

קו נטוי

כתב עת לספרות ואמנות / משותף למורים ולתלמידים במכללה האקדמית אורנים
גליון מס' 3

אורנים
אייר תשס"ג, מאי 2003

עריכה: משה יצחקי
מערכת: יעל בן צבי, פתחי פוראני, עידית לבבי גבאי,
עמרי אבס, שולה בירגר
עריכה אמנותית: עידית לבבי גבאי
עריכת ערבית: פתחי פוראני
עיצוב גרפי והבאה לדפוס: יסמין שלן
סדר ועימוד: "מערכת" קיבוץ דליה
דפוס: "רחש", חיפה

כתובת המערכת:

משה יצחקי
מכללת אורנים
דאר טבעון 36006
טל. 04-9838829

אייר תשס"ג, מאי 2003
אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, התנועה הקיבוצית

הערה: כל המידות של יצירות האמנות נתונות בסנטימטרים.

תוכן העניינים

- קו העורך / משה יצחקי / 5
אמנוח / מתוך המיצב BUY OR DIE 2002 / יהודה יציב / 7
פרווה / רגינה / דליה סופר / 11
שירה / מירה מוצר / 13
שירה / מירה מוצר / 14
שירה / נשים מתאמנות / רות אלפרן בן־דוד / 15
אמנוח / שחקניות / חמר הורוביץ / 16
פרווה / מונדיאל 2002 / מירה מוצר / 18
פרווה / מחפשים את עירא גורביץ' / אורון יהלום / 22
שירה / מפלס המים / יסמין שלן / 26
שירה / כח זה מחמיא / שירי להב שפיר / 27
שירה / עיניים פקוחות / שירי להב שפיר / 28
אמנוח / צילומי צבע / אורית סוברנו. שרה לוי / 29
שירה / יעל גילעם / 33
שירה / راقصة على مسرح التتار، شعراء البلاط / فتحى فوراني / 34
שירה / רקדנית על בימות הטטרים, משוררי החצר / פתחי פוראני / 35
פרווה / הצומת / ציפי רפפורט / 36
שירה / חלום / מיטל גונן / 42
אמנוח / אקורדיון בשמים / מיכל שכנאי יעקבי / 43
שירה / תקופה / מיטל גונן / 44
שירה / מרכבות האש / אבי אלקיים / 45
שירה / صداقة / (مفيد صيداوي) ابن الخطاب / 46
שירה / ידידות / מופיד סידאווי (אבן אלחטאף) / 47
שירה / סתיו חיו / עמרי אבס / 48
פרווה / אדוארדו / ורדה ניל / 49
פרווה / סבא / צביה כפיר / 51
שירה / בסוד קהילות שיח או: זה הזמן לשלוח הודעה לחבר / יעל פויס / 53
שירה / קו טיקי / אורון יהלום / 54
אמנוח / דיוקן עצמי / מיטל לאור / 55
אמנוח / ללא שם / מיכל שכנאי יעקבי / 56
אמנוח / ללא שם / מיכל שכנאי יעקבי / 57
אמנוח / ללא שם / מיטל לאור / 58
שירה / רות אלפרן בן־דוד / 59
שירה / נגיעה / אורלי כחריאלי אדלר / 60

- שירה / איילה שלוחת רסן / נעמה אורי / 61
- שירה / שידוכי מולאן / נעמה אורי / 62
- פרוזה / רק על השואה זה לא מספיק / ורדה קנול יהלום / 63
- אמנות / "מה עוד תבקשי מאתנו..." / סימה מאיר / 73
- אמנות / זמן רחיצת הכלים / ima (אס־אמנית בלתי נראית) / 74
- שירה / העלמה והים / אורה לוטן / 76
- שירה / רחוק מן הים / אורה לוטן / 77
- שירה / מעגל ומשקיו / מרים דרור / 78
- שירה / תשובה אין / אורלי כתרילי ארלר / 79
- אמנות / איקונה / נונה אורבך / 81.80
- שירה / רוחקיה שלי / רות אלפרן בן־דוד / 82
- שירה / אבי / נעה לויגור / 83
- אמנות / מפרט ועד חידה קל / דליה ברקי / 84
- פרוזה / אֶלִיָּזִילִיתִי / משה יצחקי / 85
- חרגום / תרגום שני שירים מאת גוונדאל דנו / מרדכי ברן / 93
- חרגום / תרגום שני שירי מסע מאת אמילי דיקינסון ורוברט פרוסט / חני רונני / 95
- חרגום / תרגום שיר של ג'ורג' ויליאם ראסל / נמר'י אבס / 98
- אמנות / צמר גפן על רגליים / גל וינשטיין / 99
- אמנות / עמק יזרעאל / גל וינשטיין / 100
- אמנות / הפריית אבטיחים בשדות כפר יהושע / אלי שמיר / 101
- אמנות / מעאבת מים בעדה יעקב / אלי שמיר / 102
- חרגום / על תרגום הספר 'שיחות עם ברנקוז' מאת טרטיי פליאולוג / חרנום: קני שולר / 103
- שירה / הזיה / רקמה קינמה / 109
- שירה / בעמק המלכים / רקמה קינמה / 110
- שירה / שקיעה זורחת / אצבעות בפרסקו של מיכלאנג'לו / דני זק / 111
- שירה / בקשר לפרידה קאלו / דני זק / 111
- שיחה בשניים / הכוח האחר - בין האמנות החזותית לאמנות המילולית / משה יצחקי, עידית לבבי גבאי / 114
- שירה / אמי מגדל אור / משה יצחקי / 120
- אמנות / יום קיץ / עידית לבבי גבאי / 121
- שירה / איך לקרוא שיר / משה יצחקי / 124
- אמנות / פרי בשמש / עידית לבבי גבאי / 125
- דשימת המשחתפים בחוברת / 127

קו העורך

גם השנה מופיע **קו נטוי** על רקע מציאות קשה, מטרידה, מדירת שינה. אל חוסר הוודאות המדינית-ביטחונית נוסף הר געש פעיל כלכלי וחברתי. התפרצותו של הר זה מאיימת לערער ולהחריב יסודות ואבני בניין עליהם מושתתת חברה מוסרית, יציבה ונורמלית. סטטיסטיקת העוני איננה יותר כותרת תקשורתית המניעה שיחות סלון או דיון אקדמי על ערכים וחברה. להט החרב מונחת כבר גם על צוואר קהילת התלמידים, העובדים והמורים באורנים.

ומתוך התוהו, החשש, המבוכה, נימות הייאוש וחוסר האונים, מבצבצות קרני אור הבוקעות את הערפל וצובעות את המציאות בגוונים חמים יותר. בשורה משמחת וזוקפת קמעא היא האישור של המועצה להשכלה גבוהה לפתוח באורנים תכנית לימודים רב תחומית לתואר שני בחינוך. אישור זה מהווה הכרה אקדמית משמעותית וחשובה. מערכת **קו נטוי** מברכת את כל אלה שיזמו, דחפו ופעלו להשגת האישור המיוחל.

נתברכנו גם בשמחות קטנות יותר, שמחת היצירה - ברכה של יום קטנות. בין אלה ניתן למנות את הקברט לספרות ואמנות בעקבות ולקראת **קו נטוי**; פעילותה העקבית של הגלריה במכון לאמנות באורנים שאת שיאה חווינו בתערוכה 'אמא' שיצרה שיח מרגש בין האמן, (שנמצא ראוי לקבל את פרס ישראל), משה גרשוני, לבין בניו ארם ואורי; פתיחת החטיבה למבע יוצר במסגרת החוג לספרות; הצצה אל 'מאחורי הקלעים': בימה קבועה למפגש עם יוצר ויצירתו, וכמובן הוצאתו לאור של גיליון מס' 3 של **קו נטוי**.

ריבוי הפונים אלינו לפרסם מיצירותיהם, מלמד על המקום שתופסת במה זו בחיי המכללה ועל הצורך, הנחיצות והחיוניות של בימה יצירתית זו לצד המסלול האקדמי. ומעל לכל, אולי מלמד הדבר, כדברי המשוררת ויסלבה שימבורסקה, על 'ניצחונה של היד בת התמותה'.

לצערנו פחת השנה מספר היצירות הכתובות במקור בשפה הערבית, ונקווה לראותן בנוכחות גבוהה יותר בגיליונות הבאים.

יש לקוות שתנועתו ונטייתו של הקו ייצרו גם שיח סביב היחס בין יצירה, מחקר אקדמי וחינוך בתהליך הכשרת המורים.

בגיליון זה העזנו לבחון באופן עמוק יותר את מעשה היצירה ואת מערכת היחסים והזיקות שבין האמנות החזותית לאמנות המילולית. לאורך כל שלבי

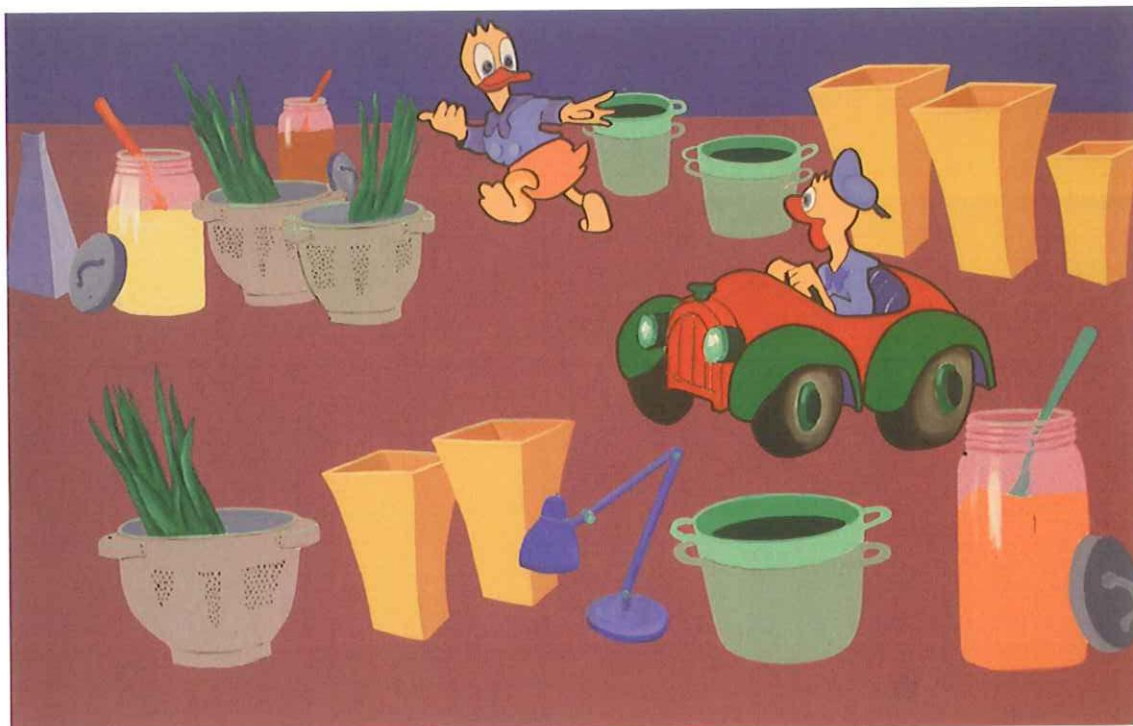
איסוף החומרים ועריכתם עמדנו על עיקרון יצירת הרצף מתוך חקר היצירה כשלעצמה, ומקומה ביחס ליצירות שלפניה ואחריה, כמו גם בחקר הזיקה המשלימה או הניגודית בין האמנות המילולית לאמנות החזותית. שיחה זו פתחה דיאלוג פורה נוסף סביב שאלת האכסניה הגרפית של החומרים, והניעה גם את יסמין שלן, המעצבת הגרפית, למחשבה יצירתית ולגישה שונה מעט בעיצוב הגיליון החדש.

אחת השאלות המלוות אותנו סביב **קו נטוי** היא: האם להקדיש את הגיליון או את חלקו לנושא מסוים, ובכך לאפשר דיון ממוקד ופתוח, נוקב ומאתגר על העוול והאיוולת שפשטו סביבנו ולתוך חיינו? הכרענו לא לכבול את אש היצירה ולנתב אותה לנושאים מוגדרים מראש. החלטה זו לא בלמה, לשמחתנו, אמירות אמנותיות שמתייחסות ומגיבות לסוגיות פוליטיות של הזמן והמקום. פתחנו מדור חדש לתרגומים בו נמצא את אמילי דיקינסון, רוברט פרוסט, משורר ברטוני בשם גוונדאל דנו, ומשורר אירי בשם ג'ורג' וויליאם ראסל בתרגומים יפים ומקוריים. במדור זה אנו מייחדים מקום מיוחד לבוגרת אורנים, קני שולר מקיבוץ רשפים, אשר תרגמה מרומנית ספר על הפסל קונסטנטין ברנקוזי, שהוא פרי פגישתה עם היצירה והרוח הגדולה של האמן. הספר עומד להתפרסם בקרוב בהוצאת הקיבוץ המאוחד - קו אדום אמנות. הקטעים המתורגמים שהבאנו הם באדיבות עורך הספרייה, גיורא רוזן. את הגיליון סוגרת 'שיחה בשניים' ביני ובין עידית לבבי גבאי, עורכת האמנות, על הזיקה בין היצירה המילולית ליצירה החזותית. זהו אחד מהפירות המשמעותיים שהבשילו במשך שלוש שנים של עבודה משותפת על **קו נטוי**. יש בו מגילוי של "הכוח האחר", הנובע מתוך מפגש אנושי, שופע ומשפיע על השפה והיצירה, נותן חיים ומניע אותנו לפעולה ביצירת תהליכים סביבנו.

נפרדנו השנה ממורן עמית ומזהר סקר יבין, אשר יצאו למסעותיהם מעבר לים. אנו מודים להן על שנתיים של מסירות והשקעה, ומקדמים בברכה את עמרי אבס ואת שולה בירגר שהצטרפו השנה למערכת ותרמו תרומה ייחודית וחשובה להוצאת גיליון זה.

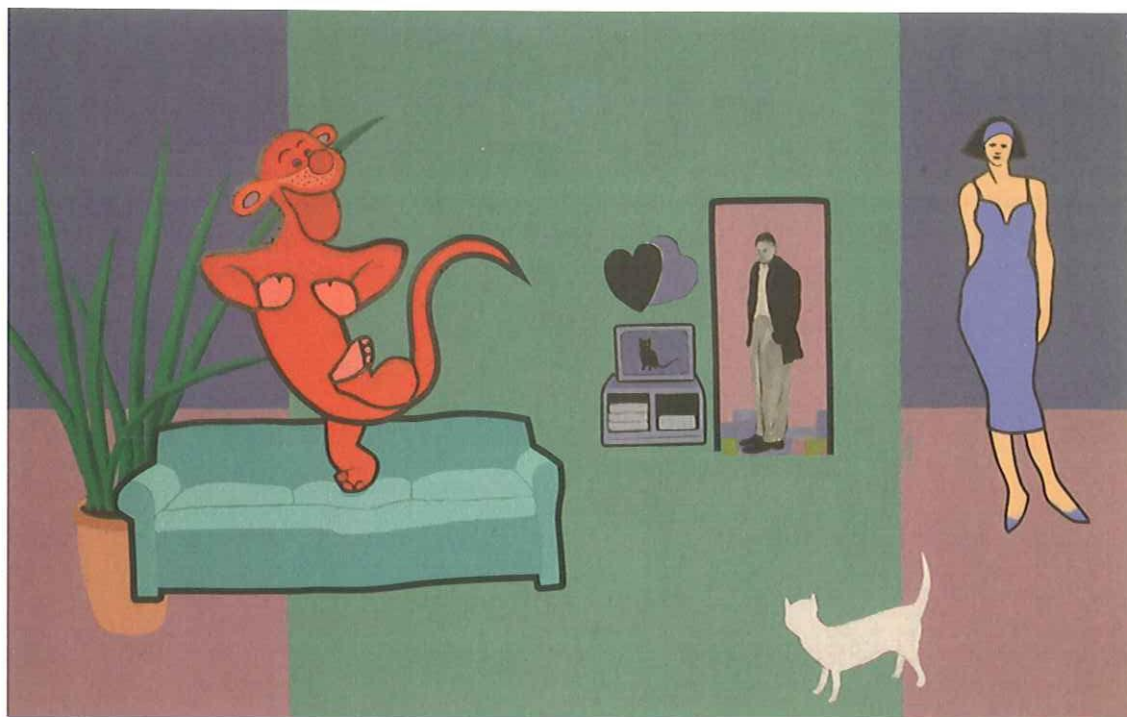
נשמח לקבל תגובות, הצעות, ביקורות וכמובן יצירות עד בלי די.

משה יצחקי

היום יש לו מועדון הימורים
לפני זה הוא היה ברוקר בבורסה
ולפני זה למדנו יחד באוניברסיטה
ולפני זה היינו בתנועה
כשהייתי על הקרשים הוא היחיד שעזר לי
עכשיו אני משכנע אותם שחלומות אפשר להגשים
והוא מנקה אותם מהכסף
אני לא נרדם בלילה אני אומר לו
מה האלטרנטיבה הוא שואל
עניו בוחנות בקפדנות את תפריט הינות

יהודה יציב, מתוך המיצב: BUY OR DIE, 2002

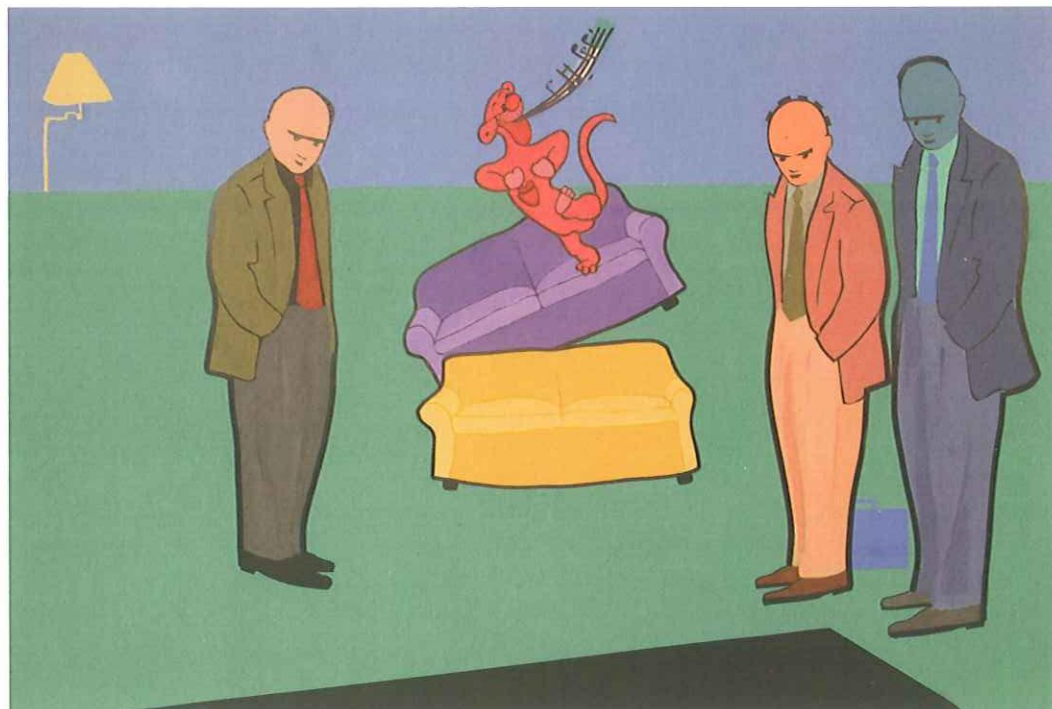

מי זה היה היא שואלת
 חיים אני אומר
 מה הוא רוצה היא שואלת
 כסף אני אומר

אין לנו היא אומרת מכסה ראשה בשמיכה

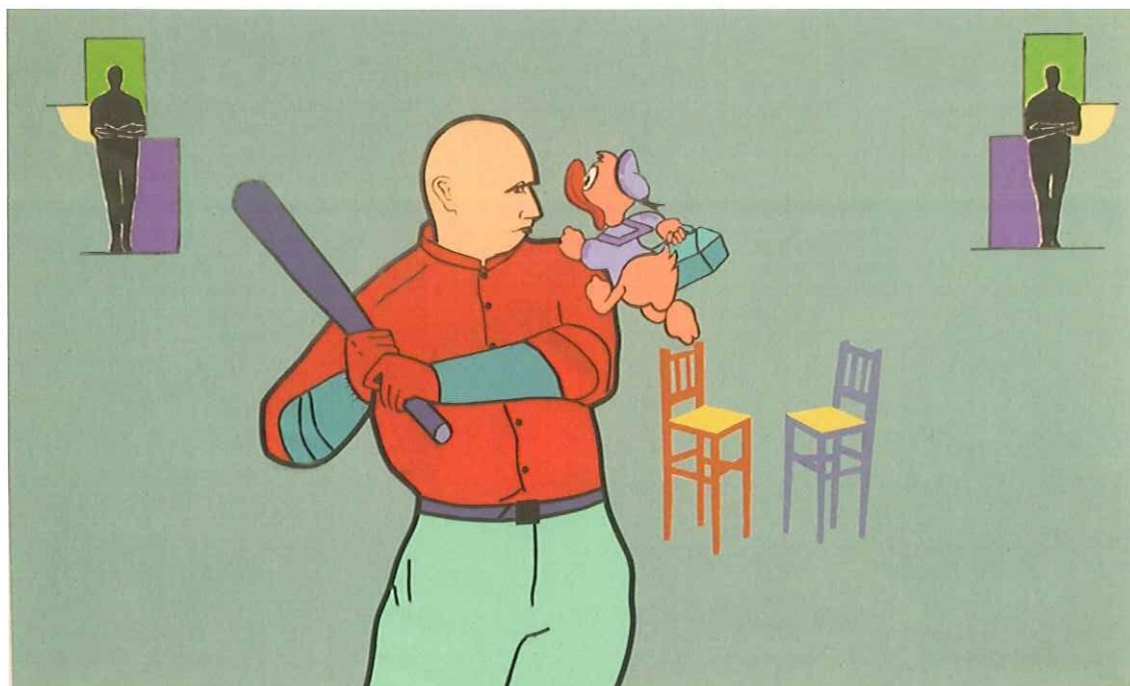
שיעמום אחד גדול היא אומרת לי
 בדיוק שהטלפון מצלצל
 כן אני אומר
 מדבר חיים קבלן ניקיון
 בקשר לעבודה שפרסמתם
 מאוחר מדי אני אומר
 למה הוא שואל
 מישוהו אחר קיבל את העבודה
 בכמה הוא שואל
 נכשיו אתה ממש מגזים
 מה לעשות צריך את הכסף הוא אומר
 אני מנתק

יהודה יציב, מתוך המיצב: BUY OR DIE, 2002

ביקשו ממני לזהות את הגופה
זכרתי בעיקר את הקעקוע
היו זמנים שענפנו יחד נגענו בשמים
ואחר כך צללנו עמוק
עמוק עד שגירדנו את התחתית
מישהו אמר שראו אותו בירושלים
עם עגלת חינוק וכלב
הספדנו עוד ראש שוכנע למועקת המשכנתא
לילה אחד הוא צלצל
הקו היה גרוע
אני אוהב אותך אחי הוא אמר
חשבתי ששמעתי בכי חנוק
לפני שהקו נותק

יהודה יציב, מתוך המיצב: BUY OR DIE, 2002

פיס אוף קייק אני אומר לו
 ויוצא לדרך מתעלם מהאחרים
 כבר בהתחלה היו לי הצלחות
 אני הגעתי מאחור
 הם לא הכירו אותי
 לא הספיקו לעשים לי רגליים
 כשהתחילו הדיבורים כבר הייתי בשוונגה
 למי היה זמן להסתכל אחורה
 רגע לפני ההתרסקות
 פתאום התבהרה לי התמונה
 אבל אז כבר היה מאוחר מדי לעצור
 לא האמנתי שהם יפגעו בעצמם
 רק בכדי להרוס אותי

יהודה יציב, מתוך המיצב: BUY OR DIE, 2002

רגינה / דליה סופר

בשנים הראשונות הייתה רגינה מתעוררת מדי בוקר משנתה, מביטה סביבה, ועוד לפני שהכרתה הייתה שבה למציאות החדר, הייתה מבחינה בפגרי חלומותיה מוטלים למרגלות מיטתה.

היו בקרים שהם היו מפוזרים באקראי, היו ימים שהם היו ערוכים בסדר מסוים אותו התקשתה להבין. באותן שנים הייתה מביטה בהם בביטול, קמה ממייטתה ופוסחת יחפה מעליהם. היא לא טרחה מעולם לסלק פגרים אלה בעודם שלמים, היא פשוט הניחה להם להתייבש ולהתפורר ורק כאשר אפר חלומותיה העלה ענן אבק מחניק בחדר, הייתה נוטלת מטאטא וגורפת באדישות אל היעה ומשם אל אסלת השירותים.

בבוקרו של יום הולדתה השלושים, שוכבת פרקדן במיטתה, הבחינה שהפגרים סביב מיטתה פחתו. בהתחלה לא יחסה לכך חשיבות רבה והחליטה להתעלם ממספרם הזעום, אך כאשר חלפו הימים ומספרם הלך ופחת, עלה בדעתה שיש לעשות משהו בנידון, יש לאסוף אותם, לשמר אותם באיזשהו אופן. אחד הרעיונות שעלה בדעתה היה פשוט לאסוף אותם בעודם שלמים, כפי שהייתה אוספת את תחתוניה או שמלתה, אותם הטילה ערב קודם על הרצפה, ולתלות אותם על קולב בארון. בניסיון הראשון לאסוף אותם ניסתה לקפל אחד מהם, אך התברר לה שהפעולה מסובכת מדי, לא היו לו קצוות, לא סוף ולא התחלה ואמצעיתו הייתה בלתי מתפשרת ובלתי גמישה, ולא

ניתן היה לכופפו. רגינה החליטה אם כן, לתלות את כולם בארונה זקופים במלוא אורכם. לשם כך עליה להצטייד בקולבים רבים ככל האפשר. בהחלטה נמרצת ספרה והניחה, פרושים על מיטתה, לפחות שמונה חלומות, לבשה בהיסח הדעת את בגדיה, ויצאה מבלי להעיף מבט נוסף בחלומותיה. ברכיבה מהירה על אופניה המקרטעים, ישבניה רוטטים משני עברי המושב, הגיעה אל המרכול השכונתי. נכנסה בפתחו ושעטה בזריזות אל פינת כלי הבית. רגינה הכירה היטב את תכולתו של המרכול, את הפינות והסדר הקבוע, בהרגישה שכל עוד יישמר הסדר הקבוע של כל פריט ופריט על המדפים, היא תשוב ותערוך קניותיה במקום בנאמנות וכבת בית. בפינת כלי הבית, על המדף העליון היו מונחים הקולבים, סדורים בזוגות, כל זוג בצבע שונה, מחובר בתווית המחיר. רגינה נטלה לפחות עשרה זוגות ומיהרה לקופה. הקופאית זיהתה את הלקוחה הקבועה, חייכה אליה, תמחה על שהיום היא יוצאת ובידיה רק קולבים, אך המשיכה בעבודתה.

כאשר נשנה הדבר במשך כמה ימים, החלה הקופאית לתמוה אם לא אירע דבר מה לשפיותה של רגינה. היא הקישה את מחיר הקולבים בהרמת גבה והחיוך הקבוע הפך לעווית קלה בזווית פיה. בתום אותו שבוע אזלו הקולבים על המדף במרכול, רגינה הפכה לשיחת עובדי המרכול, באופן טבעי רחשו הרוחות. במחציתו של השבוע השני, גם ברוך, מנהל המרכול, יצא ממשרדו והציץ בלקוחה הוותיקה. מעולם לא ייחס חשיבות לאיש מלקוחותיו, אך עתה חש מעין רטט משונה בשיפולי בטנו ובמבוכה הסיט את ידו אשר הונחה מוכנית אל אותו מקום רגיש באזור חלציו. בצעד זעיר היטה את גוו, מעיל העור השחור בעל הכותפות המודגשות, לא עשה שום דבר טוב לכתפיו הצרות, הוא רק הדגיש את חיוורון פניו שנשזפו באורו של הניאון במשרדו, ואת בוהק מפרצי קרחתו ההולכים ומעמיקים לחרדתו, עם הזמן.

יציאתו החריגה שהסבה את תשומת לבם של העובדים, שלא היו רגילים לראותו מגיח לעיתים תכופות מן המשרד, חוללה התרגשות והכתה גלים זעירים בין תבניות הביצים, גביעי היוגורט, שוקי העוף והמרגרין. בעמדו מול רגינה נראה שברירי. הוא חייך אליה את אותו חיוך שגרם לאנשים סביבו לחשוב שתכף הוא עומד לפרוץ בבכי, ולהתפרק לאלף חתיכות. רגינה עצרה והתבוננה בו, ולמרות שנעצרה וירכיה נצמדו זו לזו, היא חשה כאילו היא נמצאת בעיצומה של רכיבה על אופניה המקרטעים. הוא נראה לה מוכר ולא זכרה שהופיע בחלומותיה. כאן ועכשיו הוא היה מנהל המרכול, מי שידו חותמת על הזמנה שוטפת של קולבים שהולכים ואוזלים. רגינה שזיהתה את הפוטנציאל, גמרה אומר לכרות ברית עם ספק הקולבים הזעיר והמקריח. היא השיבה לו חיוך רחב טומן הבטחות.

נְחָשִׁים מְגִיחִים מִיְדֵי לֵילָה מְכַל
הַחֹרִים
לְהֶצֵן אֶת גּוֹפֶם עַל הַכְּבִישׁ
מֵה פְרוֹיֵד הָיָה אוֹמֵר עַל זֶה
לְפַעֲמִים נָחַשׁ הוּא רַק
בְּעַל חַיִּים
וּכְשֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ אֶת גְּחוֹנוֹ עַל הָאֶסְפֶּלֶט
הַגּוֹף שְׁלִי
נַעֲשֶׂה
חֲדוּדִים חֲדוּדִים

■ / מירה מוצר

שוּתָה קָפָה אוּ לָהּ וְקוֹרַעַת
 נִתְחַים מִן הַקְרוֹאָסוֹן
 בְּרַחֹב הָרָאשִׁי שֶׁל
 מְאִיזוֹן דֵּה רוֹמֵין
 וְהַרוֹכְלִים מְקַפְלִים אֶת דוֹכְנֵי הַשּׁוּק
 אוֹרְזִים שׁוֹב תְּבַלִּינִים,
 נַעֲלִי בַד וְחָרִיץ
 שֶׁל גְּבִינָה, כְּשִׁמְסָכִיב
 הַגְּבָעוֹת שֶׁצִּיר וְאֵן גוֹךְ
 בְּצַבְעֵים יְרוֹק וְנֹרֵד
 שְׁנוֹתָנִים לָהֶן הָאוֹר הָרַךְ וְשָׁמַיִם
 צְלוּלִים כְּבִדְלָח
 בְּזִמְן שֶׁ
 הָעֵתוֹנִים מְתַאָּרִים בְּצַרְפָּתִית
 אֵיךְ קָפְצוּ אֲנָשִׁים מִבְּנֵינִי הַתְּאוּמִים
 כְּרִי לְהַרְוִיחַ עוֹד 2-3
 שְׁנֵי
 שֶׁל חַיִּים

נשים מתאמנות / דות אלפרן בן־דוד

נזרי זעה זולגים על מצח
תעלות מרקעות.
נשים מתאמנות.

רוצות לשלט בתכסיסים רוצות
בכגד קרטה לכו לנעץ בו
את ידן פסוקת האצבעות
עד דם בצפרנים אדמות
לשרות עמו על המזרון עד
יחרגו גידים עד
יצוהו שרירים ומיתרי גרון.

עם בקר - צאת לרחוב ברגל נטויה.
בידיעה שהוא אוהב,
בידיעה שהוא אורב
מעבר לפנות אלפי עינים ירקות.

מונדיאל 2002 / מירה מוצר

- תראה ת'צנוניות האלה, איך הם משחקים!
- עשה מהם נבחרת, סוף סוף!
- לא עשה מהם נבחרת ולא בטיח, הם פשוט חייבים להכניס לארגנטינאים בגלל פוקלנד
- זה הכל פוליטיקה
- אתם חושבים שהשחקנים מעניין אותם פוליטיקה? אלה רוצים לנצח, זה מה מעניין אותם
- רק אנחנו יש לנו ת'פוליטיקה ות'פיגועים בראש
- תאמין לי, אני כבר מת שיבוא איזה מחבל אצלי במועדון, אני מרסס אותנו כמו שעשה ההוא...
- פדרמן
- יצא גדול
- איזה גדול, ענק!
- מה אתם מקשקשים כמו זקנות, אני נמאס לי כבר מהפיגועים, אם בא לי אחד שנראה כמו צל של מתאבד, תאמינו לי, אני תופס ת'רגליים ובורח
- אז לך תשנה מקצוע
- יש לי ברירה, אתה חושב?
- בלי העבודה של האבטחה לא יכולנו לראות ת'מונדיאל
- יענו, סיבה למסיבה?

פרוזה

- כל אחד מקבל מה שמגיע לו. האנגלים יש להם ת'מלכה שלהם, זה יותר טוב?
- ויש להם כדורגל, משחקים כמו גברים
- מה ת'מבלבל? האנגלים לא יודעים לשחק. קבוצה של בלונדינים
- הארגנטינאים אוכלים אותם לארוחת בוקר
- סמדי, תביאי איזה משהו, החבר'ה רוצים לנשנש
- סחתיין על הפיצוחים
- ראיתם איך עבר אותו? הבטיסטוטה הזה כלי אמיתי
- עזוב אותך מבסטיטוטה, הוא כבר זקן
- אמא'שך זקנה, תעביר בירה
- קח, עיוני, תשתה, האנגלים הולכים לקרוע אותם
- ברוורס הם הולכים לנצח
- אני לא מאמין! מחמש מטר הוא מפספס
- שער ריק, אני אומר לכם, מול שער ריק
- מקבלים מיליונים, ומחטיאים מול שער ריק
- ואן עוד לא התעורר
- עוד לא התעורר?! עוד לא נגמל מהציצי של אמ'שלו
- תביא ת'צלחת פיסטוקים
- יה בהמה! איכפת לך לשים ת'קליפות בקערה שם?!
- אז תעביר פה שואב אחרי זה, 'תה מתקמצן על החשמל?
- אולי תנו להתרכז במשחק?
- אנ'לא מאמין, מה יש לקוון הזה מהדגל. נרדם עם היד למעלה
- זה היה נבדל במאה אחוז
- תראה את זה, פותח רגליים כמו נקבה
- ילד, הוא בכלל עוד ילד
- אלה, חצי זה הומואים
- איפה הבירה שלי? תעביר ת'בקבוק
- ויזה ארגנטינה! ויזה חואן, ויזה אוויטה, ויזה מרדונה!
- תגידי, אתה מסטול? מרדונה כבר גמור לגמרי
- אלה יש להם מיליון כמוהו, זה אצלם בדם
- סמדי, ממי, תעשי קפה שחור חזק, לפני שבנצי מקיא לנו על הספה של ההורים שלך
- ואולי משהו לאכול, סמדי
- בוא'נה, אשה יש לך, זה לא אשה, זה נס, זה קסם
- תשתה ת'קפה ותוריד ת'עיניים שלך מאישתי
- אוי! אוי! כמעט חטפו אותה, אם לא הקורה, זה בפנים
- על הכדור הזה היה רשום גול!

- אמרתי לכם, הבלונדיני הזה עוד ילד, רק עשר סנטים שמאלה והכדור בפנים
- נותנים אגוזים למי שאין שיניים
- התחלת לדבר שירה?
- תן לי בירה ואני מביא לך אותה א'לה ביאליק
- קן לציפור?
- קן לציפור-אור בין העצים, ובקן לה שלוש ביצים...
- תסתכלו, תסתכלו, איזה מסירה!
- חצי מגרש ישר לרגליים שלו
- אלה יש להם מגנט ברגל
- זה לא מגנט, בשביל זה צריך ראש, זה הכל תכנון
- איזה ראש, השכל שלהם ברגליים
- אתה תקוע עם כדורגל מלפני עשרים שנה, עכשיו צריך שחקן אינטליגנטי
- אינטליגנציה תנועתית, יענו
- הופה, מאיפה הבאת את זה?! נעשית גם אתה ביאליק?
- תעביר בורקס, באמא שלי איך נעשיתי רעב
- אפשר לחשוב זה אתה רץ על המגרש
- אתה יודע כמה אוכלים אלה לפני המשחק? אולי מה שאתה אוכל בשבוע
- בגלל זה הם כבדים, בקושי זזים
- מה כבדים? 'תה חושב זה השחקנים שלנו?
- תאמין לי, יש לנו כמה, היו יכולים להיות במונדיאל. רביבו כבר היה עושה מזה גול
- 'רביבו כבר היה עושה מזה גול!' בולשיט, רביבו מזיז ת'תחת רק בשביל הטורקים
- רביבו כבר לא מעניין אותו הנבחרת
- אתה כבר לא שומע מה הפה שלך אומר, אין שחקן שלא מעניין אותו הנבחרת
- אתה ילד, מה יוצא להם מהנבחרת? לחטוף שבע חתיכות מגרמניה?
- זה הכל בגלל נילסן
- מה יש לך מנילסן? אחלה מאמן
- אולי תנו לראות? מה הבאתם עכשיו את רביבו? 'סתכלו את בקהאם
- זה לא שחקן, זה דוגמן
- את אשתו, ראית?
- למה מה, אשתך חסר לה?
- גם אתה נדלקת על אשתי? סמדי, נדלקו עלייך החבר'ה שלי
- סמדי, רק דברים טובים. הבורקס שלך זה משהו!
- אנ'לא מאמין, חיסלת את כל הבורקס, סמדי!...

- האשה של בקהאם לא עושה לו בורקס...
- עושה לו דברים אחרים
- בחייך, מחזיקה אותו קצר
- אלה, תופסים את כל הדוגמניות
- הפיל אותו! זה פנדל!
- למה הוא לא שורק, המניאק!
- ישרוק, חכה, תיכף ישרוק
- סוף, סוף, עד שהביא ת'משרוקית לפה
- לא יכול לראות את זה, ארגנטינה היו פי אלף
- זה בקהאם הולך לבעוט
- טוב, הוא חייב להם מהמונדיאל הקודם
- הוא הולך לפטפט את זה!
- כמה זמן עד שהוא שם ת'כדור
- הוא רועד, אני אומר לכם, הוא רועד!
- היה צריך לתת לאואן לבעוט
- אואן עוד ילד
- תעביר ת'בירה, אני לא יכול לנשום
- אמן שיפספט, אמן שיפספט
- תשתוק, אתה אנטישמי
- מה זה היה הרעש הזה?!
- מהמטבח
- זה היה יריה
- איפה האקדח שלך?
- סמדי? סמדי?! סמדי!!!

נחפשים את עידא גורביץ' / אורון יהלום

עירא לא היה אדם של תכל'ס, לא היה אדם של מעשים מכוונים ובטוחים. חוסר החלטיות וספקות. הוא בן אדם שאני בז לו. חבר שלו אמר ש"לא היה לו אומץ להתאבד". אני בז לזה. אבל אני גם מזדהה עם זה. נסו ליפול מראש מצוק. נסו לעמוד בראש מצוק ולדמות את עצמכם עושים את הצעד למטה. אפילו אז לא תתקרבו לפחד המשתק. זה לא מהלך של שבריר שנייה. זה נצח. מספיק זמן כדי לברוח מהמקום לתמיד. בן אדם שנכשל בהתאבדות לא ינסה שנית באותו יום, אמר החוקר הראשי בפרשה. הוא יצטרך להיבנות נפשית שוב לניסיון.

כמה קשה ללכת לאיבוד. תינוק שנשבה.

שיחים, כמה שיחים. כמה סוגים של קוצים. ואבן שחורה חומה. קשה לעצור את המסר מלברוח החוצה. לפעמים מתפלק שיר, לפעמים מבט אטום. קשה לקבל את המסר. לפעמים מתגנב חשד. ובורח מייד. כמו שפן מבוהל באורות סמיטריילר מפחיד. לא יעלה על הדעת. מחשבות ששומרים מקופלות בארון עם כדורי נפטלין. רצוי עמוק מאחור הבגדים שכבר קטנים מדי.

"מה היכולת שלי? מה הכיוון שלי?" שאל, "אני מצליח להאמין שהבבואות שנוצרות אצלנו במוח כהשלכה של המציאות כשלעצמה, עקביות וזהות אצל כל בני האדם. אבל תותחנים או שריון? מתמטיקה או מחשבים? ערוץ 1 או סינמה 2? ומה עושים כדי להשתיק את הפחד המקנן הזה? לפעמים

נדמה שאני עוסק ברעש לבן שיסיח את דעתי מהאמת המפחידה. שאם יהיה שקט אאלץ להתמודד סוף סוף עם הדברים הקשים באמת. "כל הזמן חשבת: הלוואי שחייזרים יעוטו על בקעת גינוסר, מאוחר בלילה כשאני נוהג, יקחו אותי אתם לסיפון ספינת החלל שלהם ויראו לי את העולם כמו שבאמת צריך לראות אותו. הלוואי שמישהו ייחלץ אותי מזה. שמישהו יעשה בשבילי את העבודה.

"אני לא יודע מה אני באמת רוצה. אני רוצה שיהיה לי טוב. אני לא יודע מה זה או איך להשיג את זה. אני מניח שאפשר להיות מסומם כל היום, או לתקוע מתקן חשמלי במוח במרכזי העונג. אבל אז לא אהיה שונה מחזיר, לא כן? מה עדיף להיות? אדם אומלל או חזיר מרוצה?"

בדצמבר '97 עלה רועה דרוזי על מוקש בשטח סמוך לחמת גדר הקרוי "מובלעת לופטון". הוא נכנס ביודעין לשדה מוקשים בשביל לקטוף עשבים לבישול, עלה על מוקש סורי נגד טנקים משנות השישים, הפעיל אותו והתפזר לכל עבר. הייתי באותו זמן בסיור עם חוליה לתיקון גדרות של שדות מוקשים. הקפיצו אותנו למקום. לא היה מה לחלץ.

אם לא היה עובר ג'יפ צבאי באזור, האם היו יודעים לאן נעלם הרועה? שדה המוקשים אפילו לא היה צה"לי, אלא ירושה סורית. מי יודע לומר שחלו בו שינויים?

כשאתרתי את עירא ישבתי אתו בבית קפה ודיברתי אתו על ללכת לאיבוד. יש הרבה מאד פחד בללכת לאיבוד. לכן סיפרתי לו על חבר שלי שהלך לאיבוד בלוס אנג'לס. הוא פגש שם פלסטיני במזרח העיר וניסה לשאול אותו איפה הוא נמצא. הפלסטיני משך בכתפיים ואמר לו בעברית: "בטח שלא בעזה".

בעזה יש מוצב בשם "גירית" ופעם עמדתי בשמירה שם וחשבתני על כל השטחים המתים של התצפית, איך יכול מחבל להיכנס פנימה בלי בעיות ולהרוג חצי מהאנשים במוצב לפני שמישהו ימצמץ בכלל, ואז היה רשרוש בשיחים ויריתי צרור, כי אלו ה"אין-הוראות פתיחה באש" והרגתי חתול פלסטיני מנומר שלם. מנומר מכף רגל עד ראש כמו ברדלס מזורג. באמצע הרצועה. באוגוסט. בלילה. איפה שהייתה פעם אוזן היה עכשיו חור מדמם. כל המוצב קפץ ורץ רק בשביל לראות שיריתי בברדלס פלסטיני גמדי מצוי. חזרו לישון ואני המשכתי לפחד מתקיפה. זין. כולנו פחדנו מתקיפה.

העולם נעשה ירוק. לא מחשיש - מאמר"ל. אמצעים לראיית לילה הופכים את העולם לירוק עד שהנשמה שלך מתיירקת לחלוטין. ירוק חלבי מנטה. פעם ביליתי לילה שלם בתור נהג נגמ"ש עם ירוק בעיניים. כשיצאת מתא הנהג העולם היה בכל הצבעים חוץ מירוק. המדים היו בצבע אדום. הנגטיב של ירוק. כאילו כולם הזיעו דם בתרגיל. שאלתי את עירא אם העולם היה

ירוק כשהוא נסע בארבע לפנות בוקר לכיוון הגולן. העולם היה מאד ירוק הוא אמר. עשרות חלליות הקיפו את הרכב באור ירוק והבהבו לעברו בשפה בלתי מוכרת סימני מורס ויזואליים. שאלתי אותו אם הוא מכיר סמפור. פשטתי ידיים מאוזנות לצדדים: "המסר התקבל". "לא", הוא אמר, "רק סימני חש"ן" וחיווה צלב עם הידיים: "עצור".

משהו נשבר בפנים אצל עירא גורביץ' והוא לא יכול להמשיך בשיחה או בקפה, לכן שתקתי וספרתי אריחים על המדרכה. התבנית של אריחי המדרכה מהפנטת. אפשר לשקוע בה שעות כמו במוסיקת טכנו. הוא היה צריך להעיר אותי מהטראנס שלי כשאמר לפתע: "מעולם לא ניסיתי להתאבד, אתה יודע?". הבטתי בו מופתע. "חשבתני על זה, כן, מי לא חשב! אבל אף פעם לא ניסיתי. רק נסעתי. כמו שהחבר שלך רק הלך לאיבוד. מן הסתם לא נשאר שם?" "לא" אמרתי, "חזר כמו בומרנג. לאוסטרליה. המשיך את הטיוול שם במדבר ונדפק לחלוטין. הוא חושב היום שהוא דולפין. והדבר הכי מוזר זה שהוא אכן דולפין." עירא מהנהן ושותה. ושותק.

שוב אנחנו דוממים.

"עוד דבר", אמרתי לו, "יום יבוא ותחצה את הגבול. השמש תזרח בזנית. עורבנים יחקו חתולים. החובזה והאשלים יהיו ירוקים מתמיד בין מוקשי הנעל ברצועת הגבול ואתה תדלג ביניהם ברגל קלה ותקפץ בעזרת ידיך מעל לגדר התיל. תשאיר מנת דם אדומה למען הנגיב על העשבים שמתחת ותרוץ לעבר קו התלים הישראלי בזרועות פתוחות. ואז יזהה אותך חייל צה"ל צעיר שזה עתה סיים אימון מתקדם והוצב בעמדת תצפית קדומנית, והוא ירים את נשקו בחיל ורעד, יכוון היטב כפי שלמד בבסיס, יסחט את לחיו אל קת הרובה וילחץ על ההדק ברעל. טאח טאח. שתי יריות בחזה, ואתה עומד לרגע משותק באוויר, ידיך עודן פשוטות בסמפור: "המסר התקבל", הכל בסדר עכשיו, וכמו מגדל קלפים מפואר תתמוטט חלק אחר חלק לתוך אדמת הגולן הקשה - שקלאמפלאח - והציפורים ימשיכו לציץ. צוויץ צוויץ. הכל שליו. וההורים שלך לא יהיו עצובים יותר כי נודע מקום קבורתך ואתה חלל צה"ל רשמי ואינך נעדר עוד. אתה עכשיו אחד משלנו, בן אובד שחזר. ברוך בואך, עירא, לארץ הצהריים, ארץ הבנים האובדים-שבים, כולנו מצפים לך. ותהיה הלווייה יפה עם זרי פרחים ונאומים גדולים ורוב העם ישמע על כך בשידורי התקשורת ובא לציון גואל".

"אני מצטער", אמרתי, "נסחפתי".

"לא, לא, זה בסדר", הרגיע אותי, "זה בסדר".

סיימתי לעשן.

"טאח טאח", אמר לעצמו משועשע.

"כן, טאח טאח", החווייתי אקדח עם היד, מחייך.

הרחוב התרוקן ממכונניות ובית הקפה עמד על סף סגירה.

פרוזה

"הגיע הזמן לחזור", אמרתי לו.

"כן", אמר, "הגיע".

שילמתי ויצאנו. עמדנו לרגע על שפת המדרכה לפני שמתפצלות דרכינו ואמרתי לו: "שיהיה לך בהצלחה עירא גורביץ'. אל תיקח קשה את ההזיות שלי. אני אדם קשה".

"אל תדאג, אורון יהלום", אמר עירא, "יהיה בסדר" אמר, והלך לכיוון צפון העיר. אני נשארתי עוד רגע להביט בדוגמא המהפנטת של אריחי המדרכה ואז הלכתי גם אני, לתחנה המרכזית, הביתה.

מבלם המים / יסמין שלן

הזרם הרץ בעליזות מהצנור האחוז בידי שומע
את המים החסומים בתוכי לוחצים כלפי מעטפת
גופי.

כל המלים שלא
נאמרו כל השירים שלא
נכתבו כל היפי והרפוש כל הצער והחפוש זורמים
בתעלותי נחסמים
באבן שעל פי נעצרים
במשקולות שבקצות אצבעותי.
אני חידה יחידה משקה את הגנה שוטפת רצפה המים
זורמים וחוזרים לאדמה
ואני מה. חופרת
מסביב לאבן צפירני מגרדות
את העפר עוד מעט אגלגל
את האבן שעל פי המעין
ומים חיים ישטפו
במדרון אין לי זמן
לחכות ליעקב.

כוח זה מחמיא / שירי להב שפיר

אָנִי גְדַלְתִּי כַח
בְּתוֹךְ אֲרֻנְךָ צְדִי צְהַב־יֶרֶק,
נִשְׂאָ עִמִּי אֶל הַיָּמִים.
אָנִי צִמְחָתִי וְהִשְׁקִיתִי
כַח חֵם לְשָׁעוֹת הַצֶּרֶךְ הַחוֹמְקוֹת.
אָנִי זוֹהַרְתִּי.
אָנִי רוֹקְמֵת אֲמֵתִלוֹת לְקִרְאֵת שְׁמוֹשׁ,
אָנִי כֹכַב מִתְרַגֵּשֵׁת.
אָנִי בּוֹחֶנֶת וּמוֹרְדֶת אֶפְשָׁרִיּוֹת שְׁלִיפָה.
הַצִּפּוּיּוֹת הֵן כְּמוֹ דְּבֶשׂ,
וְכַח זֶה מַחְמִיא.
עוֹד נָח לוֹ בְּתִיקֵי הַבְּהִיר,
נוֹתֵן לִי חֵם.
וְזֶה שְׁלִי

שיר אהבה בעיניים פקוחות / שירי להב שפיר

בְּאֵרוֹן הָעֵרְבִים שְׁלִי
שְׁלֵשׁ חֵיוֹת מְחַמֵּד
בְּתוֹלָיוֹת
בְּטַעַם פּוֹדִינֵג
רוֹקְרוֹת לְךָ בְּלִי קוֹל
וּמְבַצְעוֹת לְךָ אוֹתִי.
אוֹתְךָ.
אֶתְּהָ חַיָּה, אֶתְּהָ.
אֶתְּהָ סֶתֶם.
אֶתְּהָ פוֹחֵד
לְהִתְפַּךְ לְקוֹמָם.
כְּמָה,
כְּמָה שְׁאֲנִי אוֹהֶבְתְּ אוֹתְךָ.

אורית סוברנו, שרה לוי, 2003

אורית סוברנו, שרה לוי, 2003

אורית סוברנו, שרה לוי, 2003

אורית סוברנו, שרה לוי, 2003

■ / יעל גילעת

אֶהוּבִי בָּא אֵלַי בְּסִתּוֹ
הוּא תִפְרֵ לִי כְּסוּת מְעַלֵי שְׁלֶכֶת
צְהַבְהֵבִים, אֲדַמְדָּמִים, כְּתַמְתָּמִים,
מְנַצְנָצִים בְּזָהָב וּבַיָּזָן,
גּוּפֵי הָעָרוֹם מִתְעַטֵּף בָּהֶם וּמִתְעוֹרֵר,
עֲלֵעֲלִים שׁוֹכְבִים מְדַגְדָּגִים, מְלֻטְפִים
וְחוֹדְרִים בְּהַפְתָּעָה וּבְלֵי מוֹרָא
לְכָל גְּמָה וְגִבְעָה בֵּין חֲמוּקֵי וְתִלְתְּלֵי
עוֹשִׂים אוֹתָם לְבֵיתָם,
לְבֵיתִי,
לְבֵיתוֹ.
אֶהוּבִי בָּא אֵלַי בְּסִתּוֹ
אֶת הַקּוֹיץ
וְאֵת הָאֶבֶב לֹא הִפְרֵתִי,
וְנִפְשֵׁי הַלֵּא יוֹרְעֵת לֹא יוֹצֵאת אֵלֵיהֶם
אֶהוּבִי בָּא אֵלַי בְּסִתּוֹ

راقصة على مسرح التتار / فتحي فوراني

باكية طفولة الشمس على هزيمة الستار
 وأنت ترقصين عارياً
 في موكب السبي على مسارح التتار
 وعاشق النبيذ في عينيك... في انتظار!
 يلملم الذباب عن عين القمر
 وينظم الأشعار!
 وفي يدي حقيبة السفر
 مهزومة الخطو على باب المطار
 وأنت ترقصين عارياً
 على عظام جدك المقهور.. ترقصين عارياً..
 وفي يدي حقيبة السفر..
 تنام فيها وردة
 ونجمة
 وأغنية
 وأمنية
 فلتوقفوا مسارح العبث
 ولتحترق روما!
 وليسدل الستار!
 ليسدل الستار!

شعراء البلاط

وجوهكم ممسوخة القافية
 يا شعراءنا المهرجين
 في ساحة السلطان
 أشعاركم ممسوخة
 تغب من مستنقع الخصيان
 راكعة شفافها على نعال النبل والطهاره
 لو يحسن الغناء حسون بلا وتر
 لانتحرت زنبقة على جديلة القمر

רקדנית על בימות הטטרים / פתחי פוראני

השמש מקוננת את נסיגת הקלעים
ואת רוקדת עירמה
בתהליכת השכי על בימות הטטרים
מאהב היין בעיניו ממתין...
מקבץ זבובים מעיני הירח
ומחבר שירים
ובידי מזודת הנסיעה
מובסת הצעדים בפתח נמל התעופה
ואת רוקדת עירמה
על עצמות סבותיה... רוקדת עירמה
ובידי מזודת הנסיעה
בתוכה נח לו פרח
כוכב
שיר
וחלום
אוי לי רומא עולה באש
הפסיקו את הצגות האבסורד
ותנו למסך לרדת
תנו למסך לרדת

משוררי החצר

מחרוזות פניכם מעותות
הוי משוררינו הליצנים
בחצר ארמון הסלטן
שיריהם יונקים מבין השפלות
שפתותיהם משתחוות על נעלי האצלה והטהר
לו היתה הצפור מטיבה לשיר בלי מיתר
החכצלת תאבד את עצמה לדעת על צמת הירח

הצומת / ציפי רפפורט

היא עמדה בצומת דרכים שאחת מהן הובילה אל ההר, אל ביתה כבר למעלה מארבעים שנה, אמצע ינואר. לא אהבה את חודשי החורף שהיו ארוכים מהשרוולים של חולצתה שכמו התקצרו עם השנים וגילו את מעטפת בשרה השקופה. היא הביטה למעלה. ציפור שלא זיהתה את מינה התעופפה מרחוק כנקודה שחורה כמו זו שעל כף ידה, נקודה מבשרת רעות, חשבה. כבר זמן רב ידעה שצריך לבדוק אבל אף פעם לא מצאה זמן מתאים ללכת לבקר את הרופא, שממילא לא סבלה אותו מאז טיפל בילדה שהיה בן שנתיים ולא ראה לנחוצה לשולחו למיון לבירור החום הגבוה שבא ולא עזב במשך עשרה ימים ללא סיבות נראות לעין, והנה תקף אותו וירוס קשה שפגע באוזנו השמאלית ומאז אין הוא שומע במיוחד כשהייתה קוראת לו לעזור לסחוב את הסלים מהשוק.

היא עמדה בצומת כבר למעלה מעשרים דקות ואף לא מכונית אחת שעברה שם חשבה לעצור לאישה הנראית בעשר שנים מבוגרת מכפי גילה, נושאת תיק קטן בידה, צעיף על ראשה וכפפות שניסו לצמצם את הפער שבינן לבין השרוול. השעון שעל פרק ידה השמאלית עצר מלכת כאילו לא עמדו מחוגיו בהמתנה הארוכה באמצע יום אפור ומאיים במטחי גשמים שעוד יבואו כפי שהבטיח החזאי שלא תמיד צדק בזמן האחרון. בכל אופן, אותה לא יתפסו אף פעם לא מוכנה, תמיד היא עם מעיל גשם מקופל קטן קטן, מטריה

שמתקפלת שלוש פעמים אל עצמה, כמו שהייתה שנים מתכווצת קטנה קטנה, שלא ירגישו בה כמעט, כפפות כחולות כוורידים שעל רגליה וצעף קל כמשקל גופה ביום רוח סוער במיוחד. כולם ארוזים ומונחים בתיקה הקטן. גם בקבוק מים, נייר טואלט, מסטיקים וכסף קטן הם ציוד חובה אצלה. הבן הגדול דחק בה שתיקח אתה פלאפון, אם תיתקע חלילה או משהו יקרה, אבל היא דחתה אותו במבט משועשע, אף אחד לא יאנוס אותי בגילי ובמצבי, אגיע הביתה ביום או בלילה, אין מה למהר, ממילא אף אחד לא מחכה לי בבית.

בכל בוקר היא קמה בחמש בדיוק, לא משתהה אף לא לשניה אחת, זורקת מעליה את שמית הטלאים כמו חייה השזורים בחתיכות תפורות אחת לשניה ומרכיבות את מסכת חייה המסובכת בקשרים חסרי היגיון ותועלת ועודם יחד לבל תתפורר. היא מרתיחה את הקומקום הקטן שעל השיש, ובינתיים, כדי לא לאבד זמן, מצחצחת שיניים, מבקרת בשירותים ומדליקה את הרדיו המחבר בינה לבין העולם הקשה בחוץ כפי שהיא מסבירה לנכדיה בפעמים הנדירות שהם מבקרים אותה. ושני הנכדים מביטים בה ואינם מבינים כיצד סבתם בוחרת לא לראות טלוויזיה, מוותרת על עיתון, ואפילו לא פגשו מעולם חברים או חברות שלה אצלה בבית, כי למי יש זמן לקשקושים האלה עם החברות, היא מפטירה בתנועת ביטול. אבל הם יודעים שיש לה קשרים עם אנשים שונים, עובדה, תמיד מתיבת הדואר שלה מציץ מכתב או שניים, על שולחן הכתיבה שלה פזורות ערמות של ניירות כתובים בשפות שלא הבינו ומעטפות פתוחות שהיא דואגת לא להשאיר את תוכן חשוף לעיניים אחרות, זולת עיניה המעוטרות בקמטים רכים ובמשקפי ראייה דקי מסגרת כעולמה הסגור והשברירי. לאחר שהיא לוגמת מהקפה השחור עם מעט חלב וחצי כפית סוכר, ואוכלת ביסקוויט פתי-בר אחד, אף פעם לא יותר, היא מניחה את הספל בכיור העמוס כלים מיומיים שלושה, וכי מדוע לבזבז זמן על שטיפת כלים כשכבר אין עוד מישהו בבית שיעיר לה ויגער בה שאינה ממלאת את חובות הבית בטרם נוטלת היא זכויות של אישה חופשייה, ואין מי שיציק לה שאינה יודעת לערוך סדרי עדיפות בחייה ואינה מבחינה בין עיקר לבין טפל מה שהיו כמעט מלותיה האחרונות של אמה. היא מכינה לה כריך משתי פרוסות של לחם שחור וביניהן מורחת אבוקדו, כשיש בעונה, או גבינה לבנה וזיתים, ממלאת בקבוק מים קטן, ושמה שניים שלושה ביסקוויטים בשקית ניילון, תוחבת הכל לתיק המלא בפריטים החיוניים, כאילו חייה תלויים בתיק הזה. שהרי אף פעם אין לדעת מה יילד יום ולמה תצטרך, ולבקש אינה רוצה, ואני לא זקוקה ליותר מזה הייתה עונה לבנה הצעיר כשעוד היה תולה תקוות בשאלתו אולי תחוש אמו בחרדה שבקולו ולמענו תשמור על עצמה ולא תעשה שטויות שאינן מתאימות לאישה בגילך

כפי שנהג להתבטא. בגילי, צחקה עד דמעות, זה בדיוק מתאים לגילי, מעולם לא הרגשתי משוחררת יותר, ומחוברת לעצמי. לא ממש היה איכפת לה אם הבינו על מה היא מדברת, אף לא קצה של חוט נתנה בידם לרדת לסוף דעתה, היא יודעת מה זה סוף, היא הייתה שם לפני שנים מספר, והייתה בטוחה שסופה שתהיה מחוקה כשלכת אחרי הרוח, והם לא יכלו לקבל את משוגותיה.

שקית ניילון עם ידיות ובה מצרכים שהכינה בליל אמש ניצבה סמוך לדלת היציאה, אותה נשאה ביד שמאל, ועל זרועה הימנית תלתה את תיקה האישי, ורק משיצאה מפתח ביתה ולא נעלה את דלתו כי מה כבר יש לגנוב משם, הרשתה לעצמה ליטול סיגריה בין אצבעותיה ולהדליקה בעזרת גפרור שהניחה לו לבעור עד שכלה ונשר והיא כבר בדרכה כבכל בוקר יום שני בשעה זו אל תחנת האוטובוס המגיע אחת ליום אל הישוב ואוסף אל תוכו את כל מי שלא היו מפתחות לרכב פרטי מצויים בכיסו, כמה זקנים בהם הביטה במבט מתנשא כאילו לא קרובות שנותיה לשלהם, אף שהקפידה לשנן לעצמה שכבר לא ממש צעירה היא, ועוד חיילים המעדיפים את האוטובוס כדי לתפוס תנומה מלילה צעיר ותוסס לקראת יום גדוש ומתיש במחנה. תמיד ישבה מאחורי הנהג כאילו היא האוחזת בהגה. חצי שעה של נסיעה הייתה לפנייה אותה ניצלה לקריאה באחד המכתבים שקיבלה. היא ידעה כמה שפזר ושלטה בהן כמו שלא שלטה בחייה במשך שנים רבות בהן הניחה לכל אחד להובילה בנתיב חייו כאילו הייתה גרורה, כמו הנקודה שעל פרק ידה. שוב נזכרה שלא טיפלה בה והבטיחה לעצמה שאחר הצהרים תלך בכל זאת לרופא המשפחה. גם משלושת בעליה, לצדם החליפה את שנותיה יותר משנתנה דעתה לחילוף החומרים בגופה, לא הותירה אף לא נקודה אחת ראויה לציון מחייהם המשותפים, כך חשבה. וחיוך מר התפשט על פניה החרוצים ונראתה דהויה משהו. שני בנים, שכחת? בבת אחת יישרה את הקמטים בחיוך גאה ופניה התרעננו קמעא. ושני נכדים, בן ובת. מהבן הצעיר דווקא. הראשון מסרב להתחתן כי מה מרוויחים מנישואים שאל במבט פוצע את לבבה.

עכשיו כשהיא לבד כשנתיים ימים ויותר, היא מנסה למצוא כמה נקודות חן שיחזירו לה את בטחונה ואת המשמעות שאבדה לה בדרך. וכמו בנסיעת הבוקר, היא עוצרת בתחנות חייה, מצרפת נקודה לנקודה ומעבירה ביניהם קו ישר וחותר כחבל מתוח, עליו היא מתהלכת שוב ושוב, מקצה לקצה, מנסה להחזיק מעמד כלולין התלוי בין שמיים לארץ. כשהיא יורדת בתחנה האחרונה, היא סוגרת את המכתב ואת עברה ומפנה את עצמה לעוד יום טיפול באשה נכה על כיסא גלגלים שאבד והלך גם

מאור עיניה, מסיעה אותה לקופת חולים, לקניית, לבנק, כאילו דוחפת את עצמה קדימה, להוכיח לעצמה שלא נותרה נכה בנפשה. מכינה להן ארוחת צהריים חמה וביחד יושבות במרפסת הקטנה של האשה הישובה על כסאה וכל כך תלויה בה. אולי אני מחפשת את התלות הזו הרהרה באותו יום שני כאילו הוארו חייה בזרקור פולשני שחידד את חשיבתה ולא נעם לה הדבר. אך נפשה כבר נקשרה באשת הגלגלים כפי שקראה לה בחיבה ואפילו התקנאה בה משום מה.

בשעה שלוש הייתה מתיישבת על הכורסא היחידה בסלון. האשה הייתה שוכבת במיטתה בעיניים עצומות והיא הייתה קוראת באוזניה את אחד הסיפורים מהספרים הרבים הכתובים בכמה שפות, והיו מסודרים בסדר מופלא על הכוננית. לא תמיד נצמדה לכתוב והייתה שוזרת את סיפור חייה בין דפי הספור. בסתר לבה פחדה שכאשר תשכב היא ככה בבוא יומה, לא יהא מי שיחליף כלי מיטתה, וילטף את ידה, ולא ידחף את גלגלי החיים שלה והיא תתגלגל מבית אבות אחד למשנהו כמו שעברה מבעל אחד למשנהו, עד שנותרה בבדידותה.

גם היום עומדת היא בצומת כבכל יום. בשעה כזו כבר אין אוטובוסים חזרה לישוב והיא תולה תקוות בטרמפים. הפעם מתארכת משום מה ההמתנה ואין מבין החולפים על פניה נהגים המזהים אותה. וכך היא עומדת עטופה בצעיף המכסה את אוזניה מפני הרוח העזה הנושבת ונושפת בעורפה כתזכורת לימים רחוקים נטולי שמש בהם הייתה מצפה לבעלה הראשון שישוב ממילואים בחרמון המושלג. ימים רבים לא שמעה ממנו, וכבר הייתה רואה בעיני דמיונה את הדופקים בדלת והלוחשים במלים אילמות, וכבר הייתה שקועה בדיכאון ובהחלפת חיתולים כשלפתע נפתחה הדלת וחזר בעלה ובלי הסברים יצא עם שתי מזוודות לדרך אחרת. ולא הבינה איך לא התמוטטה, ואספה את נפשה הפזורה מן הרצפה ונשאה את תינוקה בידה לבקש עבודה ככובסת לכמה שעות, להשביע את רעבונו, ואת נפשה ביקשה להשיב. תשובות לא יכלה לספק לבנה כאשר מלאו ימיו במלים חכמות ובמשפטים שתמיד הסתיימו בסימן שאלה וסימנו כמוט מלובן את אשר ביקשה לשכוח. הייתה לוקחת אתו ניירות וצבעים, מניחה אותו ליד המכונות הרועשות כדי לא לשמוע את שאלותיו-שאלותיה. הוא היה מצייר את חלומותיו והיא הייתה מכבסת את הכתמים מבגדים חסרי פנים. אילו יכלה, הייתה שותה חומרי ניקוי להלבין את כתמיה. מעולם לא הלבילה את פני בעלה הראשון ברבים. נעלה את שפתיה וחתמה על הצ'קים הדחויים שהותיר אחריו עם בנו כעדי אופי למי שפעם היה בסביבה.

הרוח טלטלה את גופה והיא לבשה את מעיל הגשם והידקה אל גופה המצטמרר כאז כן עכשיו. היא הביטה לשלושת עברי הצומת וחשה בודדה,

למרות שהבטיחה לעצמה לעולם לא לתת לבדידות לדור בכפיפה אחת אתה כבאותם ימים טרם הכירה את בעלה השני, שאתו העבירה יותר זמן משהעבירה עם בעלה הראשון ובעלה השלישי, אך למרות זאת לא הייתה מאושרת יותר, ונולד בנה השני ושוב התרוצצה בין משרד למשנהו לחפש עבודה וחמלה. חולה לב היה ולא עבד ימים רבים ובכלל, בשביל מה יש אישה, הטיח לעברה יום אחד כאשר אזרה עוז בנפשה וביקשה ממנו לעזור מעט בעבודות הבית. לא האמינה שככה התדרדרה, ושמחה שאמה אינה בין החיים לראות חרפתה ואביה בין כה וכה התגרש מאמה סמוך ללידתה ומאז לא הכיר גם בילדתו. ורק עכשיו הבינה שהיא עושה עבודת שיחזור מדויקת ביותר ושנאה את עצמה על כך.

מכונית נוספת חלפה על פניה ופיזרה ענן אבק מאחוריה, ובפעם הראשונה מזה שנים, דמעו עיניה מלראות איך נטחנו חייה עד דק והתפזרו כמו הבעל השני שפגש אישה בביטוח לאומי ושוב נותרה חסרת ביטחון והגנה, ונזרקה לרחוב עם תינוק על הכתף ויד של ילד בן עשר אוחזת בידה, ועל גבה נשאה תרמיל כצב. הצליחה לשכור דירת חדר תמורת עבודות בית קשות אצל בני זוג חשוכי ילדים וחיוך. תחת לשלוח את בנה לבית הספר שם ממילא לא ילמדו אותו כיצד לשרוד, ובכלל, צריך ללמוד את החיים ולא על החיים, הנה תראה אותי, מה שווה תעודה מלבד היותה תלויה כאות קין שכולם מזהים ומנידים בראשם איך אישה מוכשרת כמוני לא עובדת במקצוע, ונצרב ליבה כאשר שאל בתמימות, אם כך, מדוע את בוכה? ברגע זה קפאה הדמעה על לחייה כנציב מלח ושאר הדמעות שעמדו בתור לקבל אור יום לא קיבלו היתר ונדונו להיבלע אלה באלה, ונשבעה שלעולם לא יראוה דומעת וכואבת. בבלויים עטפה את טפיה והלבישה על עצמה את מסיכת השמחה שתלווה אותה בכל עת קשה גם כאשר יעזבנה לאנחות בעלה השלישי שהלך לעולמו כשנפל ממנוף גבוה מספר חודשים לאחר חתונתם הצנועה. לא זכרה מה חשבה שתמצא אצלו שכל הוצאה היה מחשב אחת לאחת ומונה בפניה את חסרונותיה ואפילו מלותיו היו כנראה תוצאה של חישוב חסכני. נכון שבזבזתי אצלו תקופה מחיי, אך הייתה לי ברירה, סיננה בחיוך מר לעצמה ולא פירטה גם כאשר עמדה השאלה באור יום נדהמת יותר ממנה על השתלשלות חייה, ואפילו ילד יתום לא נותר מקשר זה ואולי מוטב שכך. ושוב נשבעה לא לקשור את עצמה עם גבר נוסף.

וכבר חלפה כמחצית השעה וטיפות של גשם החלו לרדת מלוויים את דמעותיה מטה מטה, כאילו השתתפו בצערה רחמי שמים, וניקו את האבק שהדמיע את מוחה אותו הפרידה כל השנים מליבה והנה חודש הקשר ביניהם ובין טיפה לטיפה עמדה השאלה על זכותה וחובתה לדבר בשם האם והבנים הכיצד חלפו כארבעים שנות צל ושני בניה גדלו בלי שתפורר לפרוטות את מה שכלאה כל השנים בכיס ליבה.

את חייה האפורים האירו מדי פעם מכתבים שהגיעו מאיטליה, ספרד, צרפת וגרמניה. מכתבים שאת תוכנם היטיבה להסתיר מבניה. אלה מכתבים מבני משפחתי, פטרה אותם בלי הסבר נוסף והמתינה לערבו של יום. ובשעה שהלכו לישון, לאחר שניקתה ומירקה, בישלה ושטפה, כיבסה ותלתה וגיהצה, קיפלה וסידרה, שאבה וכיבדה, הייתה מרשה לעצמה לשבת ליד השולחן שאותו פינתה ופינתה את עצמה לכתוב מכתבים לחברה הראשון בן גילה לערך, שהיה מתנדב בישוב וחזר לגרמניה לאחר שתינו אהבים פעמיים שלוש, לא זוכרת היום שהיו יותר פעמים, והותיר אותה עם בטן מלאה, ועזב את הארץ, ולא סיפרה לו, והסתירה ימים ארוכים את שמלתה התופחת בשנתה השמונה עשרה, וכבר אמה חולה ואין אביה עמה, והסתגרה בחדר פרטי ששכרה הרחק ממקום מגוריה, וילדה את בתה הבכורה בחודש השביעי ואולצה למוסרה לאימוץ ומאז לא שמעה ולא ראתה ולא ידעה היכן היא. את מילותיה אליו הקפידה לנער מכל גרגר של רגש או מצוקה שיסגיר את הסוד. במשך כל השנים שמרו על קשר וערבו מכתביו והטיבו את בדידותה במעט, וידעה שהתגרש ואין אחריו ילדים.

וכשמנתה את הימים והיו בידיה שמונה עשרה שנים בדיוק, ציפתה לצלצול טלפון, לדפיקה על הדלת, למכתב בתיבה שתנגן איזו בשורה. ניסתה לדמיין אולי עיניה גדולות כמו עיני הבן שעדיין אינו יודע שנגזלה בכורתו כבר בלידתו, או אולי מעוטרים פניה בגומות חן כמו גומותיו של הבן שעתיד לדעת שהוא השלישי. כל שידעה הוא שהילדה אומצה בחיק משפחה שירדה מהארץ. שנים כתבה מכתבים לכל מוסדות האימוץ בארץ ובארצות אירופה, ניסתה לעלות על עקבותיה כחפש אדם את צלו ביום מעונן. קשה הייתה הציפייה באישה המצפה ולו למילה יחידה. אמא. לפני כחודש בעט רוטט כתבה לו על בתם המשותפת. כבר לא יכלה לעמוד לבד במשא הזה שנראה כמו ההר שלראשו צריכה היא להגיע עכשיו.

והנה היא עומדת בצומת כבר ארבעים דקות מתישות ומכוננית שכורה עוצרת לידה, והיא ניגשת ברגליים כושלות כאילו עברה את מסע חייה ברגל, ופותחת את הדלת, ותודה היא אומרת חלושות, ומתיישבת בלי להביט לשמאלה כי מה זה איכפת לה מי יביאנה למחוז חפצה. היי, כבר לא אומרים שלום, שמעה את קולו והרגישה לפתע איך נאספים שבריה לתחייה והלם בה ליבה ופרפר בין תקווה לחלום.

הוא חייך אליה בעברית-גרמנית ואסף אותה אל חיקו והיא כבר הוזה בעיני רוחה גם את ילדתה נישאת ברוח ממתינה לה בפתח ביתה ונקודה שחורה, ואולי ציפור, ליוותה אותם בדרך העולה במעלה חייה.

חלום / מיטל גון

הייתי שם
בלילה
בין חלומתי
לא ירו
בי הרגו
את חברי,
נשמותי פורחות
נעלמות
בלי קול, רחשי
האש מתפזרים,
משסעים משסים כל
המון
זועק המלת
רחוב
להתעורר?
לא.

הבקר מעפיל
מאפיל חיי
שוב -
יורים בחברי

מיכל שכנאי יעקבי, "להיות עם חפשי...!", מתוך יצירה ברצף במדיה דיגיטלית,
תוכנת: Macromedia, Flash, 2003

תקופה / מיטל גון

נְהַמַּת לְבִי
שׁוֹאֵגֶת אֶל
שׁוֹמֵר רְחוּם
חֲנוּן אֶל תְּרַחֵק
אֶל תִּסְתַּר
פְּנִים
קָרֵב... אוֹתִי נַחֵם.
הַמְטֵר
אוֹיְבֵי אֵשׁ
וְגַפְרִית אֶל תִּשְׁפֹּט
צַדִּיק.
רְאֵשֵׁי סִחְרָחַר לְבִי
שׁוֹתֵת אֲחִים. כַּחֲזִי
עֲזוּב בְּרֵאוֹת
עֵינַי נוֹפְלִים
נוֹפְלִים

וְנִטְמָנִים.
בְּתֵהִלִּים
אֲחֻזִּיק
תִּפְלֵה לִישׁוּעָתְךָ
אֱלֹהִים
הֲשֵׁב לָנוּ חַיִּים.

מרכבות האש / אבי אלקיים

מרכבות האש
דהרו במשעולי המות.
התעופפו כנפים לבנות,
ברחו להם קולות.

וצניפות סוסי הפרא
הדהדו במרחבים.
הרעישו פרסות פלדה
נקשו להן החניתות.

שקט, רחשה האדמה,
שעפרה לחד האפר.
דממה, לחשה הרוח
כשרחפה בין הכלום.

יד התרוממה לפתע
זרה בתוך הנוף.
וקול משנה בקע
האזיר נחתה, מזעקה של בן-אדם.

האזיר נחתה, מזעקה של בן-אדם. / קול משנה בקע / יד התרוממה לפתע / זרה בתוך הנוף.

صداقة / (مفيد صيداوي) ابن الخطاف

حبة الثمر الجميل
سنابل ذهبية في الحقول
الواسعة
شمس وفرح
ورياح عليلة
هي الصداقة يا ولدي

هل أستطيع يا أسعد
أن أجد الأصدقاء الرائعين
في هذا المدى المضيء
إذا خسرنا أغنيات القلب
إذا فقدنا السلام على الأرض
هل أستطيع / تستطيع
العيش دون صداقة يا ولدي؟؟

الصداقة يا أسيل
هي ذلك الشيء الجميل
تجمع الصداقة يا أسيل
قلوب سامي ومها وجميل
في اللحظات المشرقة
مثل نور شمس الصباح
مثل سرب من الحمام
تلکم هي الصداقة

من أجل أن يبقى نور الشمس
وتخضر الأرض
وتبقى الأغنية
على شفاه الأطفال
نحن بحاجة للصداقة.

יִדִידוֹת / מופיד סידאווי (אבן אלח'טאף)

פְּרִי רֵב יִפִּי
שְׂבוּלֵי זָהָב בְּשָׂדוֹת
הָרְחָבִים
רוּחוֹת קְלִילוֹת שֶׁמֶשׁ וְשֶׁמֶחָה
כְּמוֹתָם הִיא הַיִּדִידוֹת הוּי בְּנֵי.

הָאֵם אוֹכֵל הוּי אֶסְעֵד
לְמִצָּא אֶת הַיִּדִידִים הַנִּפְלְאִים
בְּמִרְחֵב הַמַּאִיר הַזֶּה?
אִם תֹּאבֵד שִׁירַת הַלֵּב
אִם נֹאבֵד אֶת הַשְּׁלוֹם עָלַי אֲדַמּוֹת
הָאֵם אוֹכֵל אֲנִי, הָאֵם תּוֹכֵל אֶתָּה
לְחִיוֹת לֹלֵא הַיִּדִידוֹת הוּי בְּנֵי

הַיִּדִידוֹת בְּנֵי אֶסִּיל
נִפְלְאָה הִיא
מְלֻקָּטָת וּמְאַחֲדָת
לְכָבוֹת סָאמִי וּמַהֲא וּגְ'מִיל
בְּרִגְעֵי הַזְּרִיחָה
כְּמוֹ קֶרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַמְּלַטְפוֹת
כְּמוֹתֵן הִיא הַיִּדִידוֹת

בְּכֹדֵי שִׁישָׁאָר אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ
וְהָאֲדָמָה תִּצְמִיחַ דָּשָׁא
וְהַשִּׁירָה תִּמְשִׁיךְ וְתִפְרַח
עַל שִׁפְתַי יִלְדִים
אָנוּ זְקוּקִים לַיִּדִידוֹת

עיבוד לעברית: משה יצחקי

סתיו חייו / עמרי אבס

בשקיעתה נוגע
ענף עירם
ברוח
ערב קריר, עלה אחרון
מלטף דרכו
לאדמה.

נוגע בה
רכות
פניה סדוקות, עוטפות
שרשי חייו.

שמש אדמה
נוטלת רוח
מאדמה שנטשה
מאחור צל
צלו של עלה
אחרון

אדוארדו / ורדה גיל

בעוד כמה שעות יקברו את אדוארדו בבית העלמין. ואנחנו, ארבע בחורות מלאות, נוסעות בניסן אלמירה, שואגות לרבקה "יאללה, שימי רגל על הגז ותעקפי אותם! אנחנו נלמד אותך להיות נהגת שודים. עוד שתי עקיפות ותהיי פטורה מקורס מתקדם." מעודדות אותה לעקוף שיירה של גוררי טנקים שמתקדמים בכבדות במעלה ההר כשהם מרעישים את השקט של ים המלח. ורבקה, שהיא יתומה מילדות, גרושה מבעל עצלן אחד, אלמנה מבעל שני שהתאבד, חולה בסרטן ומרוששת מנכסיה, רבקה לומדת לאזור אומץ ולעקוף גורר ועוד גורר לפני שתגיח מכונית מעבר לסיבוב.

גם לחנה ולאיילה יש סרטן. לחנה בשד ולאיילה במוח. גם לבעל שלי היה. ככה הכרנו. דרך קבוצת התמיכה. אבל לי יש בסך הכל רגל כואבת. אפשר לחשוב! איך אמרה אחותי: "מה לעשות? מבעיות אורטופדיות רק סובלים וכואבים אבל לא מתים." ואילו הן כן. כמו נדיה, שבכוחות אחרונים הייתה באה לצעידות שלנו על שפת הים, יושבת על הכסא שהביא לה בעלה, שואבת קצת כוח מהרוח, הגלים והכחול של המים. נדיה נפטרה לפני חודשיים מ"המחלה", וכשהן ימותו אצטרך שוב ללכת לעוד הלוויה ולעוד ניחום אבלים.

אבל ללוויה של אדוארדו, שנפצע בפיגוע בחיפה ומת אחרי יומיים, ללוויה שלו לא הלכתי. בעיתון כותרת אדומה גדולה וצועקת: "מלחמה בחוץ", ואני

נוסעת עם חברותיי החולות ורגלי הפגועה למרוח את הגוף מכף רגל ועד ראש בבוץ שחור במרחצאות עין-בוקק. ארבע שעות נסענו בשביל הפינוק, ושמחנו שלא יעלה לנו הרבה כסף כי יש לנו קשרים...

אדוארדו. גבר גבוה ויפה-תואר, חמוש במשקפי שמש אופנתיות. אדוארדו המורה שלי להפקות וידיאו, שעלה מארגנטינה לקיבוץ, האמין בשלום ואחר כך בכסף וחופש אישי, עזב את הקיבוץ ובנה בית לבן עם חלונות כחולים וגינה שכל פינה שלה מחושבת. אדוארדו מת. אחרי שצילמתי את הסרט בבית שלה אמרה החברה שלי שהוא "לבוש כמו דון ז'ואן". אבל בכתבת הטלוויזיה לזכרו שמשודרת בערוץ הטלוויזיה המקומי בו עבד הוא נראה בתמונות הסטילס כשבנדנה שובבה על הראש. אשתו אומרת בראיון: "כל פעם שהיה חוזר מאוחר בלילה אמרתי לו כמה הוא מקסים". חוזרת ואומרת וסוף סוף יורדות דמעות מעיניה, וגם מעיניי. אני נזכרת איך ליווה אותי בהפקה של הסרט התערב רק כשממש היה צריך. בשאר הזמן עמד מהצד ונתן לי להתמודד לבד: להצליח, להיכשל ולקום מחדש. רק כשפיה רועד אני מתחילה להבין שהוא באמת איננו, ואני שמחה בשבילה שהיא לא צריכה להתייסר ברגשות אשם שמא לא ידע שהיא מעריכה ואוהבת אותו. כי היא אמרה לו. יותר מפעם אחת אמרה. מחרתיים אלך לשבעה ואגיד לה כמה היא צודקת, ואספר לה איך למדתי ממנו להדריך אחרים.

בינתיים אני בבריכת הגופרית, שוחה בזהירות, מרימה גבוה את הראש שלא יכנסו לי מים לעיניים, סופגת את קרני השמש שבאה והולכת, וגופי מתחמם ומתקרר חליפות.

שבת, 6 באפריל 2002

סבא / צביה כפיר

באותה תקופה עבדתי בחצור הגלילית. הייתי עוברת מבית ספר לבית ספר ומנהלת מיני פגישות וישיבות שנועדו לקדם את החינוך בעיר. באותו יום נשארו לי ארבע שעות מיותמות מעשיה ולא ידעתי כיצד אעביר אותן. החלטתי לבקר את סבא שלי באילת-השחר, מרחק חמש דקות נסיעה. אף שמקום עבודתי קרוב אל קיבוץ הולדתו של אבי מיעטתי לבקר את סבא ותמיד הייתי מצרה על כך.

סבא אברהם, סבי האהוב, היה מחנך ומורה להיסטוריה במשך שנים ארוכות, אך שלא כאותם מורים מרביצי חכמה ומוסר בני זמנו, היה הוא שופע הומור דק שרק בודדים מבין תלמידיו היו מסוגלים להבין ולפעמים הם היו מזכים אותו בחיוך של הנאה.

זמן קצר לפני ביקורי עבר סבא להתגורר בבית האבות המקומי. בית מטופח ושופע דאגה שכאילו ניסה להקל על סבא לקבל את עצמו ואת מצבו החדש באותה מידה של הומור שבה נהג הוא באותן דמויות היסטוריות שאת סיפורי חייהן ומעלליהן הביא אל כיתות תלמידיו. מקצה החדר ראיתי אותו והוא איננו כתמול שלשום. חוט של עצב ושל שכחה היה משוך על פניו הטובות. כשראה אותי התמלאו פניו שמחה. כששאל אותי מנין ולאן התמלאו עיניו סקרנות ועניין, שתי תכונות שלא עזבו אותו עד יומו האחרון, ובעטיין המשיך עד גיל שיבה לקרוא ספרים וכשכבר לא יכול היה לקרוא המשיך

לצפות בתכניות המדע וההיסטוריה בטלוויזיה וללמוד דברים חדשים על עולם ומלואו.

סבא קם אלי וחיבק אותי בכל גודל גופו התמיר. איש יפה היה סבא שלי. הוא ידע מי אני אך שכח את שמי. סלחתי לו על כך באהבה, והשיחה שהתנהלה בינינו קלחה לה כאילו אין מדובר בסבא ונכדה, גם לא בין איש זקן ואיזו מטפלת או עובדת סוציאלית, אלא שיחה שבין ידידים משכבר הימים, שמשוהו מדמותו של כל אחד הוטבע בחברו.

כשהבחין סבא שאני עייפה הציע שנלך אל ביתו הפרטי שאותו החזיק עדיין. דרך לא ארוכה צעדנו זו לצד זה. בקצב הליכה איטי שנדמה כאילו לא נגרם ממגבלותיו של איש זקן אלא מן העניין שבשיחה. כשנכנסנו אל דירתו הקטנה אפף אותי ניחוח מוכר ואהוב. מאז מותה של סבתא נזקק סבא לעזרה, אך הבית נשאר בית. כל דבר ניצב שם במקומו אך שלא כמו במקום שאין גרים בו עמד בו עדיין ניחוחם של אנשים.

בתנועות איטיות אך בטוחות הוציא סבא סדין ופרש אותו על המיטה, הוציא כרית מתוך ארגז מצעים שהוא גם ספסל לישיבה, עטף אותה בציפית נקיה ומגוהצת וגם שלף מאותו ארגז שמיכת קיץ צבעונית ועליזה. כל אלה נסכו בי עייפות שאין לשלוט בה. נשכבתי על מיטתו של סבא שלי והוא כיסה אותי כמו שמכסים ילדה קטנה, ואפילו נשק לי על לחיי באהבה, נשיקה סבאית נהדרת. הוא נטל את השעון המעורר מעל המדף הקטן שעל הקיר, שאל אותי מתי עלי להתעורר, כיוון אותו בקפידה והניחו חזרה על אותו מדף למראשותי. אחר כך הוא משך את הכורסא מן הסלון אל חדר השינה, הציב אותה ליד המיטה והתיישב לידי כאילו התכוון לשמור על שנתי ועלי ועל עולמו. כל אותה עת הייתי מתבוננת בו וחושבת על אבא שלי, הבן שלו. האם גם הוא זכה לאותה מנת רוך? למרות שרציתי מאוד להמשיך ולשוחח עם סבא שלי חטפה אותי השינה, נרדמתי ושקעתי בשינה עמוקה. כאילו לא הבחינה שנתי שהיא שנת-יום ולא שנת-לילה והטריפה אותי בחלומות שונים ומשונים.

הייתה בהם סערה גדולה, והייתה אש משתוללת ואחר כך היה שם גם נחל מים הזורם בתוך חורש נפלא ובו מינים של פרחים ופירות ובעלי חיים רועים באחו, וציפורים ומלאכים.

צלצול השעון העיר אותי בבהלה. כשפקחתי את עיני, הבחנתי באפלולית החדר שסבא שלי עדיין יושב שם על הכורסא. יושב וראשו שמוט.

אוגוסט 2002

בסוד קהילות שיח
או: זה הזמן לשלוח הודעה לחבר / יעל פויס

צג מהבהב עגולי שמים קרבים ונסוגים:
מספר המשתמש בן תשע ספרות
זהות,
וששה סדרי סיסמה סוד לוחשים:
כמה זקנת? מתי נולדת?
איפה אתה מסתתרת?
זה הזמן לשלח הודעה לחבר.

שלח הודעה:
שלום חבר.

בחר הכל -
אני - אתה
כלם...
שלחתי הודעה,
נקראת.
זה כבר לא סוד.

האינטימיות המתלחשת מתוך
ששה סדרי סיסמה: יש לה הודעה.
מה אני יודעת?
הודעת שגיא

קו טיקי / אורון יהלום

אֱלֹהִים יִדְעַ שְׁהֵייתִי רוֹצָה
לִפְתַח לְךָ אֶת הַרְאֵשׁ עִם מִפְתַח שְׁוֹרֵי.
חֲסֵרִים לְךָ כַּמָּה בְּרָגִים,
אֲבָל אֱלֹהֵי שֵׁשֶׁנָּם כֹּל כֶּה מוֹזְרִים.
לֹא מִפְתַח אֶלֶן וְלֹא מִפְתַח סוֹל,
יִפְתְּרוּ אֶת הַחִידָה שְׁלֶךְ.

מִתְגוֹשְׁשִׁים מֵאַחֲרֵי חוֹמוֹת,
שְׂכָנִים טוֹבִים, גְּדֵרוֹת טוֹבוֹת.

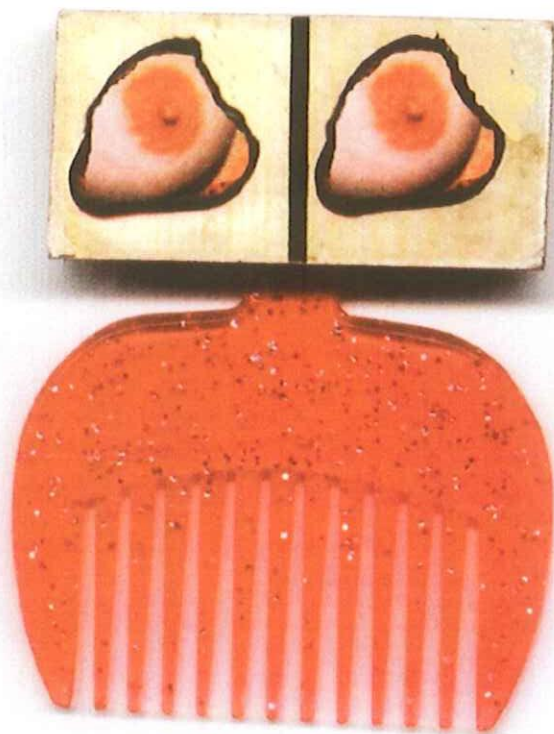
אֲנַחְנוּ יוֹצְאִים בְּרִפְסוֹדָה מִקְרָשִׁים,
לְחִצוֹת אֶת הָאוֹקִינוֹס הָאֵטְלָנְטִי.
לֹא בְרוֹר בְּכֹלֵל מָה הַנְּקֻדָּה,
אֲבָל יֵצֵא יוֹמָן פְּנִטְסֵטִי.

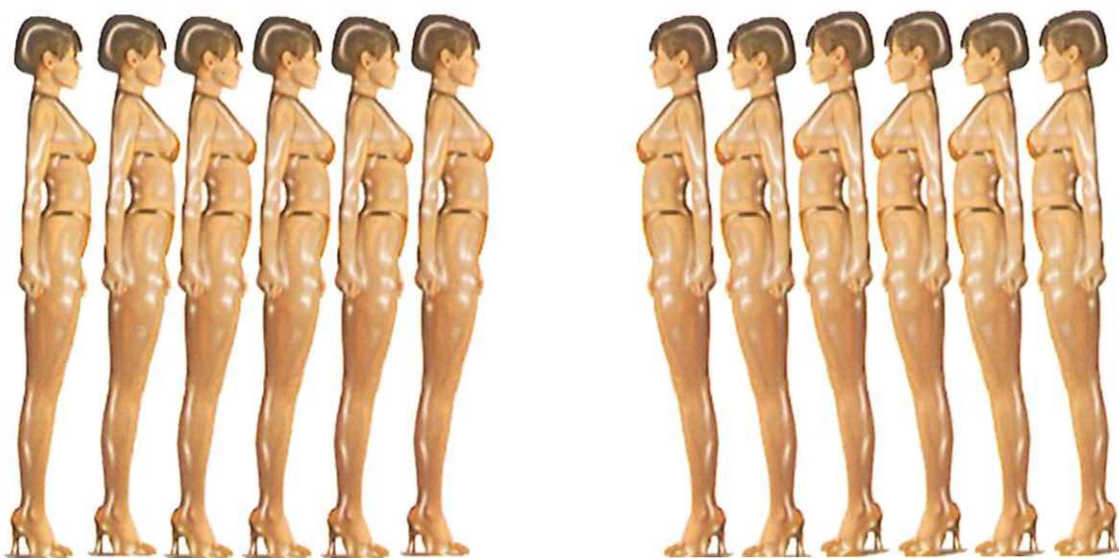
מיטל לאור, דיוקן עצמי, מדיה דיגיטלית, 2003,

מיכל שכנאי יעקבי, ללא שם, אובייקט מתוך מיצב, 2003

מיכל שכנאי יעקבי, ללא שם, מדיה דיגיטלית, 2003

מיטל לאור, מדיה דיגיטלית, 2003

■ / רוח אלפרן בן־דוד

הגִּינְקוּלוֹג שְׁלִי יוֹצֵא מְחַר יֵשֶׁר,
מִבֵּין בְּרָכֵי הַמְקַדְמוֹת, לְמַלּוּאִים.

אֲנַחְנוּ מְדַבְּרִים עַל אֶלֶף וְ
הַחֲזִלִים, שְׁכָבֵר הֶלְכוּ בְלִבְנוֹן
וְהוּא מוֹצִיא רֵאשׁוֹ מִן הַמְקוֹם.

תְּהִיָּה בְרִיא,
אֲנִי אוֹמֶרֶת לוֹ, לְגִינְקוּלוֹג שְׁלִי,
אֲבָל אִמָּא שְׁלוֹ מוֹכְנָה,
שְׂיַחְזוֹר עִם חוֹלְרֵעַ.

נכתב יום לפני היציאה מלבנון
23.5.2000

נגיעה / אורלי כתריאלי אדלר

תְּנוּדוֹת הַלֵּיל גָּנְבוּ אֶת לְבִי
וַיְמַה שְׁנֹשְׂאָר כָּכָר
לֹא שְׁלִי. נְגִיעָה
עֲזָה
כְּמַתְחָזָה
מִסְתַּתֶּרֶת
רוֹקֶמֶת צְחִיחוֹת
וְרִדָּה.

וְלֹא מְצֵאתִי
שֶׁקֶט
וְלֹא אֲמָצָא
מָנוֹס
כְּשֶׁתְּבוֹאִי...
לֹא כְּמַתְחָזָה.

איילה שלוחת רסן / נעמה אורי

לקח אותה רב רם מעלה
לקשט אותו, בארוחה מאד חגיגית.
שף שמן, עם צמה רזה
הגיש שבע עשרה מנות טיווניות.
הבית הכיל הרבה אנשים
ואותי.

מקסמת מהשף ומהרב
לא שמתי מספיק לב
לבעלת הבית.
ישישה עדינה, אלמנה.
פעם היא חיתה בטינון.
סינולוגית.
כשעוד אי אפשר היה לבקר
בסין.

ואני, צעירתו הנוכחית של רב האמן.
רקדן, שגלן, מהיר חמה,
קשת וחץ.
ואילה שלוחת רסן
מקשטת לו ארוחות של נכבדים.
והיום, מבשלת אכל
מערכב טעמים
של מטבחי לפי המגוונים.
הסלון שלי ריק מאדם,
רק אני אוכלת
את מה שבשלתתי.
תבוא לטעם?

ינואר 2003

שידוכי מולאן / נעמה אורי

יש לה מר ע' בפה
 מר א' בעליה
 וחדר בלב.
 נולדה עם הצלבה טובה במח.
 בין ע' וא' קצת קשה לה
 לרוסיה, לבחר.
 "תעוועי-כאלו".
 כאלו לא היו שיחות
 עם חתנים מייעדים בפוטנציה.
 אם פוטנציה
 אחד מענג כשאפשר
 ואחר מתענג על מלכות שתהיה.
 תערכת-בין.
 ואני מנסה להתבונן
 לסגור, למיזן,
 לקפל כביסה. פולניה.
 הכל רוחש מתחת
 לערמות הבגדים המסדרות.
 ילד א', ילדה ב', ילדה ג'.
 מזל שאין עכשו ג'ינסים גבריים
 וגרבים נוספות
 לזוג.
 ארמוז, עם דרקוז קטן,
 שרק יורק שתי לשונות אש
 ודיסני,
 קפוא בתוך בלוק של קרח.

ינואר 2003

רק על השואה זה לא מספיק / ורדה קנול יהלום

הקריין ברדיו בישר בקול נרגש וחגיגי על תפיסתו של פושע המלחמה הנאצי אדולף איכמן בארגנטינה בידי כוחות הביטחון הישראליים. אבא גולל באצבעות זועמות את גיליון 'דבר' עד שזה הפך למוט של נייר, וכשסיים הקריין לצטט את דברי הברכה שהשמיע בן-גוריון לעושים במלאכה, חבט בו בחוזקה על השולחן כאילו בקש למעוך עכביש בלתי נראה. תנופת החבטה לוותה במשפט חד-הברות ביידיש שנשמע לי כמו צליפות שוט באוויר, ואני תמהתי בלבי על אלימותן הלא צפויה של המילים הללו, שאת פשרן לא הצלחתי להבין, אך לרוב היה להן לחן מפייס ומרגיע.

אמא התבוננה בי וסיננה לעברו בשפתיים קפוצות: "תפסיק. אתה מבהיל את הילדה." אבא מעך את בדל הסיגריה במאפרה עמוסה, משך אותי אליו וניסה להסביר לי בהתרגשות בלומה ש"סופן של כל החיות הנאציות להיתפס כמו אותו ארכי-פושע נאצי, שאת שמו בוודאי שמעת בשיעורי היסטוריה". ואני דווקא לא שמעתי את שמו עד לרגע זה, למרות שהמורה שלי ציינה שאני "תלמידה סקרנית ומעמיקה", ובנוסף לכך הקפדתי לקרוא מדי יום את כל המאמרים שאבא סימן לי בעיתון 'דבר'. לא שמעתי!

אמא מיהרה אל פינת המטבח ואחר הניחה מולי צלוחית ובה תפוח עץ מקולף פרוס לפרוסות דקות. "אָס אביסעלע, אָס" ליטפה את ראשי. עבורה אוכל בעיתוי הנכון - שזה תמיד - הוא הפתרון האמיתי לכל בעיה. אולי קלטה את תחושת הכישלון שלי, אולי ראתה את פי פעור מעט מבהלה או

תימהון, והיא מיהרה למלא את הפה הפעור בדבר היחיד שיכול להרגיע: אוכל.

"ועכשיו אֶלְקָה'לה, תשבי להכין שיעורי בית" אמרה אמא ומחתה את דביקות התפוח מעל אצבעותיה, "עוד שלושה ימים טקס ברה־המצווה שלכם ואת עוד לא גמרת להכין את העבודה."

גרתתי את רגליי באי־חשק אל עבר השולחן במטבחון עליו היו פזורים בערבוביה דפים מעבודת ברה־המצווה שלי, ירקות שאמא הביאה מחדר האכל, פרוסות גסות של לחם שחור וקערת דייסה. אמא פנתה אל מקלט הרדיו כדי לכבותו אלא שאז נזכרה שעוד מעט ישדרו את המדור לחיפוש קרובים. "אחר כך נסגור" התנצלה, "ואת בינתיים תתחילי לעבוד."

מקלט הרדיו הישן בחדר הורי היה מכשיר הקשר היחיד שנותר מהספינה שטבעה. כל יום בשעה קבועה היו יושבים למולו, מתבוננים בנורה הירוקה המהבהבת, באריג החום והמחוספס, במחוג התחנות שכבר איבד את גמישות תנועתו ונערכים לקליטת השמות. אמא החזיקה בידה פנקס עבה ובו רשמה את כל השמות שהוזכרו. "מי מכיר מי יודע נחמה בת אריה ואֶלְקָה גוֹרְבִיץ' נולדה בעיר ביאליסטוק בשנת..." שנים של חיפוש קרובים אבודים הפכו את כל השמות הללו לקרובים. אולי מישהו שאמא הכירה בילדותה, אולי חלף פעם על פניה ברחוב, אולי אמא שלו היא קרובה רחוקה של אמא שלה, כלומר של סבתא שלי שאותה לא הכרתי. שנים של חיפוש ואף לא בן משפחה אחד שניצל. מזל שתפסו את האייכמן הזה, אני חושבת בלבי, הוא בטח יודע מה קרה עם כל אלה שעקבותיהם אבדו. אפילו במחשבותיי הכמוסות ביותר אני משתמשת במלים המסתוריות הללו: "עקבותיהם אבדו", "ומאז לא נודעו עקבותיו", "כל היודע דבר אודות האיש מתבקש..." זו שפת סתרים שאני, כנראה, בין המעטים בעולם שלמדו לפענח אותה. בכיתה שלי אין אף אחד שמכיר את השפה הזו. גם השם שלי, אֶלְקָה'לה, בא משם. לאחרים יש שמות צעירים, מכאן - יאיר ויורם וגיורא - ואילו השם שלי מזמין מיד חיקויים ביידיש, מה גם שהוריי לא תמיד נזהרים, ולמרות הפצרותיי הם מדברים ביניהם ביידיש בנוכחות הילדים האחרים.

אני יודעת בוודאות שמתחת לפני האדמה מתקיימת ממלכה אחרת שאני מבלי שביקשתי זאת, הפכתי להיות אחד משליחיה על פני האדמה. מקלט הרדיו מביא אותות מסתוריים מאותה ממלכה עלומה ורק פענח נכון של האותות יביא לקשר המיוחל בין שני העולמות.

לכן, כשהתבקשנו בתחילת השנה לבחור נושא לעבודת ברה־המצווה שלנו ידעתי מיד במה אבחר. "רק על השואה זה לא מספיק!" פסק אבא והצית סיגריה, "את עוד עלולה לחשוב, כמו הרוב כאן, שהיהודים שם באמת הלכו כמו צאן לטבח. ומה עם מרד הגטאות, אה? מה עם הלוחמים הפרטיזנים?" אחרי דיון קצר ואחרי שאבא הבטיח לדבר עם יוס'ל מהדיר שיסביר לי מה

קורה לצאן שמובילים אותו לטבח, כדי שאוכל להוסיף את הביטוי הזה לשפת הסתרים שלי, סוכם שהנושא יהיה 'השואה והמרי'.

זה היה לפני שיצאנו לחופשת חנוכה. רינה המורה עוד ניסתה לשכנע אותי בקולה הרך שאולי הנושא הוא קצת רחב מדי וקשה מדי בשביל ילדה בגילי, אבל אני התעקשתי. "וחוץ מזה, אבא שלי יעזור לי לאסוף חומר ועד סוף השנה העבודה תהיה מוכנה. יש להם הרבה סיפורים על המשפחה שלהם שהם רוצים לספר וזאת הזדמנות טובה בשבילם לספר אותם." מול הנימוק הזה אפילו רינה לא יכלה לעמוד.

וכך מדי ערב היינו יושבים ליד השולחן במטבח, ערמות של ספרים וגזרי עיתון היו מונחים עליו בצד ירקות, פרוסות לחם, קציצות ותפוחי אדמה שנשארו מארוחת הצהריים בחדר האוכל וקערת דייסה שאמא הכינה במיוחד בשבילי, כי אני, לדבריה, קצת ירודה. וכך מדי ערב, אבא יושב לידי לבוש בגופיה לבנה, שערו החפוף מסורק לאחור מדיף ריח של סבון שקדים, ואמא רוכנת מעלי שולחת יד מיומנת לעבר פי וממלאת אותו באוכל: "עֵס, עֵס אַ ביסעלע מיינע זיסע מיידעלע."

כבר הספקתי לקרוא ולסכם על המהלכים שהביאו לפרוץ המלחמה. זה היה בספטמבר, בחודש של היום הולדת שלי, יומיים אחרי שהגרמנים ימח שמם פלשו לפולין, איפה שהיה הבית של אבא ואמא שלי. והם לא עשו את זה לבד, לא! הרוסים עם כל הצבא הגדול שלהם באו ממזרח וניסו גם הם לנגוס חלקים מפולין. ולא שאני מרחמת על הפולנים האנטישמים האלה עוכרי ישראל, כי מי שבאמת סבל בכל המלחמה הזאת, הקורבנות האמיתיים, היו היהודים. המשפחה של אבא ובעיקר של אמא. הם שניהם הספיקו, למזלי, לעלות ארצה לפני שפרצה המלחמה. הם היו ב'הכשרה' והבינו בזמן שאין להם מה לחפש במקום האיום הזה, אבל המשפחה שלהם - לא נשאר ממנה שריד ופליט. אני ממהרת לרשום את הביטוי הזה במחברתי בתקווה לעשות בו שימוש הולם מאוחר יותר.

ככל שאבא מתקדם בהסבריו, מוציא עוד ספר ועוד גזיר עיתון כדי לאשש את טיעונו, מרסס בלהט את החלל שבינינו במספרים, עובדות ונתזי רוק, אני מתכווצת בכיסאי חסרת אוניים, מבינה תוך אכזבה עמוקה מדלות תפיסתי, שבעצם אינני מבינה דבר. ועוד לא התחלנו לדבר על השואה. ורק על השואה, כמו שאבא אומר, זה לא מספיק.

אמא שעומדת לידי - כי אמא אף פעם לא יושבת - מנסה להרגיע את אבא בידיש מפיסת אבל תקיפה: "שריי נישט! תפסיק לצעוק, שרול, זי איז דו שקורענע. אתה מבהיל את הילדה," ומציעה לחלץ את שנינו מהמצב על ידי כך שנתבונן בתמונות של המשפחה.

לרגע הזה ייחלתי. ולא שעד עכשיו לא סיפרה לי דברים, אבל עכשיו, כך קיוויתי, אוכל לשמוע ממנה את הסיפור בשלמותו ואולי גם פרטים נוספים

שיעזרו לי להבין את התמונה כולה. לא, לא להבין, לראות. לחוש. איך נראה הבית, הרחוב, הבגדים, הריחות, הצבעים... כן, צבעים בתמונות של שחור לבן.

אמא פונה לעבר ארון הבגדים שם חבוייה קופסת העץ המגולפת ובתוכה, צרורות ביד קטיפה אדום, התמונות שהביאה אתה משם כשעלתה ארצה. אבא מתרומם מכיסאו, מרים את ידיו בתנועה של ייאוש מאופק ונאנח. אני יודעת שאיכזבתי אותו ושעליי לרצותו. אני מושכת בגופייתו ומבטיחה בלחישה: "מחר נשב שוב, טוב?" ואבא מהמהם: "כן, כן, מחר." ואז מגיח מתוכו הכעס הבלום והוא מטיח אותו בדברי האוכל המונחים על השולחן ובאמא: "בשביל מה כל האוכל הזה, פרידה? בשביל מי את אוגרת? כל יום אני זורק ירקות רקובים מהמקרר ואת ממשיכה להביא ולהביא" ובתנועה גורפת הוא אוסף את הירקות שהיו מונחים על השולחן ומשליך אותם לכיור. אמא מתבוננת בו ממקום עמדה ליד הארון ולא אומרת מלה. היא כבר יודעת שמלחמות אפשר, לפעמים, למנוע בשתיקה. אבא פונה לעבר הכורסה החומה שלו, זו החומה הממורטטת שגופו כבר מוטבע בה והוא איננו מוכן להחליפה באחרת, חדשה יותר, פותח ברשרוש דפים מופגן את עיתון 'דבר' ומתיישב כשהוא מגיף עצמו מאחורי העיתון.

אמא הניעה את ראשה כמטוטלת רגוזה לאות שהיא מתרשמת עמוקות מהפגנת הכעס שלו אך איננה מוכנה להיכנס אתו עכשיו, ועוד בנוכחות הילדה, לשיחה עקרונית על כמה חשוב שיהיה אוכל בבית, על כל צרה שלא תבוא, ובאה לשבת לידי. באצבעות מיומנות שיחררה את תפס המתכת שנעל את המכסה ופתחה את הקופסה. על בד הקטיפה האדום נחו כמה כדורים לבנים של נפטלין וריחם העז השתחרר באחת אל חלל החדר. ריחם הביא עמו את ריח הגשם הראשון או ריח השיבלים הנקצרות בשדה, שאז הייתה אמא מטמינה את בגדי הקיץ או בגדי החורף מחוסנים בכדורי נפטלין כנגד העש. אחר הסירה את הבד והוציאה את חבילת התמונות. "זה מה שנשאר," אמרה באנחה מאופקת, "את התמונות האלה נתנה לי אמא לפני שעזבתי". אצבעותיה נחו על תמונה בשחור לבן ששוליה משוננים, ממנה ניבטה דמותה של אשה צעירה ועדינת פנים, דומה לאמא, על ראשה כובע קש מהודר, והיא לבושה בשמלה קיצית בהירה עם צווארון מלמלה כהה. האישה שכבה על גבי ערסל, שהיה קשור לשני גזעי עץ עבים שחרגו ממסגרת התמונה. "זאת אמא שלי, סבתא שלך, סבתא אלקה. אמא הייתה האישה הכי יפה שהכרתי. אבא קינא לה לפעמים כי הוא היה מבוגר ממנה ושתקן, מה שהיום קוראים 'מופנס'. לכל מקום שהיו הולכים שניהם היו האנשים מתייחסים בעיקר לאמא. אני זוכרת את זה אפילו כילדה. היו מחייכים אליה, מחמיאים לה על הבגד היפה או על התסרוקת, היה לה שיער כזה שופע, בצבע דבש, כמו שלך, וכאילו מתחממים באור שהקרינה". בשעה

שדיברה לא הרימה אמא את ידה מעל התמונה כדי להראותה לי אלא המשיכה ללטף אותה באצבעותיה, כמו מבלי משים, בעדינות ובגעגועים. "זוה לא שלא נתנו כבוד לאבא," נחלצה להגן על כבודו שקופח, "לגמרי לא. אבא היה אדם ידוע ומכובד בכל ביאליסטוק וגם עשיר מאד, לפני שהאנטישמים הפולנים גזלו ממנו את עסק הפרוות שלו. כולם הכירו אותו וכיבדו אותו. אבל לאהוב - אהבו את אמא. אפילו הצעירים..."

אבא הנמיך מעט את דפי העיתון והציץ בשתינו מעבר למשקפיו במבט חשדני. אמא לא הבחינה במבטו שארב לה והמשיכה לדבר באין מפריע, כאילו לא היא אלא הסיפור הוא שמבקש לספר את עצמו ובוחר את מלותיו... "שבוע לפני שהפלגתי לארץ, באתי להיפרד מהם. זה היה בשנת שלושים וחמש, בערב יום כיפור. אבא עם כל המשפחה היו בבית הכנסת ואמא נשארה לבדה בבית. היא כבר הייתה אז מאד חולה בשחפת. אני לא ידעתי על כך דבר כי תקופה ארוכה הייתי ב'הכשרה' ולא הגעתי הביתה, ובמכתבים הם סיפרו לי רק שאמא קצת הצטננה, כדי לא להדאיג אותי. אמא שכבה במיטה וראשה מוגבה על הכרים הלבנים. שעה, שתמיד היה אסוף כלפי מעלה בתשוקת אלגנטית, היה מונח עכשיו על הכר הלבן כמו חוטי צמר פרומים. אמא טפחה בכף ידה על השמיכה וסימנה לי שאשב לידה ואני הבחנתי בבהלה בממחטה המוכתמת בדם שאחזה באצבעותיה השקופות. 'בואי פרידוצ'קה, בואי שבי לידי וספרי לי משהו יפה.' אמא לא אהבה לדבר על מחלות או על דברים שיש בהם כיעור, רק על יופי. היא גם ידעה לעשות דברים יפים: לשיר, לרקום לצייר. הכישרון שלך לצייר, זה ממנה. כשניסיתי לשאול אותה על המחלה היא התחמקה. 'מחלות זה מכוער ומשעמם,' אמרה, 'לא נשאר לנו הרבה זמן אז בואי נדבר על דברים יפים.' ואת יודעת איך זה, דווקא כשאומרים לך לחשוב על דברים יפים קופצים לך לתוך הפה הדברים המכוערים והמכאיבים מבלי שהתכוונת. סיפרתי לה על השמלה היפהפיה, שמלה מבד אטלס אדום עם רקמת תחרה, שתפרתי למאדם יברובסקה, הגבירה הפולניה, אשתו של הפרוון, שהיה פעם שותף של אבא בסחר פרוות... וכבר ידעתי שטעיתי ובמקום לראות יופי אמא תראה את פשיטת הרגל של אבא, שלילה אחד, בין-לילה, העבירו השלטונות הפולניים את עסק הפרוות שניהל, לשותפיו האחרים, רק בגלל שהוא יהודי. רק בגלל זה. ומיד ניסיתי לתקן ואמרתי ש'זה ממש מזל גדול שהפסקתם לי אז את הלימודים ושלחתם אותי ללמוד תפירה כי עכשיו יש לי מקצוע ואני יכולה, בתפירה שלי, לפרנס את חבריי להכשרה', אבל אמא כבר נחנקה עם הסיפור ומטח של שיעולים פילח את גופה, שממש נקרע מעצמת השיעול, ובתוך הממחטה שקרבה אל פיה הלך והתפשט עוד דם גדול.

אחרי שנרגעה מעט התבוונה אמא בפניי המבוהלות ואחר בכתם הדם וניסתה

להרגיע אותי: 'תראי, יש לזה צורה של פרח, פרח דם.' אחר הצביעה באצבעות שקופות לעבר השידה הכבדה בסלון וכיוונה אותי אל המגירה התחתונה. 'הכנתי לך משהו לנסיעה,' אמרה, 'משהו שיעזור לך לזכור אותנו.' ומתוך המגירה הוצאתי את קופסת העץ הזו, עליה חרוטות בסלסול האותיות א' ג' משולבות זו בזו כמו שני רקדנים מחוטבים. אלקה גורביץ. בתוך הקופסה היו כרוכות יחד התמונות של המשפחה שלי, שאותה עזבתי שם. אבא עם זקן יפה ומטופח ואני, ילדה קטנה עדיין, עומדת לידו עם סרט גדול בשער, מצמידה את מצחי אל מצחו, וחנה'לה הקטנה מצדו האחר ונחמה'לה וליבלה וסוניה וגניה ואמא, כשהייתה צעירה ובריאיה ולייזר השובב מציץ מאחוריה. הראשים נוטים באלכסון לאבא או לאמא, כאילו היו שני מגנטים כבדים או מקור של חיים שכולנו תלויים בו. וכבר עברו מאז שנים והכל נמחק אבל התמונה הזו לא משתנה. כשאני חושבת עליהם אני רואה אותם כך, כולם יחד, עם הראשים מוטים מצח אל מצח, כאילו מעבירים בחשאי סודות או מחשבות כמוסות. לפעמים אני מרגישה אותם גם היום עומדים מאחוריי, מבקשים להיצמד אל מצחי, כי היום אני האמא הגדולה, אני..."

אמא השתתקה ואני אמרתי בלבי את המלים שביקשה לשתוק. אחרי שתיקה ארוכה בה התגלגל הסיפור בחשאי וללא מילים אל המשכו, הוסיפה אמא לספר. היא לא דיברה אליי ולא ניסתה להסביר לי אלא התבוננה בחלון הפתוח שדרכו נראה עץ הפיטנגו שאבא נטע, הולך ונעטף באורו הכחלחל של הערב, כאילו עליו מתגשמות המילים לתמונות...

"ואז אמרה לי אמא: 'פרידוצ'קה, עוד מעט שקיעה, זמן לתפילת 'כל נדרי' אני מבקשת שתשירי את התפילה הזאת בשבילי. את יכולה לשים עליך את הטלית של אבא,' אמרה והושיטה לי את הטלית שהייתה מונחת לידה, כשהיא מכתימה אותה בפרח הדם שלה. 'כל נדרי ואסרי וחרמי...' שרתי בקול גדול ובכוונה עמוקה, למרות הדמעות ולמרות הזעם: 'כל נדרי ואסרי וחרמי ושבועי וקיומי דנדרנא ודאסרנא על נפשתא בשבועה, מיום כיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה הבא עלינו... ובאנו לפני אבינו שבשמים אם נדר נדרנא בטל הנדר מעיקרו... אין כאן לא נדר ולא אסור ולא חרם ולא שבועה ולא קיום... יש כאן סליחה ומחילה וכפרה...' אמא מלמלה את המלים ללא קול ואני כאילו צרפתי את קולה האילם לקולי ושרתי בשביל שתינו, בשביל כולנו, שכך נגזר עלינו. אחר כך כיסיתי אותה בטלית, נשקתי למצחה החם, עיניה כבר היו עצומות אבל שפתיה חייכו ובאצבעותיה השקופות היא ליטפה את פני. לקחתי את קופסת התמונות המגולפת ויצאתי מהבית. לתמיד."

אבא התרומם מכורסתו והמהם לעצמו את נגינת 'כל נדרי' כמו מן טענה בלומה. קיוויתי שהוא ייגש לנחם את אמא, אולי לחבק אותה, אף פעם לא

ראיתי אותם מתחבקים, אבל לא. הוא פנה לארון הבגדים והוציא ממנו חולצת ערב כחולה שתלתה שם. אמא הבחינה בתנועתו והחלה לאסוף את התמונות ולעטוף אותן בבד הקטיפה, כאילו הייתה מורגלת בפעולה הזו של פרימה וקשירה. אבא ניגש אליה הניח את כפו על כתפה ברכות: "פרידה'לה, עוד מעט יגמרו להגיש בחדר האוכל את ארוחת הערב ולא כדאי לאחר ולקבל נזיפה מהתורנים." היא הושיטה לו את הקופסה כמו ילדה צייתנית והוא סגר אותה והלך להחזירה לארון. אמא יישרה את קפלי שמלתה - שמלה משובצת בחום ולבן שתפרה בעצמה - החליקה בידיה את שערה בתנועות מדודות כאילו אין צורך במראה כי אצבעותיה יודעות איזו צורה להטביע בהן, ועמדה לצדי, מחכה לאבא שיציע לה את לולאת זרועו כדי שהיא תוכל להשחיל בה את ידה וככה ייצאו יחד אל חדר האוכל.

"מחר נמשיך עם התמונות," אמרה אמא לפני יציאתם, "כי אפילו לא הגענו למלחמה."

'רק על השואה זה לא מספיק,' ניסר בתוך ראשי משפטו התובעני של אבא. "ובינתיים תסתכלי בספר הציורים של קטה קולוויץ שהבאתי לך. גם הציורים האלה צוירו הרבה לפני המלחמה אבל יש בהם, כמו שאומרים, תחושה עמוקה של מה שיקרה." היא אמרה זאת בעודה מציצה בחטף במראת הקיר שבכניסה כדי לסדר כהלכה את צווארון התחרה הלבן שעוטר את שמלתה ואני התבוננתי בה מהצד, מאמצת את מוחי להבין את השפגט הרגשי שהתרחש זה עתה לנגד עיני.

"עוד מעט נחזור, ועד אז תגמרי את קערת הדייסה שהכנתי לך לפני שכל החום יברח." ושניהם יצאו יחד מהחדר. התבוננתי בהם מבעד לחלון וראיתי את אמא משעינה קלות את ראשה על כתפו של אבא.

על השולחן היה מונח ספרון דקיק אפרפר ועל כריכתו היה רישום של ילדים קטנים המושיטים לפניהם קערה ריקה ועיניהם מתחננות לאוכל. 'ילדים בפנכות' היה כתוב תחת הציור. תהיתי בלבי אל מי הם מתחננים בצורה נואשת כל-כך, ותוך כדי כך אחזתי בידי את קערת הדייסה ומיקמתי עצמי מול התמונה כאילו אני היא שיכולה להזין אותם בדייסה שלי שבשבילי היא בעצם עונש. פעם שפכתי את הדייסה לכיור אבל לא הקפדתי לשטוף את העקבות המפלילים והם שהסגירו אותי.

"אוכל לא זורקים!" נזפה בי אז אמא בקול חותך ואני הבנתי שעליי לאכול לא רק בשביל הילדים הרעבים בהודו, כפי שתבעה מאתנו חייקה המטפלת, אלא בעיקר בשביל בני משפחתה של אמא שאולי הם עצמם מתו ברעב. וכך בעודי עומדת שם וקערת הדייסה בידי, מנסה להציל את הילדים האוחזים בפנכה מתחננים למעט אוכל, שמעתי מאחורי גבי לחישות בשפה לא מובנת, כמו איוושת גוזלים בקן. ואולי נחמה'לה ולייזר וחיה'לה מתחננים שאתן גם

להם, שלא אשכח אותם. אפילו נדמה היה לי שיד נוגעת בכתפי. הפניתי את ראשי לאחור בתנועה לא זהירה ואז השתבש הכל. הדייסה נשפכה על השולחן ורסיסים ממנה נתזו על הספר והכתימו אותו. כתמי הדייסה מלאו באופן מופלא וצודק כל-כך את הפנכות הריקות ויכולתי להתבונן בעיניהם המתחננות של הילדים ולגלות בהן שמץ של הכרת טובה. אבל רק לרגע, מיד הבנתי שעליי לפעול במהירות כדי לסלק את עקבות התאונה, כי הרי אוכל לא זורקים ושום סיפור על בני משפחה רעבים שהסיטו את ידי, לא יציל אותי הפעם.

מיהרתי לנגב את כתמי הדייסה מהספר ונשפתי על דפיו המוכתמים כדי לייבשם. עד שאבא ואמא יחזרו מחדר האוכל הם בטח יתייבשו, ניסיתי להרגיע את עצמי. גוש דייסה לבן ומתריס רבץ על שולחן הפורמייקה החום. התבוננתי בו בעיון כאילו יש לו חיים משלו. הגוש הצמיג המשיך להתפשט באיטיות ויצר צורה משתנה שדמתה בעיניי ליבשת אירופה בזמן המלחמה כפי שזכרתי מן המפה שהראה לי נחמן הספרן. אבא לקח אותי לשמוע הסברים על המלחמה מפי נחמן הספרן, שידע כל מה שאפשר היה לדעת על המלחמה ההיא. נחמן עצמו, כפי שסיפר לי אבא, איבד את כל משפחתו בשואה. כשאבא סיפר לי זאת עוד הייתי קטנה ולא הבנתי אז איך אפשר לאבד משפחה, הרי משפחה זה לא מזוודה או תיק או צעצוע שאפשר לאבד. נחמן הספרן היה רזה מאוד וגבוה, היה לו שער לבן ודליל, כמו פלומה, ועיניים אפורות שהיו מחייכות תמיד - עד שהגיע לדבר על הגרמנים. בעצם, מכל נושא היה מגיע לדבר על הגרמנים. הילדים בכתה היו אומרים "תגיד לנחמן שושנים והוא יענה לך בגרמנים." וכשהיה מדבר על הגרמנים, היו עיניו האפורות משתחזות כמו להב של סכין, פניו מאדימים עד שרשי צווארו ופיו יורק אש. פחדתי ממנו מאד ולא הסכמתי ללכת אליו בלי אבא. ועכשיו עמדתי מול גוש הדייסה ודבריו השוצפים כמו הוליכו את ידי שאחזה בסכין. חתכתי את גוש הדייסה הצמיג וחלקתי אותו בין הגרמנים ימח שמם, הנבילעס של סטלין והפולקים האנטישמים. הדייסה חרגה מהגבולות שהקציתי לה ופלשה בזחילה אל מעבר לקו הסכין. בסופו של דבר התייאשתי מנסיונותי להשליט סדר חדש במפה וערבבתי את גוש הדייסה כמו שמערבבים צבע בפחית. המשטח החלק שנוצר גירה אותי להמשיך לצייר. בעזרת הסכין שרטטתי פרצוף מחייך בתוך העיסה הלבנה אך גם הוא היטשטש במהירות ונזרק אל הכיור בכעס. הפעם הקפדתי לשטוף היטב את הכיור כך שלא נשארו סימנים.

לקחתי דף נייר לבן וציירתי עליו בעפרון שחור את הילדים בפנכה כשאני מעתיקה במדויק את פרטי הציור מתוך הספר. הציור דווקא מאד מצא חן בעיניי והחלטתי להדביק אותו בשער העבודה שלי, לצד הציור של הפרטיון הלוחם שציירתי מתוך הזכרון על פי האנדרטה שראינו בטיול השנתי, תחת

הכותרת "השוואה והמרי". אמא בודאי תשמח בו ותגיד שהכישרון שלי לציור בא לי מסבתא אלקה. הנחתי את הציור על השולחן לצד הספר, כיביתי את האורות בחדר והלכתי לאמפיתיאטרון בבית הספר לחזרה.

ערב טקס ברהמצווה של הכיתה שלי הגיע. העבודות האיטיות שהכנו היו מונחות אחר כבוד על שולחנות ארוכים שכוסו במפות כחולות. רק העבודה שלי לא הייתה שם. בימים האחרונים הייתי עסוקה מאד בחזרות להצגה ובעיקר בלצייר לילדים אחרים את עמוד השער של עבודתם וגם את העמוד הסוגר עליו צריכה להיכתב באותיות גדולות המלה "תם", רצוי בלויית עיטור שיש לו קשר לנושא העבודה. הספקתי לצייר לכל מי שביקש ממני אבל עדיין לא ציירתי את שלי. אמא נזפה בי: "זה יפה שאת עוזרת לאחרים אבל אַתְּ שלך עוד לא גמרת. תמיד את דוחה לרגע האחרון."

וברגע האחרון באמת כולם כבר היו מוכנים ליד הבמה ורק אני ישבתי בכיתה וניסיתי להשלים את העמוד האחרון, העמוד של ה"תם" כמו שקראנו לו. אמא עמדה לצדי, מחזיקה בידה את החולצה הלבנה שעליי ללבוש לטקס והאיצה בי בשפתיים קפוצות לסיים כבר. בצפורן עבה טבולה בדיו שחורה מילאתי את האותיות וכמעט שסיימתי, אפילו חשבתי לוותר על העיטור כי זה באמת נראה לי טיפשי ואפילו ילדותי ומתחנחן לקשט את השוואה בעיטורים מסתלסלים של פרחים ולבבות. הובלתי את ידי אל קסת הדיו כדי להניח בה את הציפורן, אלא שבאותו רגע נגעה אמא בכתפי. אני הסטתי את ראשי אליה והפלתי את קסת הדיו על הנייר. אמא הספיקה אמנם לייצבה במהירות אבל נתזי דיו שחורים וגדולים כבר רבצו סביב האותיות. שמעתי את האויר שורק ונבלם בגרונה של אמא. הבטתי בה וראיתי את פניה לבנים כמו חולצת השבת הלבנה שהחזיקה בידה, פיה פעור ועינייה קרועות לרווחה. כך בוודאי הביטה באמה כשראתה את כתמי הדם על הממחטה. היא נראתה לי כאילו מתה בעודה עומדת וידעתי שעליי לפעול מיד כדי להחזירה לחיים. לפתע ירדה עליי שלוה שלא ידעתי כמוה, ידעתי בדיוק מה עליי לעשות. טבלתי קלות את הציפורן בקסת ניגבתי אותה בנייר סופג והפכתי את כתמי הדיו לליפופים של חוטי תיל. כמו פרחים של דיו. בין כתמי הדיו הובלתי ביד בטוחה את חוטי התיל שהקיפו את שמי ואת אותיות ה"תם" וכלאו אותן בתוכם.

כשהרמתי את עיניי ראיתי דמעות שחורות מתגלגלות מעיניה של אמא על לחייה שגם הן נצבעו בשחור. חטפתי את החולצה הלבנה מתחת לזרועה, לבשתי אותה תוך כדי ריצה והספקתי להגיע לבמה בזמן. כמעט. היו ברכות ונאומים ואנחנו עמדנו לבושים כולנו בחולצות לבנות ומכנסיים כחולים, מחכים בהתרגשות ובקוצר רוח שייגמר הטקס ונוכל להתחיל בהצגה. לסיום

הטקס עלתה רינה, שהייתה גם האחראית למקהלה ונתנה לנו סימן להתחיל בשיר. נעמה שעמדה לצידי עשתה עם השפתיים כי היא מזייפת ואני שרתי גם בשבילה: "שתלתם ניגונים בי אמי ואבי..."

בעודי שרה הבחנתי באמא שכבר הספיקה לתפוס את מקומה ליד אבא. אבא הציץ בפניה ומבלי לומר מלה הוציא ממחטה מכיסו, הרטיב אותה בפיו והחל למחות בעדינות רבה את סימני הדיו מלחייה של אמא כשהוא מניד קלות בראשו במעין נזיפה מלטפת ומחייך אליה.

2002

סימה מאיר, "מה עוד תבקשי מאתנו..." , ארטליין על פורמייקה, 2002, 40x20

זמן רחיצת הכלים / ima [אמנית בלתי נראית]

17.06.2001

- 16:41 - מסדרת כלים נקיים בארונות, נותנת כפית למירון
מוצאת את 'ההיסטוריה של הציור' ועוזרת לגלעד למצוא את 'האמא'
של ויסטלר
- 16:59 - ממלאת את הכיור במים חמים וסבון, לובשת כפפות
- 17:17 - מרוקנת את הכיור ומסירה כפפות

Time of Washing Dishes / Yonat Nitzan-Green

by ima [invisible mother-artist]

17.06.2001

- 16:41 - arranging clean dishes in cupboards, giving a teaspoon to Mayron, finding The History of Painting and helping Gilad to find Wistler's Mother
- 16:59 - filling the sink with hot water and soap, wearing gloves
- 17:17 - emptying the sink and taking off the gloves

יונת ניטסן גרין

עندמה תגסל אימא האואני (الفنانة / אימא לא תרי)

17-6-2001

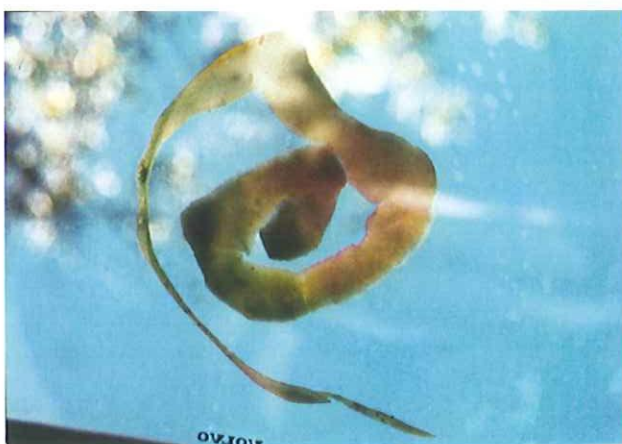
- 16:41 - ترتب الأواني النظيفة في الخ "انة، تقدم ملعقة صغيرة الى ميرون
تعثر على «تاريخ الرسم» وتساعد جلعاد في العثور على «أم ويستلر»
- 16:59 - تملأ المغسلة بالماء والصابون، وتلبس الكفوف
- 17:17 - تفرغ المغسلة وتنت "ع الكفوف

יונת ניצן-גרין, מתוך פרויקט "IMA" אס-אמנית בלתי נראית

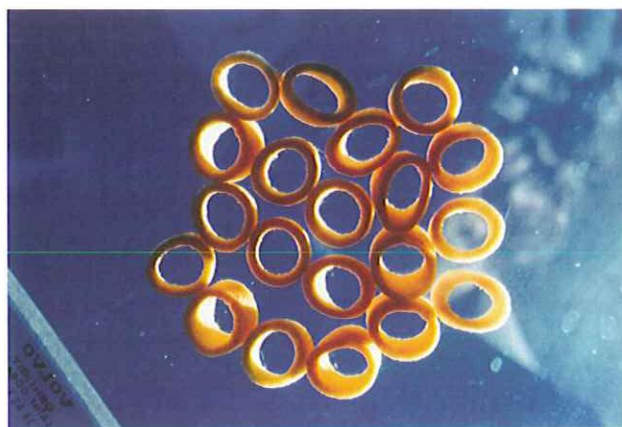
אמנות

"חמש דקות פסל על יד הבית"

"חמש דקות פסל במגרש החניה"

"חמש דקות פסל על יד בית של חברים"

יונת ניצן-גרין, מתוך פרויקט "IMA" אס-אמנית בלתי נראית

העלמה והים / אורה לוטן

אֶת שִׁירֵי ז'אק פְּרֶבֶר
 קְרָאָה בְּצִרְפְּתִית מִן הַתִּיכוֹן
 בְּטָרֶם יִדְעָה מִמֶּשׁ לְחִיּוֹת בְּשִׁבִיל מָה
 שֶׁר אֵיב מוֹנָטֵן וְנִפְשָׁה יִצְאָה אֶל הַיָּם
 שְׁמֵעוּלָם, מְעוּלָם לֹא שֶׁהִתָּה לְחוּפְיוֹ.

E doce morrer no mar

מוֹכְנָה לְשַׁחַק עִם תִּיִּיָּה

בְּסִירַת הַרְיֵג הַזְקָן

בְּזֶרֶם הַחֵם הַסּוֹכֵב אֵיִים,

כִּי הִיָּה בּוֹ, בְּזָקֵן, מִשְׁהוֹ

מִן הַחוּלָם הַבְּרֵאשִׁיתִי

שְׁיֵאֲחִז לְעוֹלָם, כְּמוֹהָ,

בְּשִׁלְדֵי אֲשֶׁלִּיָּה. לְכֹן

לֹא פָּלָא שְׁאֲמַצָּה לְעִצְמָהּ

אֶת "יָם הַמּוֹת" לִג' אֲמָאדוֹ

שֶׁהִחְזִיר אוֹתָהּ אֶל הַמְּנַגֵּינָה

כְּאֵל מְנַטְרָה מְפִנֶמֶת

.E doce morrer no mar

מָה פָּלָא שֶׁהִתְגַּעְגַּעָה לִיָּם

עֵתִיק וְעֵתִירִי כְּאֵהֶבָה מְבֹטָחַת

בְּאַחֲרִית הַמְּקוֹמוֹת

בְּסוּף כְּלִשְׁהוֹ.

רחוק מן הים / אורה לוטן

נולדתי רחוק מן הים.
 הורי, שנולדו קרוב לים השחר
 הפליגו למרחקי האטלנטי
 במסע אי-נדאות של מהגרים
 לגלות יבשת, למצא ארץ,
 להקים בית, לפרק את משא
 הגעגועים.

הם נולדו באזורים סמוכים, שונים.
 אבא האמין באחוה כלל אנושית
 אמי האמינה באלהי אבותיה
 עד סוף ימיה. נולדה להם
 ילדה מתגעגעת לים.

פעם אחת שהינו בים הקטן
 (מר צ'קיטה בשפת המקום,
 כל כלו אגם של מים טרמלים)
 שם פסקו זמנית געגועי, כי נראינו
 משפחה מאשרת על חוף ים. אמנם

קטן הים, עד שנתן להקיפו
 ברכיבה על סוס. (כך הויתי
 את נסיוני הראשון, הכושל,
 לשלט ביצור מרדן.)

בבוא הזמן, ים אחר הפריד
 ביני לבני ביתי. האטלנטי,
 שהביא את הורי לשם,
 חבר לנעורי הסוערים
 להרחיק אותי מהם.
 גליתי, האוקינוס איננו ים.
 במסע טרנס-אטלנטי השתנה עולמי
 לממדי עולם לא נתפס, מעבר
 מעבר לים, מסתורי, זר.

בהכרח יבוא יום של מפגש מחדש
 עם ים קטן, כמדת בני-אדם,
 שישבו מאשרים, כך נדמה,
 משתעשעים בחול.

מעגל ומשיקיו / מרים דרור

סְגִירַת הַמְעַגֵּל קָשָׁה מִפְתִּיחַתּוֹ
שְׁהָרֵי הַפְתִּיחָה לֹא שְׁעָרָה
הֵנָּה מְעַגְלָה
וּפְרָשָׁה אֶת קְוִיָּה בְּלִי פֶשֶׁר,
בְּהֵנָּה שֶׁל תְּקוּהָ בְּלִבָּר -

וְהַקּוֹיִם בְּמְרוּצָתָם
לֹא נָתְנוּ אֶת דַּעְתָּם
לֹא בִקְשׂוּ אֶת פֶּשֶׁרָם

סְגִירַת הַמְעַגֵּל הִיא
מִתֵּן פֶּשֶׁר
לְהֵנָּה מְרוּצָתוֹ -

כָּל אֲשֶׁר נָחַתָּם בַּמְעַגֵּל
תוֹחֵם אֶת עוֹלָמוֹ

וְגַעְגּוּעֵיו - אֵל הַמְּשִׁיק לּוֹ:

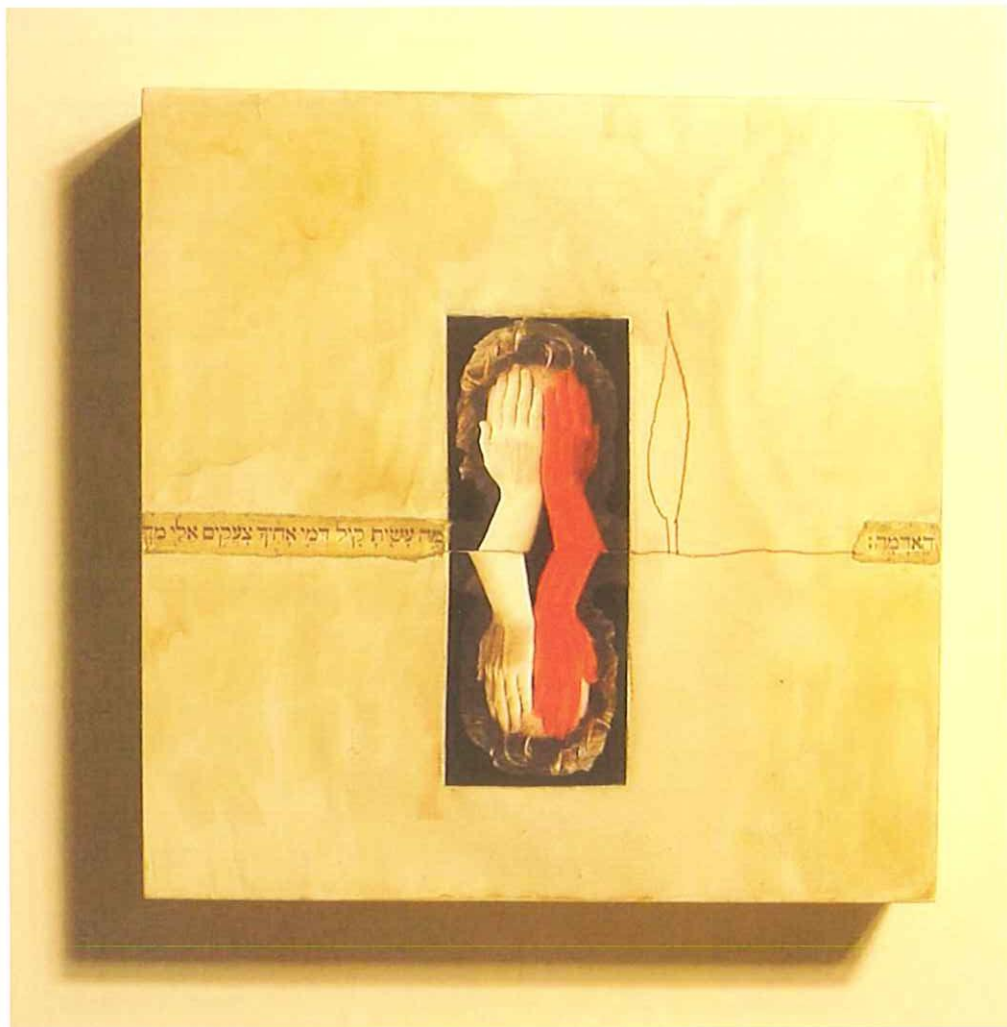
רְאֵה מְעַגְלָנוּ.
שִׁעַר אֶת מְשִׁיקוֹ.

תשובה אין / אורלי כחריאלי אדלר

עוד מבראשית
בנימה אישית
אמרת: "כי טוב"
אך מה לחשב
ותשובה אין
ועוד מקדם הכל
וקין אדם
לאדם זאב, ומיהו
אדם, ומיהו
זאב

נונה אורבך, איקונה, טכניקה מעורבת על עץ, 2002, 15x15x3.5

נונה אורבך, איקונה, טכניקה מעורבת על עץ, 2002, 15x15x3.5

רוחקיה שלי / רות אלפרן בן־דוד

רוחק'ה שלי בין פרחי השטים
 שככה ונפחה.
 ארבעה מלאכים, כבוסי כנפים,
 עמדו וזכו בפנה.
 כל השנים, שעברו עליה,
 היא לא נתנה להם,
 היא - לא נתנה.
 לא באש ולא במים,
 לא בעשן, לא בעפר ואדמה.
 כל השנים, שעברו עליה,
 לקחה את כל מה שנתנו ושתקה
 עד שהתקערו עמודי הרגלים
 וקצרה קומתה.
 המחלה הזילה ריר מפיה,
 רק יודעי ח"ץ ראו את יפיה.

עמדו וזכו ארבעה מלאכים,
 העלו זכרונות ואמרו תהלים
 לטיב המוצר, לחלל פנסי העינים
 והוד קמרוני הצלעות,
 לחמימות שבין הרי האפר ולרכות כרי השערות...

עיפים מלאכים ארבעה
 התקפלו בכרסה.
 השעה כבר כמעט...
 ואצל זאת עוד מלחמה.

היא בוכה.
 ארבעה מלאכים מארבע
 רוכנים מעליה
 עושים לה

אבי / נעה לויגור

אָבִי מִן הָאֶפְלָה עָלָה
שֵׁם לְהַבּוֹת כְּלוֹ אָדָם
שֵׁם לֹא נִמְצָא מִסְתוֹר
מֵעֵין אָדָם צָרָה
אָבִי מִן הַחֲשֵׁכָה אָמַר
אֶפְלוֹ אֶת שְׁמִיךָ
לֹא אֶגְבִּיָּה עוֹף
כִּי הַמְרָאוֹת
אוֹי הַמְרָאוֹת
אָבִי בֵיתוֹ בָּנָה
בְּאַרְץ הָאָבוֹת
אֶךְ הַלְהַבּוֹת עֵרִין
אֲשֶׁ חָיָה בְּעֲצָמוֹתַי
הִנֵּה כְּבֶשׂ אָבִי
וְלֹא הִשְׁכִּיל לְלַמֵּד
וְהַשְׁנָאָה עָלְתָה כְּבַעֲרָה
אָבִי מִרְכִּין רֵאשׁוֹ כָּעַת
הִלֵּא מֵעַתָּה, לְעַת יִזְכֹּר
אָבִי אֶבֶל כָּעַת
נִלְקַח גַּם בְּנוֹ.

דליה ברקי, מפרט ועד הידה קל, צילום ועיבוד מחשב על בד, (1 מתוך 7), 2002, 21x 114

אֶלִיזִילִיתִי / משה יצחקי

השמש בקעה סמוקה קמעה מעל הארבל, האור הפסטלי ליטף את שדות הגליל התחתון והעמק, דקות ספורות לאחר מכן נמרחו כמה כתמים אפורים-כחולים של צבעי-מים בפאת הרקיע והתערבבו בכתום הרך, כאשר הגיחה כולה, נמחקו הצבעים הרכים מבד העולם. גם מי שראה בלילה את טבעת האור שסגרה על הירח, ואת הכוכבים ששרטו בחושך ונזרעו אי שם בחלל, לא שיער את עוצמת התלהבותה של השמש להלהיט את האוויר ולהחניקו בתנורו של עולם. באותו בוקר, כאשר התעורר חיים בן-ארצי מעוד לילה טרוף-שינה, הדבר היחיד שזכר במעומעם הייתה המלה: "אֶלִיזִילִיתִי". הוא ניסה לאמץ את זיכרונו כדי לחבר בין המילה לבין תמונות נוספות שהופיעו בחלומותיו, אך לשווא, מנומנם ומתנדנד ניגש לחלון ופתח את התריס, הוא קיווה שהרוח תחלץ את הזיכרון הלכוד שלו מתוך קורי השינה. גוש אטום ולוהט חדר מבעד לחלון והדף אותו לאחור, קרעי תמונות צללו לתוך נהר השכחה הכהה. הוא סגר מיד את התריס, התפשט ונכנס למקלחת, משהו מאותו חלום המשיך להטרידו, המים הצוננים שטפו את החותם הצורב שחש בבטנו ושככו את האש שפשטה בו, לרגע חש רפוי ונינוח, אם כי ידע שהיא תתלקח שוב ללא כל אזהרה, כמו שהייתה מתלקחת יום-יום בשנה האחרונה.

הגיע הזמן לסיים את האבל על המתים שלו ועל הפרידות שכרסמו בו מבפנים

כזחל בעלים, הרהר תוך כדי התנגבות והצצה לגוף העירום והזר שנשקף אליו מתוך המראה, הוא ליטף את זיפי הזקן, ובחן מקרוב את קמטי העור שבצדי העיניים, אילולי פחד המוות שהציפו, היה ודאי מזכיר לעצמו כי כדי להבין את חייו אין צורך בתחכום, אלא בראייה צלולה ושכל פשוט, אך כמו מרבית האנשים שהכיר, עסק בחיפוש אחר דברים שנמצאים אתו ועל ידו. מנוי וגמור היה עמו לנסוע בחורף ליפן, כדי לחקור את תפישת המוות אצל חכמי הַן. "אך מה זה אליזיליטי לעזאזל" מלמל לעצמו. הוא לבש במהירות מכנסי ג'ינס דהויים וחולצת טריקו שחורה. הטלפון צלצל, מצדו השני של הקו היה חברו דורון מאור, שישב מול המחשב וגלש לאתרי טיול ותיור. "בוקר טוב חיים", צהל דורון, "אולי אתה יודע איפה אני יכול למצוא בניו יורק מסעדה יהודית טובה?" חיים זכר שאכל פעם במסעדה כזו במתחם שבין השדרה השישית לפארק אבניו ובין רחוב 42 לרחוב 56, אבל הוא רצה להגיד לדורון שילך להזדיין ויחפש את החברים שלו בין חסידיו השוטים. רגש צהוב, עכור וסתום זרם בגופו ומילא כל נקבובית, אך הוא כבש את שנאתו וניסה לתאר לדורון, שהיה מומחה בניווט עיוור אל מסעדות בשרים יהודיות, את מיקום המסעדה.

חיים פגש את דורון בבית קפה וינאי לפני כמה שנים, ותוך כדי שיחה גילו שיש להם עניין משותף בחקר ניסיונות בריאה בתרבויות עתיקות. הם קבעו לנסוע לפראג לחקור את תופעת הגולם. באחד הימים הציע חיים לדורון בבדיחות הדעת להשתטח על קברו של פרנץ קפקא, הוא הסכים. בערב הלכו לראות מופע של תיאטרון שחור ולמחרת אכן עשו זאת לעיניהם הנדהמות של תיירים מאנגליה שקיבלו הסבר אנתרופולוגי על תופעת ההשתטחות על קברים. לאחר המסע החל דורון לפקוד קברי צדיקים בארץ והצטרף כנגן סקסופון ללהקת ג'אז חסידית.

שאלתו של דורון החזירה את חיים למסעדה שבה סעד לפני כמה שנים עם אחד מראשי הארגונים היהודיים בניו יורק. חיים סיפר לו על רעיון התיאטרון הקהילתי שהוא רוצה להקים יחד עם שחקן תיאטרון ערבי נודע באחד מיישובי המשולש, "אהה, Very interesting" מלמל האיש, וחיים הבין שעליו להחליף נושא. הוא זכר ששם המסעדה היה: 'Wolf and Lamb', אבל הוא לא הצליח בשום אופן להיזכר בשם הרחוב ומספר הבית. אני משוכנע אמר לעצמו, שזה היה מרחק של 20 דקות הליכה מתחנות 1 ו-9 של התחתית שעל יד הטיימס סקווייר, הוא זכר את גורדי השחקים הנוקבים ופוצעים את השמים, הוא זכר את השעה הסואנת הפולטת אל הרחובות המוני אדם ההולכים רצוא ושוב, עוד זכר את המאכלים הביתיים הטעימים שאכל שם: סלט חצילים שנקלו היטב על האש, מרק חמוץ, קציצות בשר, לחם לבן טרי ולפתן פירות ביתי. על השולחן המכוסה במפה לבנה עמד סיפון - בקבוק סודה של פעם, ובקבוק יין הוק לבן, מיובא מישראל ומיוצר ביקבי "כרמל

מזרחי" בראשון לציון. חיים מזג לעצמו משניהם, בבית הוריו קראו לערבוב הזה "שפריץ". הניחוח והטעם עוררו בו את זכר מטבחה הנפלא של אמו, אשר בערוב ימיה, גם כאשר איבדה את מאור עיניה, לא ויתרה על אמנות הבישול והייתה חותכת באפלה, מגששת ומנחשת כמויות, נכווית ולא נואשת מלהקפיא ולשמור לחיים סירי מרק, ממולאים, קציצות וכדורי בשר נימוחים ובצנצנות ריבה הייתה שומרת לו במקרר קומפוט חבושים נפלא. בחשכה ההולכת ועוטפת אותה, היא המשיכה לארוג ולרקום חלומות פשוטים על גובלנים, וילונות ומפות שולחן. חיים ציין לעצמו שישב לכאן בפעם הבאה כשיטוס לניו יורק.

ואכן בסוף יוני בשעת צהרים לחה ודביקה, הוא מצא עצמו יושב באותה המסעדה, סביב אותו שולחן יחד עם דורון מאור. הוא היה מופתע מנוכחותו, לא היה לו שום מושג מה הוא עושה סביב אותו השולחן, בשעה זו בה ישב עם בנו, דרור, נער שחור שיער ובעל עיניים עצובות וחכמות, ועם שרה אשתו. הוא לא הבין כיצד פלש למסעו זה, אך אותו זיכרון עמום, איך בשעתו הקשה ביותר בפתלתלות חלקלקה, גרם לו לוותר על חלקו ביצירה משותפת שלהם, זמזם עתה במוחו כיתוש טורדני.

ריח הלחם האפוי עינג אותו והשכיח כאב נושן, מבעד לחלון המסעדה הבחין חיים כי הרחוב הסואן והבניינים של ניו יורק מתחילים להיעלם בתוך אובך כבד הולך ומתעבה, הוא ראה איך כברת ארץ מדברית מלוחה ומכורסמת רוחות הקיפה את המסעדה. הוא תהה אם רק הוא שם לב למתרחש, ואיך האחרים יושבים בנחת לנוכח האין הערפילי העוטף את הרובע. גם דרור הבחין ואמר:

"אבא, תראה הכל נעלם כמו בסיפור שאינו נגמר".

"בוא נצא החוצה ונראה מה לא נגמר מקרוב".

חיים אחז בחוזקה בידו של דרור ונדחף לצאת החוצה, בינתיים הוגשה המנה העיקרית. תוך כדי יציאה התנצל חיים בפני שרה, וביקש מדורון שקרע בשיניו אומצת בשר, שיישאר עם אשתו וילווה אותה אל משפחת ריקלין שאירחה אותם ברחוב 79 על ברודוויי. דורון מאור הנהן בראשו ועיניו התרוצצו מהאומצה לשרה באותה חמדה. האמת, חיים לא סמך עליו, אך הוא בטח בשרה, מלבד זאת לא הייתה לו ברירה, הוא חש דחף עצום לצאת החוצה רק עם בנו. חיים יצא מהמסעדה עם דרור. הם עמדו על משטח חולי בתוך ענן אבק סמיך, הם פנו לכיוון דרום, מרחוק ראו את האמפיייר סטייט בילדינג מגיח מתוך האובך האפל כמו ציור של ארמון בספר האגדות אלף לילה ולילה. הם צעדו כברת דרך לכיוון מערב ואחר פנו דרומה למה שהיה פעם השדרה השביעית או ברודוויי, מתחת לחול נשמע שקשוק גלגלי רכבות תחתיות הדוהרות בתוך מנהרות ענקיות. אדי עשן היו

פורצים מדי פעם כמו גייזרים מבורות אפלים, הכל נראה היה עזוב ושומם, אובך סמיך היה מכסה אותם לפתע, והם הלכו ושקעו בתוך שכבת אפר פחמי שהלכה וגבהה. מידי פעם נשמעו יללות צופרי משטרה ואמבולנסים בלתי נראים, וקבצנים ללא פנים אספו מפחי האשפה שאריות וקופסאות קרטון ללינת הלילה.

"אבא, אבא," קרא דרור, "הנייד שלך מצלצל". חיים הצמיד את האפרכסת לאזנו ואמר: "הלו?" "שלום," ענה קול ממרחקים, חיים לא זיהה אותו בתחילה, "סליחה, מי מדבר?" שאל. היה שקט בצד השני, אך מיד קלט שזהו קולה של אמו. חיים היה המום לחלוטין: "איפה את? איך את יכולה לדבר?" שאל. הוא רוצה להגיד לה: 'את הרי מתה, קברנו אותך לפני חצי שנה, ואיפה אבא? הרי גם הוא מת לפני כמה חודשים, איך הוא הסכים שתעזבי אותו, הרי הוא לא נתן לך לזוז ממנו מטר אחד - ועכשיו ניו יורק?' אך הוא היה משותק ולא יכול היה להגיד לה דבר. הוא נזכר שרק לפני שבוע ימים עמד בבית הקברות מול שני לוחות שיש קרים, הדליק בגבם נר ורצה לדבר, אך משהו בו התאבן וקפא, ואני אחר אמר קדיש והרגיש שגופו ולבו קרושים בלבת האבן הדמומה. חיים רצה להגיד לה שהוא מצטער שלא הספיק להגיע לפני שאיבדה את הכרתה באותו יום ראשון בשעת בוקר מוקדמת, לאחר שמובילי הדם שלה למוח, מובילים עיפים ובלים בני 86 כבר לא עמדו בלחץ, פקעו והציפו את חלל ראשה. הוא רצה לבקש סליחה על שלא טלפן אליה באותו סוף שבוע, להגיד לה שלא היה מספיק מודע לחרדות שלה מאז ה-11 בספטמבר, הוא רצה לשאול אותה כמה שאלות על אביו, על מערכת היחסים ביניהם, לשתף אותה בחרדה שלו על כך שהוא הולך ונעשה דומה לו. הוא הרגיש שהוא חייב לפרוק את המועקה שחש לאחר מות אביו, לשתף אותה במחשבות שליוו אותו במשך חודשי הגסיסה המשפילה. המחשבות ייסרו אותו, מה הניע אותו יותר, החמלה והרחמים על אביו השוכב גוסס על מיטת הברזל, או הזעם והייאוש שבקעו מלב המאפליה של נשמתו אשר הוליכו את ידו לסגור את כפתור מכונת ההנשמה? את מי רצה לגאול יותר? את אביו או את עצמו? הוא רצה לשמוע את דעתה של אמו, הוא היה בטוח שהיא תדע בדיוק על מה הוא מדבר, שהיא תוכל להבין אותו, הרי הוא ידע היטב מה תחושותיה כלפיו בשנים האחרונות. אך הוא גם ידע, כי על אף ששנאה אותו לעתים היא נלחמה על חייו בשארית כוחותיה, עד שאלה נטשו אותה דרך פיה הפעור כמו הצעקה של מונק. מאז מותם היה נתקף בחד מוות סמיך ועמום. "כשלעצמו המוות אינו ולא כלום, אך אנו יראים פן נהיה מי יודע מה, מי יודע היכן", היה נוהג לצטט את ג'ון דריידן, כדי להרגיע את עצמו, הוא לא האמין כמו כמה חסידי כתות בודהיסטים, כי את פני המת מקדם הבודהא של האור הנצחי, או של הרחמים

והאהבה, אך יחד עם זאת ניכרה בו לעיתים נטייה ללכת מרצון לקראת המוות. הוא ידע שאם יספר לאמו על מחשבותיו, ויגיד לה שהתשובות שלה יחסכו לו תשלומי עתק לפסיכולוג, היא תחזור ותתגלה לפניו. אבל הוא לא אמר לה, למה להדאיג אותה ולהעמיס עליה, שתנוח על משכבה. חיים השתוקק לפתע להתערסל בגופה הרך והמלא של שרה, אבל הקול של אמו היה כה קרוב, "איפה את?" חזר ושאל כלא מאמין שהוא בכלל שומע אותה: "איפה את, איפה את..." והיא משיבה לו "באליזיליתי". "איפה?" "אני באליזיליתי".

השעה הייתה ארבע אחר הצהריים, דרור וחיים עמדו מול מה שהיה פעם מייסיס, הכל-בו הענק ששכן בין רחובות 33 ו-34, חומת אפר ועפר חסמה את הכניסות למבנה המפלצתי, צללים נכנסים ויוצאים, דרור מנסה לחדור פנימה, הוא זכר שאביו סיפר לו על הממדים והצפיפות שגרמו לו לבחילה בפעם האחרונה שהיה כאן. "דרור, אולי נמשיך עד ד"ר ג'יי ונקנה לך נעלי ספורט, אחר כך נחזור למפלצת הזו?" ניסה חיים להתחמק מרוע הגזרה. "אבל אבא, הוא משיב לו, "אולי קודם נפגוש את סבתא, היא נמצאת שם, אני בטוח, וחוץ מזה אתה באמצע שיחה אתה." חיים חשב שדרור מנסה לגרור אותו פנימה לסיוט שלו על כורחו, הרי היא אמרה לו שהיא באליזיליתי, אבל הוא נזכר שאכן התחיל לשוחח עמה.

"כן, נכון, שכחתי, אבל אני לא יודע איפה היא," מלמל חיים.

"תסתכל, צועק דרור, "היא יוצאת ממייסיס".

"לא יכול להיות, אמא שלי ומייסיס זה כמו אביב וסתיו, שתי עונות שלא נפגשות אחת עם השנייה", אך בדיוק בשעה ארבע ורבע היא מגיחה מתוך חומת האפר ונעמדת על ידם, צעירה בשלשה עשורים מהגיל בו הלכה לעולמה. אולי לאליזיליתי יש קשר כלשהו למייסיס, חשב חיים, אך הוא ביטל מיד אפשרות זו, אולי מילה ברומנית ששמע בילדותו? ניסה לאמץ זכרונו, זה בטח קשור לעולם המתים, אבל מה פירוש גיבוב האותיות הזה, ומה זה ליתי? המחשבות קיפצו לחיים בראש כמו גרעיני תירס שמתבקעים ומתנפחים בסיר פופקורן, הפצפוצים בראשו נשתתקו, הוא מביט באמו כלא מאמין, היא נראית יפה כמו בתמונה שנתנה לו כחודש לפני מותה, לבושה בשמלה שחורה אלגנטית המגיעה עד כפות רגליה, חולצה לבנה רכוסה עד הגרון ושרוולים עד קצות האצבעות, על ראשה מטפחת שחורה שכיסתה על שער שחור, ואניצים כסופים בצבצו ממנו, בידה אחזה בשמשייה ורודה עם הכיתוב: 'The Big Apple'. לאחר שנשימתו חזרה אליו התחבקו והתנשקו ארוכות, ומיד פנו לצעוד צפונה. "בטח מחלקים שמשיות כאלה בגן עדן", לוחש דרור לאביו.

אבל חיים לא מקשיב, ברגע זה יותר מכל הוא משתוקק לשכב עם שרה,

לטמון ראשו בין ירכיה, הוא פוזל לעבר אמו לבדוק אם היא קוראת את מחשבותיו, אבל היא מבקשת לדעת מה קורה, מה שלום שרה, איך דרור בלימודים, מתי הוא מתגייס לצבא? חיים נרגע, הוא תמה על העברית המשובחת שלה: "מתי שיפרת כל כך את העברית?" הוא שואל אותה. "בחוגי העשרה שלאחר המוות," היא עונה לו ומוסיפה: "החזון שלך שנדבר עברית התגשם". חוש ההומור שלה השתפר כנראה במידה מרשימה באליזילית, מהרהר חיים. היא שואלת אם ניקו את האנטרקס שהיה מרוח לה על הדלת, היא מזהירה מהמלחמה ההולכת וקרבה, שואלת בסקרנות ובקורטוב של תיעוב אם התחלף כבר ראש הממשלה הזה עם הכבשים, ואם כבר גירשו את ההוא עם השערות על הפנים, אם חיסלו את בן-לאדן ואת סדאם, ולוחשת ברומנית la-draku, ובעברית "שיתפוצצו".

"מה, אין חדשות שם אצלכם?" שואל חיים, "שמרתי לך את הטרוניסטור שהיה צמוד אלייך ביום ובלילה".

"יש חדשות" היא עונה, "אבל הכל צפוי ורשות השידור נתונה שם למלאכי הימין, וכמו שאתה יודע, קשה לסמוך על מה שהם אומרים".

השלושה מפלסים דרכם בין חורבות מה שהיה פעם ברודווי, לכיוון האפר ווסט-סייד, עוברים על יד הריסות הטיימס סקוור, שלטי הניאון הענקיים תלויים מדולדלים מתנדנדים על הקירות ומשמיעים צלילים קצובים לתנועת הרוח, הם ממשיכים לצעוד לכיוון מה שהיה כבר קולומבוס, סמוך למלון ההרוס מיי פלאוור, הצמוד לסנטרל פארק היא פונה לחיים:

"כל כך רציתי לראות אותך באותו בוקר, כל כך כאב לי שלא התקשרת ביום שישי. כששכבתי מחוברת למכשירים, נושמת בקושי, הרגשתי שאתה אתי שם ברגעים האחרונים שלי, אבל לא נפרדנו כמו שרציתי, ועכשיו אני חייבת לחזור".

"לחזור לאן", שואל חיים.

"לאליזיליתי", היא משיבה, "אתה תשכח אותנו, יש זיכרונות שנשטפים בנהר השכחה, אתה תשכח ותחיה את חיידך".

"למה כל כך מהר, כבר יצאת פעם מגבולות הארץ, תישארי אתנו עוד קצת, תבלי, תראי איך השתניתי מאז באתי לכאן בפעם ראשונה, אני כבר לא מתבייש בגלותיות שלכם, לא אכפת לי שתדברו רומנית, ספניולית, או יידיש בבית, הייתי כזה חמור שלא רציתי לדבר אתכם בשפתכם, אני מגלה עכשיו את החיוניות הגלותית, זו שהדחקתי בשנים שחונכתי על ברכי הציונות הקלאסית, זה כל כך משחרר וזה פותח הרבה שערים חדשים אל עצמי, אל קרובים רחוקים, למשל.. "כמעט ואמר רחל, אך ידע כי את הקשר הזה הוא איננו יכול לחשוף בפניה, כחכח בגרונו ואמר: "חוץ מזה, אין לך מה לעשות שם, יש מי שיטפל באבא, קחי לך קצת חופש", אבל היא כבר לא מקשיבה, היא צועדת ומתרחקת אל פינה בגן.

"תראה," מפנה חיים את תשומת ליבו של דרור, "גם הסנטרל פארק מתכסה בריק".

"צריך למהר ולהציל את הסנאים והציפורים בגן", אומר דרור ומביט באביו בציפייה מהולה בספקנות שיציל את העולם. בפנינת הגן במגרש קטן, עומד מתקן המורכב משני עמודי ברזל חלודים שביניהם מתוחים חוטי תיל וחוטי חשמל. סנאי מבוהל מטפס על עץ ערום וציפורים זהובות עפות בתזזית מענף לענף. דרור מפזר פירורי לחם ולהקת יונים ענקיות עטה ומחסלת במהירות את השיירים. השעה כמעט שבע, היא אוחת בחוטים ונצמדת אליהם, ניצוצות כעין החשמל וברקים קטנים מקיפים את גופה, החוטים מתלהטים, לפתע אור גדול עוטף את המקום ובתוכו היא עומדת.

"היא משתנה ומתגלגלת ליצור אנוש אחר", צועק דרור.

"היא מחליפה צבע, משנה גיל" ממלמל חיים בקול חנוק.

אחרי כמה שניות, מבין חוטי התיל יוצא נער, או נערה שחור פחם. בטרם הספיק לעכל את המחזה הראשון, נגלה לעיניו חזיון נוסף, הנער או הנערה מתגלגלים והופכים לאשה כבת חמישים, שעה זהוב, לבושה בחליפת מכנסיים וז'קט כחולים, מטפחת ראש שחורה ותיק שחור, אשר הולכת ומתרחקת. דרור וחיים עוקבים אחריה ומנסים להדביק את צעדיה המהירים. לרגע היא עוצרת.

"אמא," קורא חיים. "סבתא", קורא דרור, אך היא איננה מפנה ראשה לאחור וממשיכה בדרכה. הם עוצרים... המחשבה על אליזיליתי עדיין טורדת מנוחתו, יש חלומות שחלם כשהיה ילד שהוא זוכר במדויק, כמו למשל החלום שהוא רואה את אביו הולך לאחור ומתקרב אל בור פעור, הוא צועק לאביו שיזהר, שיעצור, אך אביו אינו שומע והוא רואה, חסר אונים, איך אביו נופל לתהום. חיים זכר גם חלומות מהשנים האחרונות, כמו למשל עלייה במעלית הנמצאת במעבה היער אל מדורי שמיים ערפיליים, וחיפוש אחר הספר אשר יחזיר אותו לאדמה. אבל החלומות שאהב ביותר היו חלומות המעוף שלו, בהם היה גובר על כוחות המשיכה, טס, מרחף ומשייט באוויר כציפור. חופשי ומאושר היה קם בבקרים שלאחר חלומות מעוף אלה.

חיים חש שהוא עומד לפצח את חידת אליזיליתי. הם צועדים עכשיו ברחוב 66 על ברודוויי, נכנסים לסימטה צדדית שלא הייתה קודם ואתה יורדים לכיוון ההדסון, חוצים את הווסט־אנד, חולפים על פני ביתה של רחל, אותה ידידה, משוררת גרושה כבת 60, שהכיר לפני כמה שנים בכנס של חוקרים ואמנים מכל העולם שהתקיים בבוסטון. הם נמשכו זה לזו מהרגע בו נפגשו במטוס הקטן של חברת דלתא בו טסו מניו יורק לבוסטון. השיחה התחילה כשיחה נימוסית טיפוסית, וככל שהמטוס נסק הם הגיעו לשיחה על מסע ומשאת הנפש, על עבודתם, על הרצון המתבטל תדיר בפני מראית העין של בורגנות נוחה. באמצע השבוע הוסרו כל המחיצות ויותר מכל רצו לשכב, אך

נרתעו וביטלו את רצונם מפני חייהם.

חיים מנסה להיכנס לבניין, דרור שואל אותו לאן הוא הולך, חיים מביט בו כלא מבין מה הוא עושה כאן, השוער אינו מאפשר להם להיכנס, חיים לא מתעקש והם ממשיכים לכיוון ההדסון.

"אתה יודע מה זה נהר הלית'?" שואל דרור את חיים. מעין זרם חשמלי עובר לאורך כל גופו, הוא מחבק את דרור, "נדמה לי שהוא נהר השכחה" משיב חיים ולפתע מבין את משמעות האותיות ל, י, ת, י במלה הסתומה אליזילית. נדמה לו כי משמעות הצירוף המוזר נהירה לו יותר. הם ממשיכים הלאה ומוצאים עצמם ביריד ענק, דוכני אוכל, דוכני קוסמות, פרחים להלוויות, ליצנים מסתובבים עם פטישי פלסטיק ומכים על ראשיהם. "הי" אומר חיים לליצן, "זה לא ישראל כאן", להפתעתו הליצן משיב לו בעברית יחד עם טפיחה סחבקית על הכתף: "זה ישראל באבו אבוהה יה אחי". "זה לא הכיוון הנכון וצריך לחזור ולמצוא את הרכבת התחתית", אומר חיים לדרור.

"תראה", אומר לו דרור ואוחז בידו, "מה שקראת לו אין מתחיל להיעלם". ואכן ניו יורק המוכרת חוזרת ומתגלה, הם יוצאים מהסמטה ומתקדמים בין מכוניות סטרץ' שחורות, מכוניות משטרה כחולות ומוניות צהובות, עד שהם מגיעים אל תחנת הרכבת התחתית ב-72 על ברודוויי, אבל לא מוצאים את הכניסה, הם מסובבים את התחנה מכל צדדיה, אנשים נכנסים ויוצאים מבלי שחיים ודרור יראו את הפתחים.

"בוא נחזור לסנטרל פארק" פונה חיים לדרור.

"טוב", אומר דרור, "אבל אל תשכח שאני עוד רוצה לקנות משחק מחשב, וגם נעלי ספורט 'ניו בלאנס'."

"בסדר", משיב חיים, "אבל קודם נחזור למגרש ההוא בסנטרל פארק". הם צועדים במהירות ומחפשים כניסה לפארק, כל השערים סגורים בפניהם. "יש בטח שער שמיועד רק לנו", אומר חיים לדרור. סמוך לגוגנהיים הם רואים שער מצוייר על החומה שמסביב לגן. חיים נזכר באיש שהגיע מן הכפר אל שער החוק, ולא הורשה להיכנס עד יום מותו. הוא מספר לדרור את הסיפור, הם ניגשים לדלת המצויירת, מניחים ידיהם על כפות המנעול, הדלת נפתחת והם נכנסים לגן, מאחוריהם ובמרחק לא ידוע לפנייהם פורחים השדות האליזיים וביניהם נהר הלית'.

תרגום שני שירים מאת גוונדאל דנז / מרדכי ברן

בין המיעוטים בצרפת, נודעת חשיבות רבה לברטונים. שבת קלטי זה שניתק מדרום אנגליה במאות החמישית והשישית לספירה, התיישב בחצי האי הקרוי על שם ארץ מוצאם של הקלטים הללו - ברטאן. בעשורים האחרונים מתפתחת בברטאן תנועה חברתית פוליטית, ששמה לה למטרה לחדש את תרבות הברטונים ושפתם הנשכחת והמושכחת. אחד האישים הבולטים בתנועה זו הוא גוונדאל דנז (Gwendal Denez), ראש הפקולטה ללימודים קלטיים באוניברסיטת רן (Rennes). כמו רבים בתנועה זו (וגם בתנועת התחייה העברית!) מושך האיש בעט משוררים. שני השירים המובאים כאן, המתורגמים מברטונית וצרפתית על ידי, מבטאים נאמנה את הצער, תחושת האובדן והגעגועים של שבת זה שבא מן היס הגדול ושואב ממנו זהות ועוצמה.

המסע / גוונדאל דנז

כְּמוֹ נְשָׁמוֹת הַנִּפְטָרִים
 נוֹדְדוֹת הָאֲהָבוֹת הַטְּבוּעוֹת
 אֶל מוֹל חוֹלוֹת הַחוּף
 מִיַּחְלוֹת לְהַשְׁלִיךְ עֵגֶן בְּנִמְל אַחַר
 עוֹד תִּשְׁמַע קִינָתָן הַרוֹטְנָת
 עָלֶיהָ יִכְסוּ גְלֵי יָם בְּרַחֲשׁ חֲנוּק
 בְּגוֹעַ פִּית הָאֶפֶל.
 מִי הַסָּפֵן
 אֶת הַסְּפִינָה חֶסֶם
 עַד לְמַחֲזוֹת הַשְּׂכָחָה
 בְּקֹדֶר מְבַטֵּף
 יֶאֱפִיל גַּם הַזֶּהר.

מרה שחורה / גוונדאל דנו

כְּמוֹ נִיצוּץ שֶׁל זֶהָר
 תְּאִיר הָאֵהָבָה
 אֶת עֶרְפְּלֵי הַיָּם עַל הַחוֹף
 וְשִׁמְשׁ הַחֲרוֹן
 שֶׁל בְּקָרֵי הַחוֹף
 תִּרְצֹד אִף הִיא בֵּין כַּנְּפֵי הַשְּׁחָפִים
 כְּאִשׁוֹר סֵעַר הַיָּם קָרֵב
 לְפִצְעַת אֶת אֹר
 הַיּוֹם הַמְּחַתֵּל בְּקָרְעֵי עֶרְפֶּל.
 עוֹד מְעַט קֵט תִּצְנֹן הָרוּחַ
 הִיא תִּשָּׂא אֶת לֵהַג הַנָּשִׁים
 בְּנִקְיֵי הַסֶּלַע
 עוֹד מְעַט קֵט וְגָאָה הַיָּם
 וְהַעִיר בִּי זְכוֹרוֹנוֹת גּוֹסְסִים
 חִיכָתָה
 אֶמְרֵת לְסִיוֹם
 כִּי הַזְּמַן אֶת הַכֹּל יִשְׁכַּיֵּחַ
 וְהִנֵּה
 לֹו חֲזָרָתָה
 יְכַלֵּת צִלְקַת עַל מִצְחֵי לְרֵאוֹת.

תרגום מצרפתית וברטונית: מרדכי ברן

תרגום שני שירי מסע מאת אמילי דיקינסון

ורוברט פרוסט / חגי רוגני

אמילי דיקינסון (1830-1886), מגדולי המשוררים בארצות הברית, נולדה באמהרסט, מסצ'וסטס, וכל חייה גרה בבית הוריה. שיריה התפרסמו רק אחרי מותה.

הנוסח המובא כאן הוא מתוך הספר Final Harvest, מבחר משיריה בעריכת תומס ה. ג'ונסון, 1961. פיסוק המקפים - במקור. כתב-היד המוקדם ביותר של השיר הוא מ-1863, והוא ידוע גם בשם "המרכבה" ושיר מס' 712.

גם רוברט לי פרוסט (סן פרנסיסקו 1874 - בוסטון 1963), חי בניו אינגלנד רוב חייו. כבר בצעירותו הביאה לו שירתו תהילה רבה בארצות הברית ובאנגליה. היה בעל סגנון חדיש ומקורי ונחשב ל'אמן השירה המדוברת'. השיר "הדרך שלא נבחרה" (1915) הוא משיריו הידועים. יש הרואים בו שיר פילוסופי על כובד ההכרעה שבבחירה, ויש המדגישים דווקא את נימת האירוניה העצמית שבו. בתרגום שיניתי את המשקל (מיאמב לאנפסט), אך השתדלתי לשמור על המבנה, על האווירה ועל המתח בין הססנות לבין החלטיות ובין צער לבין התפארות.

כי לא עצרתי כמיהתי לו / אמילי דיקינסון

כי לא עצרתי כמיהתי לו -
 עצר אצלי המות -
 היינו בקרון רק אנו -
 ואלמות.

נסענו אט - הוא לא נחפז
 הנחתי את מיטב
 עמל-חיי ושלותי,
 אל נעם ארחותיו -

שם בית-הספר, בו ילדים
 בקרו משחק - על דעת -
 שם בשדות נבט דגן -
 שם החמה שוקעת -

ושמא - היא זו שנסעה -
 הטל - אגלי כפורים -
 וכתנתי רק מלמלה -
 ורדידי - קורים -

עמדנו רגע למול בית
 כקמט אדמה -
 הגג כמעט שלא נבר -
 שוליו - באדמה -

חלפו מאות שנים - אך מה הן -
 מול זה היום בו מצח -
 סוסי, לראשונה כף חשתי,
 פנה אל עבר נצח -

מאנגלית: חגי רוגני

הדרך שלא נבחרה / רוברט פרוסט

שְׁתֵּי דְרָכִים הִתְפַּצְלוּ בְּחֶרֶשׁ צְהַב
וַחֲכָל, לֹא יָכַלְתִּי לִבְחֹר בְּשִׁתִּיהֶן
וְעַמְדָּתִי, טִיֵּל יַחֲדָי, לְעֵקֶב
בְּמִבְט מְלוּוֹה הָאֲחַת, מְקָרֹב
עַד רְחוֹק, עַד עֲקוּל, עַד הָאֵין;

בְּשֵׁנִיָּה אִז הִלְכְתִּי, כְּמוֹהָ נֶאֱהָ,
וְאוּלַי מִשְׁכַּנְעַת יוֹתֵר, מִי יָדַע,
כִּי הָעֵשֶׁב עָלֶיהָ אוּלַי לֹא נִרְמַס;
אֲבָל עַתָּה שְׁלַחְתִּי מִבְּט מְהֻסָּס
הֵן נִרְאוּ מְכֻסוֹת בְּאוֹתָהּ הַמְדָּה,

עַל שִׁתִּיהֶן נָח הַבְּקָר בְּלֹא לְהַבְדִּיל
בְּעָלִים לֹא נִפְרָה טְבִיעַת צַעַד שְׁחֹרָה.
הוּ, אִמְרָתִי, אֲשׁוּב יוֹם אֶחָד אֶל הַשְּׂבִיל!
אֵךְ יִדְעָתִי אִיךָ דֶּרֶךְ אֶל דֶּרֶךְ תּוֹכִיל,
וּפְקַפְקָתִי הָאֵם עוֹד אָבוֹא חֹזְרָה.

וְעוֹד אֲסַפֵּר זֹאת, עִם קֶצֶת אֲנָחוֹת,
אִיךָ לִפְנֵי עֲדָנִים, בְּחֶרֶשׁ מִצַּל,
רְאִיתִי מוּלֵי שְׁתֵּי דְרָכִים נִפְתָּחוֹת -
וּבְחֹרְתִי בְּזוֹ שְׁעָבְרוּ בָּהּ פְּחוֹת,
וְזֶה שְׁעָשָׂה אֶת כָּל הַהֲבָדֵל.

מאנגלית: חגי רוגני

תרגום שיר של ג'ורג' וויליאם ראסל / עמרי אבס

ג' וו' ראסל (הידוע בכינוי AE), משורר אירי, מיסטיקן, כתב, עורך וצייר, נולד בלורגאן והתחנך בדאבלין. היה דמות מוכרת ברנסנס הספרותי האירי בשלהי המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. אוסף שיריו הראשון: 'הביתה - שירים דרך אגב' (Homeward: Songs by the Way) התפרסם ב-1894. שני אוספים נוספים פורסמו ב-1913 וב-1926.

המתבודד / ג'ורג' וויליאם ראסל

<p>אֶפְלָה אֶל דְּלִתִי מְזַדְרָזֵת וְעוֹלָה, פִּיָּה מְנִיחָה עַל רֹאשׁ בֵּיתִי, וְעֵינַי הַמְּלֹאֵךְ הַצּוֹרְבוֹת שְׁלָה אֵינָן שׁוֹמְרוֹת עִתָּה מְרַחֵק יְדִירוֹתֵי.</p> <p>וְעֶרְפֶּל קָדוֹם וּמְסִתּוֹרֵי יוֹם אַחַר יוֹם לְלַחֵץ יָדָיו מוֹשִׁיט, מוֹשֵׁךְ כֶּסֶף וּמְזַמְזֵם עִמִּי לְצַד מְגוֹרֵי הָעֲשׂוּיִים טִיט.</p> <p>כְּאֲשֶׁר צֵל הָעֶרְבִים חוֹמֵק בְּחִשָּׁאֵי, בְּפִנֵּת הָאֵח אֲנִי מְבַחֵין כְּאֲשֶׁר יוֹשֵׁב הַמְּכַשֵּׁף הָאֲשֵׁמָאֵי, מְחַיֵּד וּמְסַמֵּן וְאֵלָיו מְזַמֵּין.</p>	<p>עִתָּה שְׁלוֹת אֲרִץ זוֹ מְקַנְנֵת עֵמֶק בְּתוֹךְ לְבִי; יְדִידִיוֹת חֲדָשׁוֹת וּמוֹזְרוֹת נוֹלְדוּ מֵאֵז עֲזַבְתִּי שְׁאוֹן עִירִי.</p> <p>כָּאֵן מִתְחַכֵּמֵת וּנְשֹׂאֵרֵת הַמְּהוּמָה, כְּאֵח גְּדוֹל טוֹב־לֵב הִיא מְשַׁחֶקֶת, מְשִׁתְּוֹכֶכֶת וְנַחֵה כָּאֵן זְמַן מֶה דְּרָכֶיהָ מְשֹׁאֵרֶה הֶרְחַק.</p> <p>עִתָּה אוֹר שְׁחַר כְּסוּף חֲדָשׁ מְבַעַד לְעֵלִים הַמְּכַתִּימִים חוֹמֵק אֶל חֲלוֹנֵי הַיְחִיד, מְמַהֵר וְחָשׁ, סְבִיב צוֹאֲרֵי יָדָיו חוֹבֵק.</p>
--	--

מאנגלית: עמרי אבס

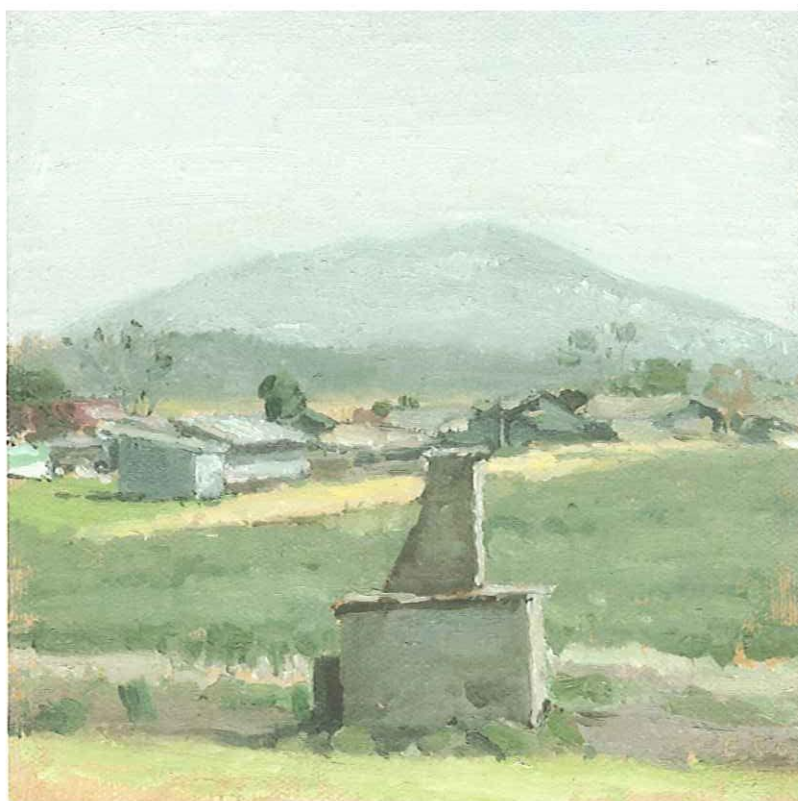
גל וינשטיין, צמר גפן על רגליים, תיעוד פעולה, 2002

גל וינשטיין, עמק יזרעאל, מיצג במוזיאון הרצליה, 2002,

אלי שמיר, הפרייט אבטיחים בשדות כפר יהושע, שמן על בד, 2002, 30x30

אלי שמיר, משאבת מים בשדה יעקב, שמן על בד, 20x20, 2003

על תרגום הספר 'שיחות עם ברנקוזי' /
 מבוא ומחווה למתרגמת קני שולר

בימים אלה עומד להופיע בעברית הספר 'שיחות עם ברנקוזי' מאת: טרטיי פליאולוג, בתרגומה של קני שולר, בהוצאת קו אדום, הקיבוץ המאוחד, עורך גיורא רוזן.

ספר ייחודי זה ודאי יעניין וילהיב רבים מאוהבי האמנות, השירה והתרבות בארץ, ויצטרף, ללא ספק, לאותם ספרים נדירים ומעטים, המשמרים משהו משיחתו של האמן על יצירתו כדוגמת 'מכתבים לתיאו' של וינסנט ואן גוך, ו'נואה נואה' של פול גוגן.

תרגומו של הספר, מקפל בתוכו סיפור נוסף, אנושי, מרתק ומרגש - סיפורה של המתרגמת, קני שולר, מקיבוץ רשפים.

באוקטובר 1995 השתתפה קני שולר בסדנא לציור במכון לאמנות במכללה האקדמית באורנים, בהנחייתה של עידית לבבי גבאי. אחת המטלות בסדנא הייתה שכל אחד מהמשתתפים יספר על אמן שמעניין אותו ויעשה עליו עבודת-חקר קטנה. בקיץ של אותה שנה נסעה קני שולר לפאריס לחתונת נכדתה, ובדרך נכנסה לביקור חטוף ב'מרכז פומפידו', המוזיאון לאמנות מודרנית בפאריס, שם הוצגה תערוכתו הרטרוספקטיבית הגדולה של ברנקוזי. הביקור החטוף והפרוייקט יצרו עבור קני הזדמנות ייחודית לגעת בשורשי שפה ותרבות רדומים - שפת אמה של קני ושפתו של ברנקוזי. את הספר 'שיחות עם ברנקוזי', הכתוב במקור ברומנית, מצאה אצל חברים, וכך היא כותבת:

"להפתעתי, אחרי שנים רבות שלא קראתי מילה ברומנית, התחלתי לקרוא בספר מבלי יכולת לעוזבו, תוך תחושה שאני עוברת חוויה חזקה ביותר. ההפתעה הייתה גדולה. השפה, אותה ניסיתי להזחיק, התחילה לדבר אלי... השפה של ברנקוזי היא השפה אותה הכרתי מילדותי בבית הספר ברומניה. ההתגברות על כל המכשולים שעמדו בדרכי להוצאת הספר, מקורם ברצון לשתף את הקורא בעברית בחוויה המרתקת של הפגישה עם היצירה והרוח הגדולה של האמן קונסטנטין ברנקוזי."

את הפרוייקט מראשיתו מלווה עידית בהתמסרות, בהתלהבות ובידידות רבה.

קונסטנטין ברנקוזי, 1876-1957 הוא מגדולי הפסלים שפעלו במחצית הראשונה של המאה העשרים באירופה. סיפור חייו ויצירתו השפיעו בצורה מכרעת על התפתחות הפיסול בעולם המערבי והייתה לו השפעה ישירה ועקיפה על אבות הפיסול הישראלי כדוגמת יצחק דנציגר, דני קרוון, יגאל תומרקין, יעקב דורצ'ין ואחרים.

הספר 'שיחות עם ברנקוזי' מתייחס ליצירתו הידועה ואולי החשובה ביותר, הטרילוגיה 'שדרה לנשמות הגיבורים', הנמצאת בטרגו-ז'יו באיזור אולטניה בצפון רומניה. העבודה על האתר החלה ב-1935 וארכה כחמש שנים. זהו אתר הפיסול הסביבתי הראשון במאה העשרים והוא כולל שלושה אלמנטים פיסוליים: 'שולחן השתיקה', 'שער הנשיקה', ו'העמוד האין סופי' המהווים את תמצית יצירתו של האמן.

מחבר הספר 'שיחות עם ברנקוזי', **טרטיי פליאולוג**, הוא בנו של חוקר התרבות והאמנות הרומנית ואסילה פליאולוג, שהיה ידידו האישי של ברנקוזי וכן היה מבין הראשונים שחקר וכתב על יצירתו. ברנקוזי מעניק למחבר הספר את התואר 'נכד' למרות שאנו יודעים שמעולם לא הקים משפחה משלו. על כן הדיאלוג בין האמן, מורה הדרך, 'לנכדו' הוא דיאלוג עקרוני יותר, רוחני ובין-דורי.

הספר הוא יצירה בעלת מבנה פואטי המשמר באופן אנלוגי את התחביר העקרוני המצוי ביצירתו של הפלאסטית של ברנקוזי. הספר מחולק לפרקים כאשר בכל פרק שלושה סוגי טקסט המקבילים באופן מרומז לאיכויות התחביריות של ברנקוזי בצורות ובחומרים:

1. **בראש** העמוד/הפרק - טקסט שירי, בית אחד

מתוך הבלדה הרומנית העממית 'מיוריצה' (טליה)

החלק הרוחני

2. **במרכז** העמוד/הפרק - ציטטות מדבריו של

ברנקוזי על החיים והיצירה

החלק המקשר

3. **בחלק התחתון** של העמוד/הפרק - שיחה ודיאלוג

מתפתח עם מחבר הספר, טרטיי פליאולוג

הבסיס, החלק המקביל לחומר

משה יצחקי, עידית לבבי גבאי

שיחות עם ברנקווי / טרטיי פליאולוג

ולקנה הקטנה
אל תאמרי
שבחתונתי
נפל כוכבי,
שושבינים היו לי
האשוח והאורנים
ההרים - כהנים,
הציפורים - מנגנים
הכוכבים - לפידים.

שבילים נפתחים

אני לא מפסל ציפורים, אלא מעוף.
היפה הוא הצדק המוחלט.
האמנות היא רק בחיתוליה.

דרך האמנות אתה משתחרר מעצמך. המידה וסולם הזהב מקרבים אותך למוחלט. עם המפסלת שלי אני כופה חיים חדשים על העץ, כשם שעושה הפלח עם המחרשה שלו, כאשר הוא הופך את התלם. גם הוא כופה חיים חדשים על האדמה הרדומה.

אם הבנתי אותך נכון, האהבה פותחת לנו דרכים חדשות, ועלינו לבחור בהן?

מעשה האהבה דרך הסמל שלו, הנשיקה, הוא מעבר מעולם אחד לעולם אחר, מהידוע לבלתי ידוע. נפתח לך שער אל כל המופלא בחיים. אל תבטא כל סיסמא מאגית. המעבר הוא שמחה אמיתית. השער שלי הוא לא רק הרגשה מוקדמת לקראת הצעד שלך, הוא קורא לך לעבור דרכו. דרך השער

שלי אני מזמין אותך למסע... זהו פתח גן העדן, הוא מכוון אל בת המלך.
**הראית פעם טיפת מים נוצצת בקרני השמש הנפגשות בתוכה, ואחר
 נפרדות?**

זאת התמונה שהאהבה מחוללת בזוג הנאהבים. זה מה שרציתי להעביר
 לאלה המחליטים לעבור דרך השער.

כאשר חומר ורוח מתמזגים, נולדים יצורים חדשים. זה פרי מאמצינו. המאמץ
 הוא מְעֵבֵר, הוא מעוף במציאות הממשית, מעוף אל העתיד. היצירה לא
 מגבילה עצמה לעולם למימוש העבר או ההווה, היא תמיד פתוחה אל הדבר
 שיבוא.

מהנשיקה הראשונה על כן המצבה במונפרנס, ובכל יצירותיי עד לאחרונה,
 ובהן גם הנשיקה ב"אבן הגבול", תמיד חשבתי על העתיד.

בזמנים אחרים, אמנויות אחרות היו משפיעות על האמנות. כיום האמנות
 עצמה יוצרת דרך וחודרת לרוח הטבע. כך נולדים רעיונות בעלי צורה חדשה
 וחיים עצמיים. כמה זמן יעבור עד שהאנשים יהיו מודעים ליופיו של היקום?
 אני, כרועה צאן של אבנים, לא עשיתי דבר אחר, רציתי רק להשמיע את רוח
 הסלעים של היפה והנצחי. היפה והנצחי המבטאים את חוקיות העולם.
 האנשים שיפגשו את הטלאים והרחלות שלי באבן, ימצאו את דרכם
 הפתוחה... בחתונה בעולם הזה או בחתונה עם הכוכבים בעבר השני.

שכנעתי אותך לעבור דרך השער כדי להמשיך את הדרך אל העמוד, שהוא
 סימן של שתיקה אחרת, לעתים סוערת כברק - כאשר החומר מתאחד עם
 הרוח והאדמה מתקשרת לשמים.

מי הכיר
ומי ראה
רועה צאן יפה מראה
פניו - לוכן החלב,
שפמו - שיכולת השדה,
שערותיו - נוצת העורב,
עיניו - תות השדה.

שער הנשיקה

בכל אנדרטה יש לשים לב לבחירת המקום. חשוב לבדוק את מועד זריחת השמש ואת שקיעתה. אחרי שהפרטים ברורים, עליך לבחור את החומר ואת הצורות המתאימות לנוף ולטבע. העמודים האלה הם פרי שלוש שנים ארוכות של חיפושים. בהתחלה פיסלתי באבן את שתי הדמויות מחובקות. מאוחר יותר חשבתי על שער שאפשר לעבור דרכו. הרגשת השלמות והשמחה מחזקת את האדם. זהו החן שנותנת לו האהבה. בחקירה מתמשכת בעומק הבארות שלי מצאתי את מעיין החיים, ללא זיקנה. זאת האמנות: נעורים ללא זקנה וחיים ללא מוות. צווה כמלך, צור כאל, עבוד כעבד.

ספר לי בבקשה על "שער הנשיקה".

כאן הגענו לעניין. שני העמודים והקורה הם פרי שהבשיל במשך שנים רבות בתוך המחשבה. בהתחלה היה זוג מחובק בתוך גוש של אבן. אחר כך הגעתי לעמוד שנושא את סמל האדם - העין. אחרי שנים, לאחר שבניתי במחשבותיי אלפי מקדשים, הצלחתי לתת להם את העיצוב ב"שער הנשיקה", המורכב מאלמנט אחד בלבד.

עמוד הנשיקה בבית הקברות במונפרנס הוא לזכר טניה, נערה מסכנה שמתה בגלל האהבה. הבנתי איזו עוצמה הייתה במצבה הזאת. מודליאני ניסה ללמוד פיסול בסטודיו שלי, והיה מלא רעיונות. הוא הציע שנבנה יחד משכן

המוקדש לאהבה. תוך כדי התחילה בינינו תחרות, מי משנינו יצליח לבנות קריאטידה יפה יותר, לתמיכת המשכן.

בעת שמודליאני בנה גוף נשי שלם, נטשתי אני את הדרך הזאת תוך זמן קצר. כמו כן ויתרתי על הקריאטידה והשתדלתי שיהיה יסוד לארכיטקטורה חדשה. בזמן שציירתי עיגולים, סמלה של העין, גיליתי שכך זוג הנאהבים שלי מוגן יותר, והוא הפך לעמוד דורי, מעוצב באופן מוצלח כחיבוק ואהבה. אני נזכר שבזמן המלחמה פיסלתי בתוך גוש גבס את העמוד החדש. במשך זמן רב שמרתי אותו בסטודיו שלי, והשתמשתי בו כתמיכה לקורה של הגג שלי, שעמד להתמוטט בעת הגשמים.

בינתיים מודליאני עזב את הפיסול ואני נשארתי לחלום על משכן האהבה. מודליאני נפטר בשנת 1920, וזמן קצר לאחר מכן, אשתו, בכאבה הגדול, שמה קץ לחייה. אך הפרויקטים המשותפים שלנו המשיכו לחיות בתוך לבי. מיד לאחר המלחמה התאהבתי בלין. אתה מכיר אותה, זו היפהפייה האירלנדית.

בשעה שהיא שרה לי שירים מארצה, חשתי שמתעוררים גם בי געגועים לארצי, והזמנתי אותה להצטרף לביקור ברומניה. זה היה בסתיו. רציתי להראות לה שהאיזור שלרגלי הקרפטים יפה יותר מאירלנד שלה.

היינו מאושרים כשני ילדים. כל היום שוטטנו במרחבים. היא אהבה ללבוש את החולצה האתנית היפה שלנו ולהסתובב יחפה. הבאתי אותה לטקס חתונה, להראות לה איך אנחנו מתייחסים לבנות.

אך הזקנים הזכירו לי שיש בעולם עוד דברים חשובים לעשות. יום אחד שאלו אותי: "אתה אמן במקצוע שלך כסתת באבן? אולי תבנה בכפר שלנו אנדרטה לכבוד האנשים הטובים שחיו כאן?"

התרגשתי מפנייתם והבטחתי להם באר יפה עם פלס, או שער נהדר, כמו השערים שהאיכרים בונים על ההר. רק ביקשתי מהם שיביאו לי אבן מתאימה. אז, בפעם הראשונה דמיינתי לעצמי שער הדומה לשער שלי. הוא לא היה שונה מאחד מחלקי משכן האהבה, שעליו חלמתי.

תרגום: קני שולר

הזיה / רקמה קינמה

בְּשַׁעַת בִּינְעֻרְבִים הָיוּ
תְּלוּיִים עַל חֶבֶל כְּבִיסָה שְׂמֵלֶת -
קְפָלִים וְסוּדָר. וּבָאָה
רוּחַ, וְנִתְּנָה בָהֶם, כְּאֵלוּ,

שִׁירָאוּ חַיִּים. וְהַסּוּדָר הָיָה חוּם
וְחֵם, וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם מִתְּבַדְּרִים, וְהִנֵּה -
צוֹעֲנִיָּה. וְהִנֵּה רִקְנָנִית וּמוֹכֶרֶת
פְּרָחִים, וְאִמָּא קוֹרֵאת
לְיֵלָדִים בְּסוּדָר זוֹל מְתוּרָצִין
עַל חֶבֶל, תְּלוּי, וְשִׂמְלָה
מִרְחֶפֶת לְבָנָה - כְּמוֹ

הַמּוֹת. וְאִמָּא קוֹרֵאת לְיֵלָדִים בְּלִי
רֵאשׁ. וְאַחַר כֵּן שָׁקְטָה
הָרוּחַ וַיָּרַד
לְיֵלָה.

בעמק המלכים / רקמה קינגמה

במקלט מצאתי
שְׁרִידִים שֶׁל אֲנִי-קֶדֶם
קְבוּרִים בֵּין אֲלֻמוֹת
מִחֲבֻרוֹת וּשְׂאָר
תִּיקִים דְּהוּיִים.

בְּתוֹךְ אֲרֵגֵז קֶרְטוֹן
פְּרוּץ, בְּחֶשֶׁקֶה הַטְּחוּבָה הָיוּ
חֲנוּטִים
פְּלִיטֵי חִיוֹכִים
עִם נֶצְנֵי כְּאֵבִי רְאֻשׁוֹנִים.
וְאֶשְׁדֵּר הַקֶּבֶר.

שקיעה זורחת / אצבעות בפרסקו של מיכלאנג'לו / דני זק

רְצִיתִי לְהִכָּנֵס לְכָל חֶדֶר וְחֶדֶר
 נִסִּינוּ לְהִגִּיעַ לְפִשְׁרָה
 טִילְתִּי בֵּין הַבְּנֵינִים הַנְּטוּשִׁים
 אֲשֶׁר עָקַפְתִּי בְּדַרְכֵי מֶאֶז
 זְכַרְתִּי אִיךָ הָיִית עוֹמֶדֶת
 וּבּוֹחֶשֶׁת בְּסִיר הַבֶּשֶׂר
 כְּמוֹ בְּשִׁיר
 הִנֵּה
 שְׁקוּעַ בְּחֵלוֹם עֵמֶק הַחֲלָטָתִי
 לְהִתְבּוֹנֵן בִּיפֵי שֶׁל שְׁקִיעָה
 נִסִּיתִי בְּעֵינַיִם פְּקוּחוֹת
 לְלֹא סְכוּי
 הַחֶשֶׁךְ בָּלַע נְסִיגָה חֲפוּזָה
 מִיִּשְׁהוּ אֶמֶר הַכֶּר נָא
 הַכַּתְנָת אִם בְּגָדֵי אֶסִּיר
 עוֹלָה בְּשִׁבִיל הַנְּחָשׁ
 גּוֹפּוֹ לְפּוֹת בְּרָצוּעוֹת בְּרִזְלָה
 מְנַסֶּה לְסַחֵט מִמֶּךָ
 חִיוֶךְ קֶטָן מִבְּעַד לְסוֹרֵג
 שֶׁלָּךְ
 בְּאֲמֻצֵּעַ הַשְּׁקִיעָה אֲנִי רוֹאֶה
 שְׁרֻטוֹת שֶׁל מִשְׁהוּ נְדִיף
 כְּמוֹ תְמוֹנְתֶךָ מִתְפּוֹגְגָת
 בְּמִלָּה שְׁקִיעָה בְּאֲמֻצֵּעַ
 הַשְּׁקִיעָה דְּבָרֵי אֵלֵי
 דְּבָרֵי אֵלֵי
 הִנֵּה כְּמַעֵט
 כְּמַעֵט

בקשר לפרידה קאלו / דני זק

לְלֶכֶת
 אֶפְלוּ לְשֹׁטֵן לְלִמּוֹד
 אֵיךְ לְאַהֲבַב בְּנֵי אָדָם
 עֵינֵי חַיָּה צוֹפוֹת
 וּמְקַנְאוֹת בְּהִינּוּמַת נַחֲשׁ
 כְּלָה שְׁחָרָה הִלָּה עוֹטְרֵת
 מִתְקַרְבֵּת לְאַטָּה לְאֵשׁ
 לְהַשְׁרִיף בְּלֵב הַקֶּפְאוֹן הַקָּר
 בְּטִנָּה יוֹדְעֵת כָּל אֶבֶן
 וְאֶבֶן רִגַע לִפְנֵי
 עֲלוֹת הַמָּסָךְ

אִם נָא מְצֵאתִי חֵן
 נִתְפַּלֵּשׁ בְּרִירִים נִגְרִים
 שְׁמֹן חֶלְקֶלֶק
 בְּמִטַּת סִכְיָנִים
 שְׁעַר שְׁחַר גְּזוּר עַל הַרְצָפָה
 וּמִסְפָּרִים
 גּוּף אֶל גּוּף כְּרוֹת יִפְלֵשׁ
 אֲגַם שֶׁל דָּבֵשׁ
 נִקְרָשׁ

אֵין בּוֹשָׁה שְׁמַעְתִּי
 מִהַשׁוֹרָה הַשְּׁלִישִׁית
 אֶךְ מִי הַרְשָׁה לָהֶם לְהִתְעַרֵּב
 זֶה חֶלֶק מִן הַמַּחְזָה

עָנָה לִי מִיִּשְׁהוּ
הַמְחֻזָּאֵי אוֹהֵב לְשֹׁכֵת בְּקֶהֱל
תִּרְאֵי -

אֶפְלוּ אָדָם אַחֲרוֹן שֶׁל עֶרֶב
כָּבֵד נִמְסֵ אֶל תּוֹךְ אֶפֶר
קוֹי רָקִיעַ מְצוּקֵי מַדְבָּר
וְשֶׁרְטוּטֵי בּוֹעוֹת
שְׂאֵרֵה חַיִּיהוּ קֶצֶר
גּוֹלְשׁוֹת עַל קוֹ שֶׁל כּוֹס חֶלֶק
לֵיד אֶשְׁכּוֹל בְּנָנוֹת
חֲרִיצִים דְּקִים הוֹפְכִים
לְכַתֵּם אֶפְלוּלֵי מְגִיחַ
מִחֶלֶב נִשְׁפָּךְ שֶׁל זַיִת
מִרְסָק בִּידֵי אוֹהֵב
רוֹבֵץ לְפֶתַח
בֵּית בְּלִיעָה כֶּהָה
עוֹטֵר צְהוֹב הַמְזוֹדְקָר
בְּתוֹךְ פְּרָחֵי כֹלֵה
נְדָחִית

הכוח האחר - בין האמנות החזותית לאמנות המילולית / משה יצחקי, עידיית לבבי גבאי

לעבוד - זה לקבל את מרותו ורצונו
של איזה כוח אחר, עליון, בשעה שאתה
כל בוקר נתקף ייאוש שאין להביעו
במילים.

צבי מאירוביץ

'הכוח האחר' זהו שם ספרה של יהודית הנדל שיצא לאור בשנת 1984. מקור השם מתברר לקורא באמצעות המוטו הפותח של הספר בו מצטטת הסופרת מדברי הצייר, בעלה, צבי מאירוביץ. התשובה המתקבלת כביכול, כבר בהתחלה, ביחס למקור השם, מתבררת בהמשך הקריאה כמורכבת יותר ומתמקדת בסופו של דבר בהתבוננותה של הסופרת במלאכת היצירה, בדיוקן פעולותיו של שותפה לחיים הצייר: צבי מאירוביץ.

ה'אחר' של מאירוביץ הוא [כפי שמלמד הטקסט] תחושת נוכחותו של כוח חזק, כוח עליון. ה'אחר' של יהודית הנדל הוא הגבר שלה, הצייר, המסתובב בבית באי שקט בין הכלים והמכחולים וממלמל מלמולים.

"זה היה יום אפור כשצבי צייר את התמונה שקרא לה אחר כך 'יום כחול' וזה היה בחורף, החורף האחרון. ברחוב שלנו הרעילו אז חתולים וגברת קליין, השכנה שלנו מלמטה, צעקה: מרעילים חתולים!"

בפסקה זו מגולמת אולי המתיחות כולה, האמנות והחיים. זהו משפט הטעון בחתרנות נשית מעודנת. הכותבת נזכרת ביום מסוים בו ישבה והתבוננה בציייר המצייר תמונה ואוזניה כרויות לרחוב. היא שוקעת ברגע ההזכרות, חושפת ונחשפת לפערים שיצר הזמן.

"... הוא היה מרבה לדבר בזמן שהיה מצייר, מסוגל לצייר מהר כשהוא מדבר לאט או לדבר מהר כשהוא מצייר לאט, ולא היה כל קשר בין קצב המילים וקצב התנועות, הידיים נעצרות לא בזמן שנעצרים המשפטים..."
במבוא לספרו 'לאוקואון - על גבולי הציור והשירה' כותב א"ג לסינג:

"... הראשון אשר השווה בין ציור ושירה היה אדם שניחן בעדינות הרגש ואשר חש כי שתי האמנויות משפיעות עליו השפעה כמו זהה. שתיהן גם יחד, חש הוא, מציגות דברים נעדרים כנוכחים... השני ביקש לרדת

לעומקה של ההנאה הזאת והוא גילה, כי אצל שתיהן היא נובעת ממקור משותף: היופי שאת המושג שלו אנו מפשיטים מעצמים גשמיים... שלישי שהרהר בערכם ובסיווגם של אותם כללים מקיפים, הבחין שקצתם חלים יותר על הציור, וקצתם - על השירה; שאצל החלק האחד עשויה אפוא השירה לעזור לציור, ובחלק האחר יעזור הציור לשירה..."

למובאות אלה אני רוצה להוסיף חוויה אישית, אשר התרחשה בין כתלי המכון לאמנות באורנים, חוויה שנתנה דחיפה נוספת לדיאלוג המשותף עם עידית סביב **קו נטוי** ולחתימה שלי אל עבר הכח האחר. עידית הזמינה אותי לראות עבודות גמר של תלמידי המכון לאמנות. באחת הכיתות עבדה תלמידה על גימור המיצב שלה, חוטים לבנים רבים היו מתוחים בין הקירות, וחסמו את התנועה החופשית בחדר, ועל הקירות, אם זכרוני אינו מטעניו היו שבלולים בגדלים שונים, ובמצבי התגלות ויחסי קרבה שמשכו את לבי. משהו במיצב הזה עורר בי התרגשות שלא ידעתי את טיבה, חוטי העכביש שבחדר עטפו אותי, ההד שחזר אלי מהקירות היו חלקי פסוקים ומשפטים מסיפורים ורומנים של י.ח. ברנר שהיו בין היצירות אתם הלכתי לישון כשעבדתי על הדוקטורט שלי.

"אני עוד לא יודע למה," פניתי לעידית ולתלמידה ג. "אבל המיצב הזה מזכיר לי כמה מסיפוריו של יוסף חיים ברנר".

ג. עצרה מעבודתה, נעצה בי עיניים גדולות ושאלה משהו כמו: "מאיפה אתה יודע?"

"מתוך כך שחרשתי את יצירת ברנר" ענית.

"לא, לא לכך התכוונתי," ענתה, "אני הנינה שלו".

לפתע היטשטשו הגבולות בין האמנות והחיים, בין המילה לבין האמנות החזותית והתחדדה זיקה משולשת בין האמנויות ובין בני האדם היוצרים אותה.

ב-1998 התחיל הדיאלוג בינינו באורנים.

ב-2001, ביוזמה משותפת של ד"ר יעל בן צבי, מרכזת מסלול הספרות דאז, ושל ד"ר משה יצחקי, אנו מייסדים את מערכת **קו נטוי** ומוציאים לאור את כתב העת לספרות ואמנות למורים ותלמידים באורנים, גיליון מס' 1. את השיחה המתמשכת בינינו על יצירה, חינוך וחיים החלטנו להעביר במעט לדפי **קו נטוי** מס' 3, מתוך איזה רצון לעמוד על המפגש המעצב את הקו

הנטי. בחרנו לא 'לכתוב על..' אלא 'להתבונן ב..' - בקשר האפשרי בין האמנות והשירה. לעשות מעשה ולפרוש את הדיאלוג כאפשרות להתבוננות הדדית האחד ביצירתו של השני [השניה]. כל אחד מאתנו בחר יצירה אחת מתוך קורפוס היצירה של השני ולהלן הדיאלוג שנוצר:

עידית: איך אתה מבין את הסקרנות שלך אל עבר המדיום האחר?

משה: הדבר הראשון שעולה בדעתי - והוא די בנאלי - זה שאני נמשך אל היפה במובן הרחב והעמוק של המלה. אמנות חזותית טובה מרתקת אותי ומשפיעה עלי, אבל לא תמיד אני יכול להבין ולהסביר את המשכיה והסקרנות שלי. אלה דברים שנמצאים יותר באזורים האינטואיטיביים. כאשר אני נפגש עם המדיום האחר והוא נוגע בי, מאיר או מעיר איזו נקודה פנימית, אני פשוט יודע שפגשתי באיזו אמת, באיזה כוח, באיזה ביטוי ראשוני עמוק, והציור או הפיסול או הארכיטקטורה, חשפו אותו לאור עוד לפני בוא המילה שתגדיר אותו. כשאני נמשך אני מרגיש שמהו משתלט עלי, כובש אותי, ממלא את ישותי, ברגעים האלה אני מרגיש שאני הווה, אני קיים. במובן הזה אני יכול להשוות בין ציור ופיסול לבין יצירות מופלאות של הטבע אשר בראותן, האני שלי פשוט נעלם. לעומת אלה יש באמנות החזותית יצירות שמגרות אצלי את הסקרנות, מהוות חידה, מבקשות מילוי פער, יוצרות גירוי לחלקים החושבים.

אם בכל זאת אני נדרש להסביר במילים את החוויה הזו, אני יכול לחשוב על כמה הסברים:

אני נמשך כנראה אל דברים שממלאים חללים בתוכי שהמילוי שלהם מקרב אותי לאיזה מלאות של הוויה, שאני עורג אליה תמיד ואני יודע שהיא לא תתממש לעולם. נדמה לי כי הציור, הפיסול, או למשל המראה של פראג מהטירה, או עמק יזרעאל מהגלבוע, או כלניות בפריחתן מאפשרים לי את השתיקה שאחריה לא צריך להסביר דבר. מילים בדרך כלל מרחיקות אותנו מהדבר כשלעצמו, מאותו "הזה" הזן-בודדהיסטי, שאי אפשר יותר לדייק אותו במילים. בציור או פיסול ש"עושים לי את זה" קיימת התחושה שהמכחול או האזמל לכדו את המהות הרוחנית של החומר, ובכך נתנו ביטוי שלם יותר לקיום. אני גם חש שיש משהו במדיום האחר שיוצר אצלי לפעמים גירוי לכתיבה.

עידית: האם אתה מרגיש שהאמנות הפלאסטית יותר קרובה לעולם הטבע, לגוף, לתופעות ואילו המילים קשורות יותר למושגים ולאידאות?

משה: לרישא של שאלתך התשובה היא כן, אם כי גם הציור והפיסול הם

מעין מתווכים, אבל באיזה שהוא אופן יש להם את הפרוטנציאל להיות קרובים יותר. אבל מאידך, מילים אינן בשום אופן רק כלי ביטוי של מושגים ואידיאות, אלא הן ניסיון לכלוא איזה תוהו, לשים סכר לנהר שעולה על גדותיו, לתאר ולדייק תופעות טבע, מצבים וכיו"ב. נראה לי שלאישי המילים קשה יותר להביע את הדברים ההיוליים האלה מאשר לצייר ולפסל המקפואים זמן בתוך מרחב, ויחד עם זאת יש לו, לאיש המילים, מרחב וזמן בלתי מוגבלים כמעט, המאפשרים לו לפרוץ את המגבלות בהן נתונים הציור והפיסול.

המשוררת הפולנייה ויסלבה שימבורסקה כותבת (בתרגום של רפי וייכרט) בשיר "שמחת הכתיבה":

"... בְּטֶפֶת דִּיּוֹ יֵשׁ מְלֵאֵי גְדוּלָה / שֶׁל צִיָּדִים עִם עֵינַי עֲצוּמָה, / מוֹכְנִים לְרוּץ מְטָה
בְּמוֹרֵד הַתְּלוּל שֶׁל הָעֵט, / לְהַקִּיף אֶת הָאֵילָה, לְהַתְּכַנֵּן לִירֵיהָ... שׁוֹכְחִים שְׂאֵלָה
אֵינָם הַחַיִּים. / כָּאֵן שָׁחַר עַל גְּבֵי לָבֶן, שׁוֹלְטִים חֲקִים אַחֲרֵיהֶם. / עֲפָעוֹף הָעֵינַי
יִמְשֵׁךְ, כְּכֵל שְׂאֲרָצָה... / עֵלָה לֹא יִפֹּל שְׁלֵא מְרֻצוֹנִי... / וּבְכֵן יֵשׁ עוֹלָם כְּזֶה, /
כְּפוּף לְגוֹרֵל שֶׁלְטוֹנִי? / זְמַן, שְׂאֲנִי קוֹשֶׁרֶת בְּשֶׁלְשֵׁלְאוֹת סִמְנִים? / קִיּוֹם שְׁסוּר
תְּמִיד לְמְרוֹתֵי? / שְׂמֵחַת הַכְּתִיבָה. / הִיכָלֶת לְהִנְצִיחַ. / נִקְמַת הַיָּד בַּת הַתְּמוּתָה.
מתוך: אטלנטיס, עמ' 24-25.

במסה "גילוי וכיסוי בלשון" הגיע חיים נחמן ביאליק לאיזו נגיעת עומק מדהימה במילה, "שבשעת לידתה היה בה משום גילוי נפשי עצום ונורא, ניצחון גדול ונשגב של הרוח..." הוא כותב שם אמנם "שהלשון לכל צירופיה אינה מכניסה אותנו כלל למחיצתם הפנימית, למהותם הגמורה של דברים, אלא אדרבה, היא עצמה חוצצת ביניהם... והדיבור אינו אלא מגודל הפחד להישאר רגע אחד עם אותו ה'תוהו' האפל, עם אותה ה'בלי-מה' פנים אל פנים בלי חציצה..."

ביאליק, גילוי וכיסוי בלשון, כל כתבי, עמ' רז'

אבל יש שהינס מתרחש והמלים מצליחות לגעת ולחשוף את אותו התוהו והתהום, ואז כאילו המילה איננה מילה אלא היא הדבר בעצמו, כשזה קורה אני מרגיש חירות ואת אותו דבר חמקמק הקרוי אושר.

עידית: על זה אמר המשורר יאיר הורוביץ:

"תם ותהום וְקִים..." (מתוך: 'נרקיסים למלכות מדמנה').

משה: ומה מביא אותך אל המילים, ואני מבין שבעיקר אל השירה?

עידית: אני באה אל השירה מאד 'נקיה'. אני לא רוצה ממנה 'כלום'. אני רק

רוצה להיות בקרבתה, שתתגלה בפני. אני לא באה אליה כ'בעלת מקצוע', שלא כמו באמנות הפלאסטית בה אני מעורבת בצורה יותר מורכבת ומסובכת - יצירה/הוראה וכד'. בתקופה מסוימת ביצירה שלי בסטודיו, השירה התחילה לעניין אותי כ'הלך רוח'. הסתכלתי על השירים, על המשוררים והמשוררות. הייתה לי הרגשה שהם ניגשים באופן אחר אל עצמם ואל העולם. המילים נראו לי כסימנים ומפתחות מלאי עוצמה. חומר ואנטי-חומר. באותו זמן אימצתי לי טקטיקות שכביכול באו מהכתיבה. נדרתי מעין 'נדר': לכתוב 100 מילים על 100 מגבות מטבח.

התחלתי 'לאסוף' מילים ובמקביל לאסוף מגבות מטבח ולנסות להפגיש ביניהן. תהליך זה היה כמו לצאת ל'הרהור ארוך' שלא נגמר בעבודה האחת הבודדת. באופן מסוים אני מרגישה שעדיין לא התרתי את הנדר. מהלך זה הביא, בין היתר, לתערוכה באורנים ב-1998 שבעטיה נפגשנו.

מורי ורבי האמן, יעקב דורצ'ין, אמר לי פעם ששיר הוא כמו פסל - גוף בחלל (במקרה זה בחלל הדף). כלומר, הוא נחשב תמיד מתוך "סלע" גדול יותר שהוא בסך הכל שפה כלשהי, ניסיון אנושי וחוויה. ליצירתו של דורצ'ין יש קשר מהותי עם השירה (ויזלטיר, הורוביץ) אפשר לציין, למשל, את אחת מעבודותיו היפות והמסתוריות ביותר, 'עורק השירה', "Vena Poetika", שהוצגה בביתן הישראלי בביאנלה בונציה ב-1990.

משה: על זה כתב דן פגיס:

"בְּגוֹשׁ הַשִּׁישׁ מְצַפֶּה הַפֶּסֶל. / הַכֹּד עוֹדוֹ בְּחִיק הַחֶמֶר. / תּוֹעָה הַמְּנַגֵּנָה וּמְחַפֶּשֶׁת
אֶת חֲלִילָה בְּקִנֵי הַגַּמָּא... / ...אֲבָל הַיָּד, בּוֹטֶחֶת וְנִכְשֶׁלֶת, / חוֹזֶרֶת לְיִצְרִיָּה
וּמוֹלֶכֶת."

(דן פגיס, 'גוש השיש', מתוך 'שעון הצל')

עידית: מכל העבודות שהראיתי לך בזמן האחרון בחרת בציור 'יום קיץ' (עמ' 121), איזה עניין אתה מוצא בו?

משה: בחרתי בו מכמה טעמים. סקרן אותי התהליך שאת עוברת עם מוטיב המגבות. מגבת המטבח שהופכת לבגד כחול לבן (טוב, לא ממש לבן אלא יותר אפור), של הדמות הנשית האוחזת בדלי או סל שגם הוא עשוי מגבת, והעמידה בין מה שנראה כדימויים מעולם גברי שיש בהם סמלים נשיים, מערבל בטון מחד פעולה גברית עם צורה נשית, ואיזה גלגלי שיניים ענקיים, כל אלה עוררו מחשבות ושאלות על האישה שבציור, על החוויה שלך המעמידה כך את האישה בתוך עולם מכאני גברי. יחד עם זאת יש שם גם רכות מאד גדולה, הצבעים מאד רכים ועדינים באזור הזה.

סיבה נוספת שבחרתי בציור זה היא התעניינותי בעולם החלוצי ובמיוחד בזה הנשי.

אבל אולי בעצם, כשאני בוחן לעומק את המניע לבחירה, אני חושב שהאשה הזכירה לי את אמי. מגבת המטבח הייתה חלק גדול מעולמה, ואם הלבוש הוא הזהות, אז המטבח היה חלק מזהותה הנשית. ובאופן מטאפורי, כך, כמו האשה בציור היא השתעבדה לעולם הגברי, התובעני, שאבי היה ממייצגיו הבולטים. הצל מתחת לרגליה של האשה צבוע באדום, ואין אולי דימוי מדויק יותר, (אולי רק הציור של מונק), מאשר הדימוי המדמם הזה של אמי באחרית ימיה. אני חושב שהבחירה שלך להעמיד מול הציור הזה את השיר שלי: "אמי מגדל אור" מחזקת את הדמיון שבין האשה בציור לבין אמי. עניין נוסף שבולט בציור הוא שהיסודות הארוטיים הנשיים מאד מדוכאים באופן שבו ציירת את האשה. אין לה פנים והגוף מוסתר על ידי בגד מגבת, שמקטלג את האשה לחלל מאד מסוים בבית. אצלך אמנם נוצר ניגוד בין הבגד למקום ולעבודה שהאשה עושה, הניגוד הזה בהחלט מסקרן ומעניין. אני מאד סקרן לשמוע את הפרשנות שלך לדימויים שבציור.

משה: איך בחרת בין השירים שלי, ולאן הם הובילו אותך?

עידית: על-פי 'חוקי הפתיחה' שקיבלנו על עצמנו בכתבת טקסט זה החלטנו שכל אחד יבחר יצירה אחת מתוך היצירות של השני. אני בחרתי בשירך: **'איך לקרוא שיר'** (עמ' 124). אנסה לגשת אליו.

קודם כל, בכותרת השיר יש הבטחה שאתה הולך ללמד אותי איך צריך לקרוא שירים. אתה גם יוצר את התנאים המוקדמים - זמן ומקום: **"...אֲחֵרֵי מוֹת אָמִי וְיִסּוּרֵי אָבִי בְּשַׁעֲתָיו הָאֲחֵרוֹנוֹת..."**

אחד הדברים שמעניינים אותי פה זה חוויית ההתגלות שנוצרת בסמיכות למוות ולייסורי הגוף. אני מנסה לדמיין את התמונה: יושבים אח ואחות ליד מיטת אביהם המתייסר ולפתע מתבצעת פנייה לא צפויה של האח אל אחותו שתקרא בשיריו. האמביוולנטיות הטמונה ב'רגע הזה' שבו הבן, הנפרד מאביו, הופך בחטף למשורר חפץ-חיים המחפש קוראים לשיריו, מרתק ביותר.

המתח החזק בין חוויית חידלון הגוף לתגובת המרד הקיומי העמוק עוברת מזירת החיים לזירת השיר:

**"... בְּיָדֶיהָ נוֹתֵר הַחֶמֶר הַחֲשׂוּף כְּמִכּוֹת אֵשׁ,
היא מְגַלָּה בוֹ קֶרֶן שְׁמֶשׁ, אֵת הַצֶּעֱקָה...."**

אמי ומגדל אור / משה יצחקי

אמי הקטנה מגדל אור
 אט אט מאבדת את מאור
 עיניה, איך תראה
 כמו תרזיאס תגשש באפלה
 להאיר ברכה לאחרים.

אמי עוד מגששת באפלה
 כמיות בשר וארז, בצל ושום, פטרוזיליה,
 קשואים ותפוחי אדמה ועוטפת, כף
 יד רכה ואצבעות בעלי כרוב ומתבלת
 ערין בטעם של פעם, ודמעתה בתבשיל
 נוכחת פנבואת אחרית רותחת.

אכל כשאני אומר לה שקניתי
 קמח תירס להכין דיסת ממליגה,
 היא מאירה שוב בחשכה
 הנראית כאלו אמרתי את הגדולה
 בנבואות הנחמה.

עידית לבבי גבאי, יום קיץ, שמן על בד, 40x50, 2000

בדרך כלל קשה מאד להביא אל השיח המשפחתי את היצירה. כאמן אין אתה מצפה דווקא במשפחה למצוא את הקורא הטוב ו/או את הצופה הטוב. עם המשפחה מתקשרים בדרך כלל בערוצים אחרים. צריכים שיווצרו תנאים מיוחדים של קשב, פתיחות, וקבלה הדדית שיסירו את המחסומים ויאפשרו את ה'ראייה' ללא מחיצות.

מלאכת קריאת השיר מתגלה, באופן אנלוגי (מקביל), בתיאור המפורט והיפה של מלאכת עיצוב השיער. במיומנות ובשינויי הקצב. השיר מציב את המשורר המתקין שירים בקו אחד עם אחותו, המתקינה את "שֵׁעַר רְאִשֶׁיהֶן שֶׁל לְקוֹחוֹתֶיהָ...". ומעניק לה, לבסוף, את היכולת המיוחדת "לְקַרְא אֲנָשִׁים" כמו "שׁוֹם שִׁיר לֹא יֵדַע...".

הראייה-קריאה ללא מחיצות - היא האהבה בהתגלותה האנושית הרחבה.

עידית: האם נראית לך פרשנותי זו? האם אתה מוצא קשר עקיף מסוים של השיר עם הציור 'פרי בשמש'? (עמ' 125)

משה: כן, נדמה לי שאת קולעת כאן לכמה דברים חבויים שלא נתתי עליהם דין וחשבון, בוודאי לא כשהשיר נכתב, וגם לא אחר כך. אני לא יודע אם אני יכול להצביע על קשר ישיר או עקיף בין השיר לציור, אולי תנסי את להאיר לי למה בחרת להצמיד אותם. אני יכול לזרום עם מה שהציור מעורר בי, ואני חושש שבגלל תודעת המוות שאני חי אתה בשנתיים האחרונות, אני מתחבר לציור הזה דרך תודעה זו. הדבר הראשון שראיתי בחלק העליון של הציור הוא מיטת ברזל עליה שוכב שכיב מרע, זה הזכיר לי את אבי ששכב ככה גוסס במשך שלשה חודשים, כאשר העולם בחוץ היו משופע בצבעים רכים ונעימים כמו בציור שלך, על אף החורף הפיזי והמטאפורי של אותם ימים. מה שפוגם ברכות ונותן לה נופך קשה זה הכתם הארוך והאדום באמצע העיגול. למטה, אותו פרי (בננה?) נראה לי גם כמו תעלת קבר חפורה, שבתוכה ישכב מקופל החי המת ששוכב למעלה, לאחר שיעבור מעולם הצבעים הבהירים והאשליתיים אל הצבע החום של האדמה, אבל גם שם לא יזכה למנוחה בגלל צורתו של הבור.

במבט נוסף על הציור אני יכול לראות בו איזה קשר עקיף לדרך שבה פירשת את השיר, יש בו מעין מתח בין חידלון לבין איזה 'אף-על-פי-כן' של חיוב החיים. הניגוד בין הצבעים, השילוב ביניהם - שאני מאד אוהב, היחסים שבין מה למטה מה למעלה, השמש כנותנת חיים אבל גם כמבעירה את האש, כמצמיחה את הפרי אבל גם מבאישה אותו, כל אלה מוליכים אותי אל שיר הילדים של ביאליק: "נדנד, נדנד, רד עלה, עלה ורד / מה למעלה מה למטה, / רק אני, אני ואתה".

שיחה בשניים

אולי כמו הציור והמילה, כך גם האני והאתה שניהם שקולים במאזניים בין הארץ לשמים הם אלה שבגללם שווה וכדאי לבחור בחיים. עידית נסי לסכם את הדיאלוג בינינו ובין המלל והתמונה, יחד עם איזו התבוננות עתידית על האופק החינוכי, התרומה שיכולה להיות לדיאלוגים כאלה על קהילת אורנים.

עידית: שיחה שהתקיים בה מפגש של ממש נבחנת בשאלה: האם את/ה יוצאת ממנה קצת אחרת ממה שנכנסת אליה? נראה ששיחה זו הבהירה שהעניין הרבה יותר חשוב לנו ממה שהעזנו אולי להגיד ולנסח לעצמנו. נפתח פתח להמשך הדיאלוג, המחשבה המשותפת, וההשפעה שלנו על מקומה של היצירה באורנים.

כאמנים - אנחנו מנסים להגיע אל המקום אליו אין תחבורה ציבורית... כמורים - אנחנו מנסים בכל זאת להתקין איזה מיניבוס רעוע שייקח תלמידים לנסיעה הזאת... ובתוך הפרדוקס הזה, אם ברצוננו לעורר באורנים את רוח היצירה (ואולי יש לפתח גם תחומים נוספים - תיאטרון, מוסיקה, מחול), הדרך שבחרנו בה הפעם היא דרך הדוגמה האישית. בשיחה זו העזנו להיחשף, להתגלות, להראות שהיצירה היא לחם חיינו... חמצן לריאותינו... ערך חי...

ב-1910 כותב ואסילי קאנדינסקי בספרו 'על הרוחני באמנות ובייחוד בציור': "...למידה זו שאמנות אחת לומדת מחברתה, יכולה להיות רבת הישגים והצלחה רק אם הלימוד איננו חיצוני אלא עקרוני. ההתעמקות באמנות מסוימת תוחמת את תחומיה מחברתה; ההשוואה מביאה אותן לידי איחוד מחדש בשאיפה הפנימית. כך מרגישים שלכל אמנות כוחות משלה, שאין למלא מקומם בכוחותיה של אמנות אחרת. כך מגיעים סוף סוף לידי הבנה ואיחוד של כוחותיהם העצמיים של האמנויות השונות. כל המתעמק באוצרותיה הפנימיים, הגנוזים, של אמנותו, הריהו בחזקת שותף ראוי לקנאה בבניית הפירמידה הרוחנית, שראשה עתיד להגיע השמימה".

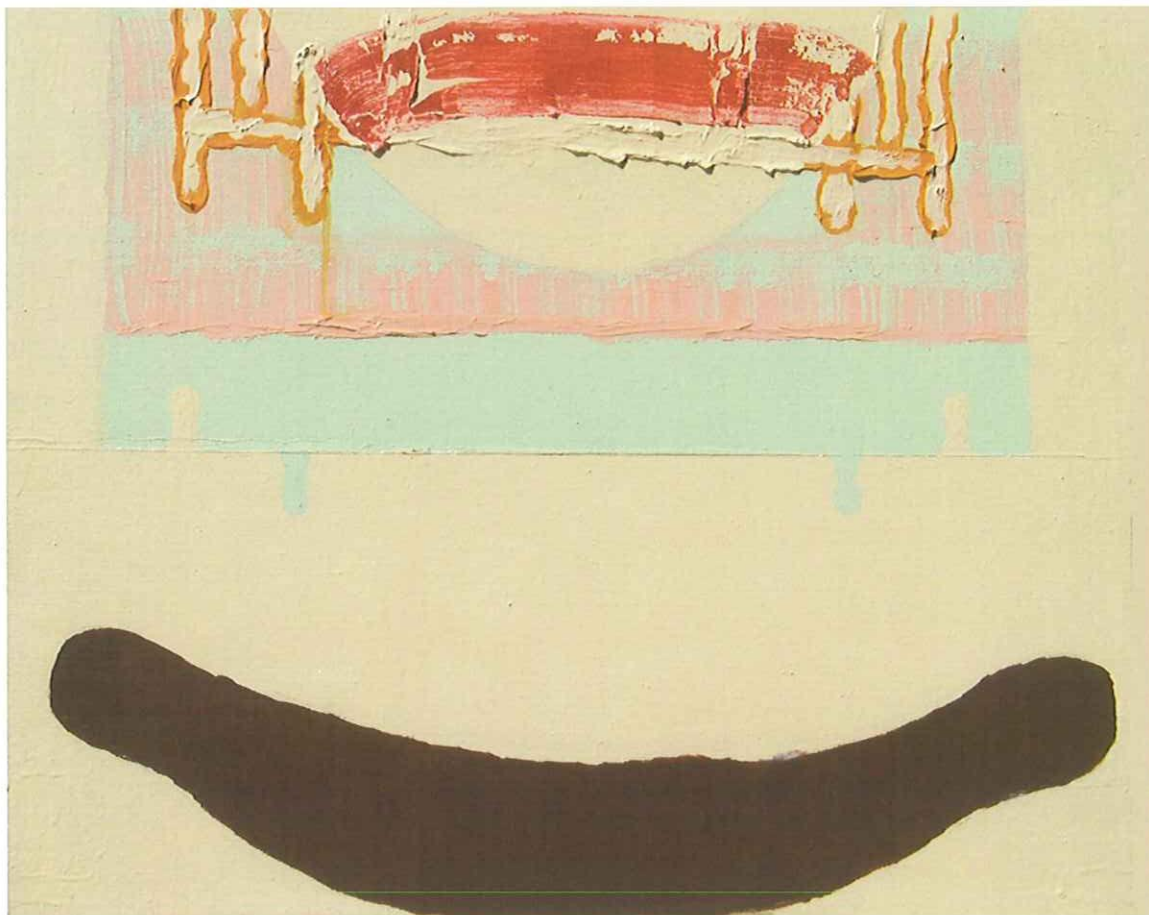
אורנים, מרס, 2003

איך לקרוא שיר / משה יצחקי

רק אחרי מות
 אמי ויסורי אבי
 בשעותיו האחרונות, מת חי
 על ערש דוי, אני נותן לאחותי
 לקרא את שירי.
 בשעות אלה אני מגלה שאחותי
 היא מהטובים שבקוראי שירי.
 אחותי מצליחה להפשיט את המלים
 מכל הכסויים, בידיה נותר החומר
 החשוף כמכות אש, היא מגלה בו קרן
 שמש, את הצעקה, את הקרע
 שבמלה לב, וכל גופה משתתף בקריאה
 וכואב.

אחותי קוראת שירים כמעט כמו שהיא עוברת
 על שער ראשון של לקוחותיה במספרה. בידיה
 זריזות ומימנות ובאמנות רבה היא חופפת, מיבשת,
 גוזרת, צובעת, סותרת מעצבת שערן.
 אבל יותר בהסוס, יותר ברעד, באטיות כמו
 שהיא במימנות רבה מסתכלת
 במראה ורואה בפנים את חמרי הגלם
 מהם עשויים אנשים, ויודעת לזהות
 מי אבן חן יקרה, מי מזויפת, מלאכותית וקרה.

אחותי מעולם לא כתבה שירים, אך כמו
 שהיא קוראת אנשים שום שיר לא ידע.

עידית לבבי גבאי, פרי בשמש, 50x40

יהודה יציב	כותב, מצייר ומלמד אמנות באורנים, באוניברסיטת חיפה ובמכללת עמק יזרעאל.
דליה סופר	מורה בבי"ס שז"ר בעכו לומדת ספרות לתואר B.Ed.
מירה טנצר	מורה לשילוב המחשב בחינוך במכללת אורנים, מוסמכת הטכניון בביולוגיה מולקולרית, תלמידה לתואר שלישי בפקולטה להוראת המדעים של האוניברסיטה העברית.
רות אלפרן בן-דוד	בוגרת המכון לאמנות באורנים ולומדת בבית המדרש.
תמר הורוביץ	בוגרת לימודי B.Ed במכון לאמנות 2001. מדריכת אמנות במוזיאון הפתוח בתנן. יוצרת ומתגוררת בקיבוץ כברי.
אורון יהלום	סטודנט שנה א' להיסטוריה ופילוסופיה. גר בקיבוץ בית אלפא. עורך מדור אמנות ותרבות בעיתון "הקיבוץ". הוציא לאור ספר שירה "פרוייקט זכוכית וכסף".
יסמין שלן	המעצבת הגרפית של אורנים, מעצבת "קו נטוי", גרה ועובדת בטבעון.
שירי להב-שפיר	בוגרת המסלול לחינוך מיוחד באורנים, בוגרת החוג לתיאטרון במגמת משחק באוניברסיטת חיפה, עוסקת בתיאטרון וחינוך.
אורית סוברנו	סטודנטית שנה ד' במכון לאמנות באורנים.
שרה לוי	סטודנטית שנה ד' במכון לאמנות באורנים.
יעל גילעת	מרצה וחוקרת אמנות ותרבות. מלמדת במכון לאמנות באורנים.
פתחי פוראני	סופר ומשורר, מלמד שפה וספרות ערבית באורנים.
ציפי רפפורט	בוגרת אורנים, באמנות, בדרמה ובכתיבה יוצרת. ספרה "עלי אהבה" יצא לאור ב-2002 בהוצאת 'גוונים'. מורה לציור בתיכון מקיף בית ירח.
מיטל גונן	סטודנטית לחינוך מיוחד שנה ב', משלבת לימודי תיאטרון בחוג לתיאטרון באורנים.
מיכל שכנאי יעקובי	בוגרת המכון לאמנות באורנים, מלמדת אמנות בביה"ס העמק המערבי, ביפעת. משלימה לימודי B.Ed.
אבי אלקיים	לומד חינוך חברתי קהילתי ותקשורת, שנה א'. כותב שירים מגיל צעיר.
מופיד סידאווי	סופר ומורה לערבית באורנים.
עמרי אבס	סטודנט לחינוך מיוחד שנה ב', מפיק בפועל של רדיו אורנים וחבר מערכת "קו נטוי".
ורדה גיל	מלמדת במסלול העל יסודי, בחוג לחינוך חברתי קהילתי באורנים.
צביה כפיר	מלמדת באורנים חג ומועד ומנחה סדנאות בחינוך, רכזת בתכנית קרב למעורבות בחינוך בתפקידי הנחיה וליווי של בתי ספר ורשויות מקומיות.

מרצה לספרות ולהוראתה. רכות אקדמית באורנים וחברת קיבוץ כפר החורש.	יעל פויס
סטודנטית שנה ד' במכון לאמנות באורנים.	מיטל לאור
סטודנטית שנה ב' במסלול חינוך מיוחד באורנים.	אורלי כתרילי-אדלר
בוגרת המכון לאמנות באורנים. אמנית, מורה לאמנות אם לשלושה חיה ברמת הגולן.	נעמה אורי
במאית, מורה למקצועות התאטרון באורנים ובבי"ס לאומנויות הבמה בת"א. פרסמה ספר: "מה אומרים על חתולה שנרצחה".	ורדה קנול-יהלום
אמנית ומורה לאמנות באורנים. בוגרת המכון לאמנות, חברת קיבוץ דליה.	סימה מאיר
אמנית, 'ima'. בוגרת המכון לאמנות באורנים. בת חפציבה מתגוררת עם משפחתה באנגליה.	יונת ניצן גרין
מורה וותיקה באורנים, "סבתא של מורים" ושל נכדים. פרסמה ארבעה ספרי שירה, האחרון "הפלגה אחרונה", ראה אור בספרית הפועלים בשנת 2000.	אורה לוטן
לימדה שנים רבות ספרות ומקרא באורנים ובבית ברל, פרסמה ספרי שירה: "המופלא הרחוק", "זמן היסמין" וספר מחקר על שירת מג. לנגר: "מעט צרי".	מרים דרוו
אמנית ומטפלת באמנות. בוגרת המכון לאמנות בלסלי קולג'. לומדת בשנתיים האחרונות ב'מדרשה' באורנים.	נונה אורבך
סטודנטית לספרות שנה ד' באורנים, אמנית יוצרת: ציור, פיסול, צילום וכתיבה.	נעה לויגור
אמנית ומורה במכללת אורנים ובביה"ס הגבוה לעיצוב 'שנקר'. יוצרת בצילום ובטקסטיל.	דליה ברקי
מורה, ראש החוג לספרות באורנים, עורך "קו נטוי", פרסם שני ספרי שירה.	משה יצחקי
מרצה ללשון עברית באורנים ובאוניברסיטת חיפה, חבר קיבוץ שמיר. מרצה ומחנך. מלמד באורנים לשון וספרות.	מרדכי (מוטלה) ברן
אמן ומורה במכון לאמנות באורנים ובסדנאות אמני הקיבוץ בתל אביב.	חגי רוגני
אמן ומורה לציור באקדמיה לאמנות 'בצלאל' בירושלים ובמכון לאמנות באורנים. גר בכפר יהושע.	גל וינשטיין
בוגרת השתלמויות בספרות ואמנות באורנים. ממייסדות קיבוץ רשפים. מתרגמת הספר "שיחות עם ברנקווי".	אלי שמיר
סטודנטית שנה ב' במדעי הרוח באורנים.	קני שולר
צייר ורשם, מלמד במכון לאמנות באורנים ובמכללת הגליל המערבי. מורה, אמנית, מרכזת לימודי היצירה במכון לאמנות באורנים.	רקמה קינגמה
	דני זק
	עידית לבבי גבאי